

ISSN 2410-9576 (Print)

ISSN 2412-2394 (Online)

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Чернігівська політехніка»

НАУКОВИЙ ВІСНИК ПОЛІССЯ

Науковий економічний журнал

№ 2(23)

ЧЕРНІГІВ

2021

Державна реєстраційна служба України
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія KB № 21188-10988ПР від 03.02.2015 р.

Науковий журнал «Науковий вісник Полісся» включено до Переліку наукових фахових видань України, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ (Наказ Міністерства освіти і науки України № 747 від 13.07.2015 р.)

Журнал зареєстровано, реферується та індексується у наступних міжнародних наукометричних базах даних, репозитаріях та пошукових системах: Міжнародний центр періодичних видань (ISSN International Centre, м. Париж), Ulrichsweb™ Global Serials Directory, Crossref (DOI: 10.25140/2410-9576), Google Scholar, Index Copernicus, Українська науково-освітня мережа УРАН, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, реферативна база даних «Україніка наукова».

Випуск рекомендовано до друку рішенням вченої ради
НУ «Чернігівська політехніка» від 30.11.2021 р., протокол № 11

Редакційна колегія:

Дубина М. В.	доктор економічних наук, професор (головний редактор);
Гонта О. І.	доктор економічних наук, професор;
Білгілі Ф.	доктор економічних наук, професор (Кайсері, Туреччина);
Брітченко І. Г.	доктор економічних наук, професор (Тарнобжег, Польща);
Гарафонов О. І.	доктор економічних наук, професор;
Дерій Ж. В.	доктор економічних наук, професор;
Живко З. Б.	доктор економічних наук, професор;
Ільчук В. П.	доктор економічних наук, професор;
Маргасова В. Г.	доктор економічних наук, професор;
Сорвиров Б. І.	доктор економічних наук, професор (Гомель, Білорусь);
Тропіна В. Б.	доктор економічних наук, професор;
Білан Ю. В.	доктор економічних наук, доцент (Щецин, Польща);
Холявко Н. І.	доктор економічних наук, доцент;
Стрілковскі В.	доктор економічних наук (Прага, Чехія);
Жаворонок А. В.	кандидат економічних наук, доцент;
Мороз Н. В.	відповідальний секретар.

Науковий вісник Полісся / НУ «Чернігівська політехніка». – Чернігів : НУ «Чернігівська
Н34 політехніка», 2021. – № 2 (23). – 132, [2] с.

Висвітлюються актуальні проблеми розвитку сучасної економіки, функціонування та розвитку підприємств різних форм власності, інвестиційно-інноваційної діяльності, підвищення конкурентоспроможності національної економіки, регіонального розвитку.

Для наукових працівників, викладачів, аспірантів, здобувачів вищої освіти, практиків.

ISSN 2410-9576 (Print)

ISSN 2412-2394 (Online)

Ministry of Education and Science of Ukraine
Chernihiv Politechnic National University

SCIENTIFIC BULLETIN OF POLISSIA

Scientific journal on Economics

№ 2(23)

CHERNIHIV

2021

Ministry of Justice of Ukraine
State Registration Certificate of Printing Mass Medium
Series KB № 21188-10988П from 03.02.2015

The *Scientific Bulletin of Polissia* has been included in the list of scientific professional publications of Ukraine, where the results of dissertations for the degree of Doctor and Candidate of Economics can be published (established by the decree of Ministry of Education and Science of Ukraine from July 13, 2015, № 747)

The journal is registered, being reviewed and indexed in the following international scientometric databases, repositories and search engines: international Centre for periodicals (ISSN international Centre, Paris), Ulrichsweb™, Global Serials Directory, Crossref (DOI: 10.25140/2410-9576), Google Scholar, Index Copernicus, Ukrainian Research and Academic Network URAN, Vernadsky National Library of Ukraine, abstract database "Ukrainika naukova".

The issue is recommended to be sent to the press by
Chernihiv Politechnic National University Academic Senate decision
from 30.11.2021, proceeding № 11

Editorial Board:

Dubyna M. V.	Doctor of Economics, Professor (chief editor);
Gonta O. I.	Doctor of Economics, Professor;
Bilgili F.	Doctor of Economics, Professor (Kayseri, Turkey);
Britchenko I. G.	Doctor of Economics, Professor (Tarnobrzeg, Poland);
Garafonova O. I.	Doctor of Economics, Professor;
Derii Zh. V.	Doctor of Economics, Professor;
Zhyvko Z. B.	Doctor of Economics, Professor;
Ilchuk V. P.	Doctor of Economics, Professor;
Marhasova V. H.	Doctor of Economics, Professor;
Sorvyrov B. I.	Doctor of Economics, Professor (Homel, Belarus);
Tropina V. B.	Doctor of Economics, Professor;
Bilan Yu. V.	Doctor of Economics, Associate Professor (Szczecin, Poland);
Kholiavko N. I.	Doctor of Economics, Associate Professor;
Strielkowski W.	Doctor of Economics (Prague, Czech Republic);
Zhavoronok A. V.	Candidate of Economic Sciences, Associate Professor;
Moroz N. V.	managing secretary.

Scientific Bulletin of Polissia / Chernihiv Politechnic National University. – Chernihiv : Chernihiv Politechnic National University, 2021. - № 2 (23). – 132, [2] p.

Urgent problems of present-day economics' development, different ownership enterprises operation and development, investment and innovative activity, increasing national economy's competitiveness, regional development are reported.

It is intended for scientists, lecturers, postgraduate students, students and practitioners.

ЗМІСТ TABLE OF CONTENTS

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ / NATIONAL ECONOMY MANAGEMENT AND ECONOMICS

<i>Маслюк І., Маслюк Г.</i> Модернізація етапів економіко-математичного моделювання розвитку складових інвестиційного потенціалу сільськогосподарського виробництва України.....	6-15
<i>Котелевець Д.</i> Категоріальний простір обґрунтування сутності цифрової економіки.....	16-29
<i>Лозиченко О.</i> Сутність заощаджень домогосподарств та їх види.....	30-39
<i>Музика В.</i> Теоретичні положення функціонування та розвитку мисливського господарства в Україні.....	40-52
<i>Баженков Є.</i> Системно-функціональний концептуалізм стратегічного управління освітньої галузі	53-61

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА / DEVELOPMENT OF PRODUCTIVE FORCES AND REGIONAL ECONOMY

<i>Гонта О.</i> Дослідження розвитку кризових ситуацій у період пандемії COVID-19 у регіонах України.....	62-70
<i>Ханін С.</i> Становлення креативної економіки регіонів під впливом детермінант інтелектуально-інноваційного розвитку.....	71-79

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ / FINANCE. BANKING AND INSURANCE

<i>Коваленко Ю., Біловус Т., Хелемський В., Шульга Т.</i> Концептуальні засади інвестицій та їх особливості на ринках капіталу.....	80-92
<i>Абрамова А.</i> Тенденції розвитку та особливості управління операційними ризиками комерційних банків.....	93-104
<i>Садчикова І.</i> Теоретичні засади обґрунтування сутності поняття «кредитний ринок».....	105-121

МАРКЕТИНГ / MARKETING

<i>Забаштанська Т.</i> Сучасний стан досліджень у сфері цифрового маркетингу.....	122-132
---	---------

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

DOI: 10.25140/2410-9576-2021-2(23)-6-15

УДК 519.711[330.322:338.43(477)]

JEL Classification: C65, Q14, E22

Ірина Маслюк

доктор філософії (PhD)

Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: iryna_masliuk@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7889-8744>**Ганна Маслюк**

кандидат фізико-математичних наук

Національний технічний університет України

«КПІ імені Ігоря Сікорського» (Київ, Україна)

E-mail: masliukgo@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1813-298X>ResearcherID: [AAE-8069-2019](https://orcid.org/0000-0002-1813-298X)**МОДЕРНІЗАЦІЯ ЕТАПІВ ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ
РОЗВИТКУ СКЛАДОВИХ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА УКРАЇНИ**

Анотація. У статті здійснено аналіз концептуальних засад щодо моделювання розвитку складових інвестиційного потенціалу сільськогосподарського виробництва, які дають змогу комплексно оцінити відповідні показники з метою своєчасного визначення, для суб'єктів сільського господарства, пріоритетних інвестиційно привабливих інноваційних проєктів перспективного розвитку виробничої сфери. Удосконалено науковий підхід до оцінювання ефективності державного регулювання розвитку інвестиційного потенціалу сільськогосподарського виробництва, що базується на поєднанні дедуктивного й індуктивного підходів, які відображають аналітичні та синтетичні аспекти аналізу, і забезпечують охоплення всіх аспектів інвестиційної діяльності суб'єктів сільського господарства.

Ключові слова: сільське господарство; агробізнес; зайнятість; державна підтримка; інвестиційна діяльність; капітал; економіко-математична модель.

Рис.: 1. Табл.: 2. Бібл.: 21.

Постановка проблеми. Економіка України в порівнянні з країнами світу має високу інвестиційну перспективу для розвитку сільського господарства, яке виступає фундаментальним кластером для забезпечення добробуту населення та напряму розвитку будь-якої країни. Згідно з чинним законодавством, забезпечення ефективності інструментів державного регулювання розвитку сільськогосподарського виробництва залежить лише від контролю цільового використання бюджетних коштів. Такий підхід до державного регулювання є обмеженим, оскільки виключає контроль за плануванням інвестиційного ефекту від фінансово-кредитних заходів держави у контексті розвитку сільськогосподарського виробництва. Тому формування дієвого методичного забезпечення для оцінки ефективності інструментів державного регулювання розвитку інвестиційного потенціалу сільськогосподарського виробництва є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем інвестиційного розвитку сільського господарства відображено в наукових розробках багатьох учених-економістів закордонних та вітчизняних шкіл. Вагомих наукових результатів досягли закордонні вчені: Дж. Кейнс [8], Л. Дж. Гітман [4], М. Д. Джонк [4] та інші.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Теоретичні аспекти інвестування і питання державного регулювання інвестиційних процесів отримали розвиток у таких наукових доробках вітчизняних і закордонних учених, як: І. Крейдич [9], В. Бодров [2], Т. Яворська [21], О. Ворсовський [3], О. Дяченко [5] та інших.

Основні аспекти для вдосконалення інвестування сільськогосподарського виробництва відображені в працях К. Поливоди [16], О. Бандури [1], Р. Качур [7], В. Марцин [11], О. Рудич [18], І. Крупки [10] та ін.

В опублікованих за останні роки наукових працях не всі виділені науково-методичні та практичні аспекти отримали необхідне відображення, а саме, відсутні комплексні теоретичні дослідження ролі та значення державного регулювання в розвитку інвестиційного потенціалу сільськогосподарського виробництва.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. В умовах посилення глобалізації розгляду потребують наукові питання щодо впровадження стратегічних імперативів державного регулювання розвитку інвестиційного потенціалу сільськогосподарського виробництва з обґрунтуванням рекомендацій щодо їх практичного застосування.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є побудова конструктивного застосування етапів економіко-математичного моделювання розвитку складових інвестиційного потенціалу сільськогосподарського виробництва в контексті раціональності застосування державних інструментів регулювання.

Виклад основного матеріалу. Для забезпечення розвитку, конкурентоспроможності сільського господарства та продовольчої безпеки країни держава реалізує заходи спрямовані на фінансування суб'єктів господарювання. Методи статистичного аналізу відображають діючий кількісний інструмент дослідження економічних процесів, які здійснюються значною кількістю властивостей залежно від зазначених передумов з виділенням підгруп. Відповідно до вищевикладеного, побудовано конструктивне застосування наступних етапів моделювання розвитку складових інвестиційного потенціалу сільськогосподарського виробництва в контексті раціональності застосування державних інструментів регулювання.

Етап 1. Характеристика об'єкта дослідження. Постановка науково-методичного підходу до моделювання передбачає визначення критеріїв, що характеризують стан сільськогосподарського виробництва.

До елементів механізму державного регулювання інвестиційних процесів належать принципи, форми і методи, які зумовлюють діяльність компетентних органів державної влади з визначення нормативних, регулятивних, методологічних, стимулюючих засад перебігу інвестиційного потенціалу через створення належної системи інвестиційного середовища та покращення інвестиційного клімату. Міністерство фінансів, Верховна Рада України, Державна фіскальна служба, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, НБУ, Міністерство соціальної політики України, Кабінет Міністрів, Комітет з питань запобігання і протидії корупції, Національна Комісія з

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

цінних паперів та фондовому ринку, всі ці органи державної влади, представлені міністерствами та відомствами є суб'єктами державного регулювання інвестиційних процесів у сільськогосподарському виробництві.

У сучасних умовах недоцільно використовувати методи оцінки ефективності капітальних вкладень, які використовувались раніше у вітчизняній практиці. А саме через некоректність показників не використовують методику з вітчизняної практики, оскільки серед них не враховувався фактор часу, і показником повернення інвестованого капіталу вважався тільки прибуток.

На сьогодні спостерігається інтенсивний розвиток моделей прогнозування серед математико-економічного апарату, які базуються на визначенні стохастичного взаємозв'язку між показниками трендового та кластерного аналізу, методів нерівноважної статистичної механіки, моделі синергетичного та диференційованого рівняння логістичного типу, інтегральні методи та ін. Усі перелічені моделі слугують для визначення набору ключових чинників, які впливають на результативний показник. Для раціонального застосування інструментарію регулювання державою використовують методику, яка базується на поєднанні методів статистичного аналізу й оптимізаційних методах.

Проаналізувавши погляди науковців [12; 13; 14; 20] розроблено таку класифікацію критеріїв ефективності організаційно-економічного державного регулювання сільськогосподарського виробництва (рис. 1).

Рис. 1. Класифікація критеріїв ефективності організаційно-економічного державного регулювання сільськогосподарського виробництва

Джерело: побудовано на основі [15].

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Етап 2. Діагностика інвестиційного потенціалу сільськогосподарського виробництва.

Одним із головних інструментів державного регулювання сільського господарства є загальна оцінка стану та розвитку інвестиційного потенціалу України. Єдиної загальновизнаної методики оцінки інвестиційного потенціалу не існує. На основі аналізу методичних оцінок можна виділити відповідні підходи [20].

Перший підхід є загальним, його фундаментальна основа полягає в аналізі обмеженої кількості показників, таких як рівень політичної стабільності, наявності законодавчих умов для інвестування, деякі макроекономічні показники, зокрема, динаміка ВВП, національний дохід та обсяги промислового виробництва; стабільність національної валюти, рівень інфляції тощо. За допомогою такого універсального підходу можна здійснити оцінку інвестиційного потенціалу та господарських систем різного рівня. На перших етапах ознайомлення з потенційними об'єктами інвестування цей метод оцінки притаманно використовувати іноземним інвесторам.

Більш розширеним, факторним є другий підхід, основою якого є оцінка комплексу факторів, остаточний перелік яких ще не сформовано, що впливають на інвестиційний потенціал. При цьому можна виділити групи факторів, які виділяють усі автори в класифікації. Серед них, зокрема, група факторів: економічна, організаційно-правова, політична, фінансова, законодавча, соціальна й соціокультурна, екологічна, кримінальна, ресурсно-сировинна, споживча, трудова, інноваційна, виробнича, інфраструктурна, інституціональна, саме ті, що здійснюють характеристику економічного потенціалу, загальних умов господарювання. Однозначним критерієм сприятливості для різних систем вкладення інвестицій не може слугувати зведений показник оцінки інвестиційного потенціалу, який розширюється інформацією про розвиток тих або інших факторів. Але інвестор орієнтується на свій набір факторів при прийнятті рішення щодо об'єкта вкладення.

З позиції різних типів інвесторів, які переслідують різні інтереси та зважають на фактори при оцінці інвестиційного потенціалу, доцільно використовувати диференційований підхід до оцінки інвестиційного потенціалу. Також стосовно різних типів капіталу, таких як промисловий, торговий, позичковий, акціонерний, серед яких різні цілі зумовлюють урахування різних параметрів, можна використовувати диференційований підхід. Серед переваг факторного методу важливо виокремити врахування взаємодії багатьох факторів, ієрархічні та диференційований підхід до аналізу національної економічної системи, використання і статистичні дані.

Третім підходом є факторно-ризиковий, що свідчить про оцінку привабливості території для капіталовкладень із залученням двох важливих факторів для оцінки, таких як: інвестиційний потенціал та інвестиційний ризик.

Четвертий підхід ризиковий, для цього здійснюється аналіз інвестиційного середовища, за оцінкою стану інвестиційного ризику. А тому деякі методичні дослідження передбачають аналіз інвестиційного потенціалу, тобто стан готовності країни та рівень інвестиційних ризиків.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Для аналізу факторів формуємо список зовнішніх факторів, які впливають на появу структурних змін у сільськогосподарському виробництві України. Наступним кроком визначаємо міру вагомості, силу впливу та його спрямованість, що базується на основі експертної оцінки та отримуємо інтегральну оцінку впливу факторів на сільськогосподарське виробництво і його внутрішній устрій.

Державне регулювання сільськогосподарського виробництва на будь-якій стадії розвитку інвестиційного потенціалу має бути адаптивним, тобто здатним запобігати, прогнозувати кризові ситуації або згладжувати їхні негативні наслідки.

Етап 3. Аналіз показників-індикаторів економіко-математичної моделі, що вказують на рівень інвестиційного розвитку сільськогосподарського виробництва України в аспекті раціонального застосування інструментів регулювання. Під час дослідження, при визначенні показників-індикаторів моделі спрямовані на оцінку їхнього впливу та можливості підвищення рівня розвитку інвестиційного потенціалу сільськогосподарського виробництва в Україні в короткостроковій і довгостроковій перспективі. Серед результативних показників виділяємо: рентабельність, частка ВВП у загальному обсязі ВВП країни, індекс ВВП, продуктивність праці та індекс обсягу сільськогосподарського виробництва.

Фактори, які впливають на результативність сільськогосподарського виробництва, можна систематизувати за відповідними групами: рівень підтримки через спеціальні режими та механізми оподаткування у ВВП, частка наданих капітальних інвестицій у загальному їх обсязі сільськогосподарському виробництву, динаміка іноземних інвестицій, частка наданих банківських кредитів у їх загальному обсязі.

Етап 4. Комплексна класифікація методів оцінки параметрів економетричної моделі інвестиційного розвитку сільськогосподарського виробництва, із застосуванням кореляції, регресії, трендового аналізу та індексного методу.

Серед лінійних економетричних моделей обираємо однофакторну лінійну регресію, яка представляє зв'язок між двома економічними показниками, залежною змінною ($\hat{y}$) та незалежною змінною (x):

$$\hat{y} = a_0 + a_1 x, \quad (1)$$

де числовий параметр a_0 є перетином, а числовий параметр a_1 є нахилом.

Основні показники якості побудованої економетричної моделі включають: стандартну похибку рівняння регресії σ_e , коефіцієнт кореляції R , коефіцієнт детермінації R^2 .

Стандартна похибка рівняння регресії σ_e обраховується за формулою:

$$\sigma_e = \sqrt{\sigma_{a_j}^2}, \quad (2)$$

де $\sigma_{a_j}^2$ – незміщена оцінка дисперсії залишків, яка визначається за таким співвідношенням:

$$\sigma_{a_j}^2 = \frac{\sum_{j=1}^n a_j^2}{n-2} \quad (3)$$

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Коефіцієнт кореляції R обчислюється за формулою:

$$R = \frac{\sum_{j=1}^n (x_j - \bar{x})(y_j - \bar{y})}{\sqrt{\sum_{j=1}^n (x_j - \bar{x})^2} \sqrt{\sum_{j=1}^n (y_j - \bar{y})^2}}, \quad (4)$$

де y_i – вибіркові значення залежної змінної, а x_i – вибіркові значення незалежної змінної.

Коефіцієнт кореляції та детермінації застосовується для побудови кореляційних матриць і вказує на щільність кореляційного зв'язку узагальнюючого показника з чинниками впливу, і є кластером для формування інформаційної бази найбільш індикативних показників моделі.

Значення коефіцієнта кореляції знаходяться в діапазоні від -1 до 1 , тобто $R \in [-1; 1]$ (табл. 1).

Таблиця 1

Якісна оцінка кореляційного зв'язку

Величина коефіцієнта кореляції		Характеристика сили зв'язку
від 0,9 до 0,99	від -0,99 до -0,9	дуже сильний зв'язок
від 0,7 до 0,9	від -0,9 до -0,7	сильний зв'язок (суттєвий)
від 0,5 до 0,7	від -0,7 до -0,5	помітний зв'язок (середній)
від 0,3 до 0,5	Від -0,5 до -0,3	слабкий зв'язок (помірний)
Від 0 до 0,3	Від -0,3 до 0	практично відсутній зв'язок
Прямий (+) 1	Зворотний (-) -1	Повний
0	0	Лінійний зв'язок відсутній

Джерело: складено авторами.

Знак кореляції вказує напрям кореляційної залежності, який може бути прямим або зворотним, абсолютна величина являє собою силу кореляційного зв'язку (повний, дуже сильний, сильний, помітний, слабкий, практично відсутній, повний).

А коефіцієнт детермінації R^2 обчислюється на основі попереднього обчисленого коефіцієнта кореляції: $R^2 = (R)^2$. Коефіцієнт детермінації знаходиться в діапазоні від 0 до 1, тобто $R^2 \in [0; 1]$. Чим більше значення відповідного коефіцієнта (чим ближче до 1), тим вагомішим та систематичним є вплив незалежної змінної на залежну та свідчить про високий рівень достовірності здійсненої побудови регресійної моделі за статистичними даними.

На основі вибірки основних показників, що характеризують рівень розвитку інвестиційного потенціалу сільськогосподарського виробництва в контексті державного регулювання, здійснено побудову поетапної економіко-математичної моделі. При дослідженні було використано такі позначення вихідних параметрів моделювання (табл. 2).

Під час дослідження, нами акцентовано увагу на тому, що в сільськогосподарському виробництві вибір результативних ознак моделі визначається відповідно до різноманітності способів регулювання. Тому частка ВВП сільськогосподарського виробництва в загальному обсязі ВВП країни та продуктивність праці на сільськогосподарських підприємствах виражають

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

інвестиційний ефект. Від ефективного розвитку інвестиційного потенціалу сільськогосподарського виробництва та частки його ВВП у загальному обсязі залежить національна продовольча безпека, рівень фінансової забезпеченості населення, економічна безпека суміжних галузей економіки, що залучені в діяльності сільського господарства та характеризує інвестиційні ефекти державного регулювання.

Таблиця 2

Результативні показники моделювання рівня розвитку інвестиційного потенціалу сільськогосподарського виробництва

y_1	рентабельність сільськогосподарського виробництва
y_2	частка ВВП сільськогосподарського виробництва у загальному обсязі ВВП країни
y_3	індекс ВВП сільськогосподарського виробництва
y_4	продуктивність праці в сільськогосподарському виробництві
y_5	індекс обсягу сільськогосподарського виробництва
<i>Фактори впливу на результативні показники</i>	
x_1	рівень підтримки через спеціальні режими та механізми оподаткування у ВВП
x_2	частка наданих капітальних інвестицій у загальному їх обсязі сільськогосподарському виробництву
x_3	динаміка іноземних інвестицій в сільськогосподарське виробництво
x_4	частка наданих банківських кредитів сільськогосподарському виробництву у їх загальному обсязі

Джерело: складено авторами.

Показники рентабельності сільськогосподарського виробництва та індексу обсягу сільськогосподарського виробництва являють собою ефективність непрямих регулюючих заходів держави щодо створення умов насамперед їх належного фінансування та підвищення ділової активності суб'єктами сільськогосподарського виробництва.

Висновки і пропозиції. Відповідні інструменти державного регулювання як рентабельність сільського господарства та індекс ВВП частково впливають на ефективність процесів у функціонуванні сільськогосподарського виробництва. Тому подальші дослідження в цьому напрямку необхідно зосередити на розробці нових стратегічних напрямів забезпечення інвестиційного розвитку сільськогосподарського виробництва України.

Список використаних джерел

1. Бандура О. В. Іноземні інвестиції в системі становлення ринкової економіки України / О. В. Батура, К. В. Комарова. – Д.: Наука і освіта, 2002. – 180 с.
2. Бодров В. Г. Інноваційно-інвестиційна модель сталого розвитку національної економіки / В. Г. Бодров, В. О. Гусев, В. Ф. Мартиненко. – К., 2009. – 58 с.
3. Ворсовський О. Л. Теоретико-методичні основи інвестиційного потенціалу підприємств / О. Л. Ворсовський // Інвестиції: практика та досвід. – 2007. – № 15. – С. 8-11.
4. Гітман Л. Дж. Основи інвестування: пер. з англ. / Л. Дж. Гітман, М. Д. Джонк. – 1999. – 1008 с.
5. Дяченко О. П. Дієвість механізмів державного управління в сфері протидії тіньовій економіці в Україні / О. П. Дяченко // Право та державне управління. – 2016. – № 3. – С. 183-189.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

6. Про державну підтримку сільського господарства України [Електронний ресурс] : Закон України із змінами та доповненнями. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
7. Качур Р. Особливості стимулювання інвестиційних процесів у вітчизняній економіці / Р. Качур // Формування ринкової економіки в Україні. – 2012. – № 19. – С. 270-274.
8. Кейнс Дж. Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей / Дж. Кейнс // Антологія економічної класики. – 1993. – С. 221.
9. Крейдич І. М. Інвестиційна політика як основа моделі економічного зростання: монографія / І. М. Крейдич. – Кіровоград: НТУУ „КПІ”, 2008. – 380 с.
10. Крупка І. М. Макроекономічний аналіз інвестування у трансформаційній економіці України / І. М. Крупка. – Л., 2007. – 465 с.
11. Марцин В. С. Удосконалення державного регулювання інвестиційної діяльності в економіці України / В. С. Марцин // Актуал. пробл. економіки. – 2007. – № 5. – С. 47-59.
12. Мітал О. Г. Зарубіжний досвід бюджетного регулювання інвестиційної діяльності / О. Г. Мітал // Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції «Дослідження та оптимізація економічних процесів». 23-24 листопада 2006 р. – Х., 2006. – С. 184-187.
13. Мітал О. Г. Інвестиційний потенціал бюджетної політики регіону / О. Г. Мітал // Економіка і держава. – 2010. – № 10. – С. 67-72.
14. Мітал О. Г. Сучасний інвестиційний процес в Україні / О. Г. Мітал // Наукові праці НДФІ. – 2008. – № 2(43). – С. 82-90.
15. Нгуєн Вінь Фіонг. Напрями мобілізації внутрішніх джерел інвестування економіки України / Нгуєн Вінь Фіонг // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2011. – № 1 Спецвипуск. – С. 119-124.
16. Паливода К. В. Капітальні інвестиції (на прикладі житлового будівництва в Україні): монографія / К. В. Паливода. – К.: Знання, 2011. – 711 с.
17. Програма розвитку АПК України на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npras/248907971>.
18. Рудич О. О. Зарубіжний досвід фінансування та кредитування сільського господарства / О. О. Рудич, В. В. Зубченко // Сталий розвиток економіки – 2016. – № 4. – С. 185-186.
19. Стратегія розвитку сільського господарства на 2015-2020 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/administration/nacionalna-rada-reform>.
20. Федоренко В. Г. Концепція стратегії розвитку будівельного комплексу України на період до 2015 року / В. Г. Федоренко // Економіка та держава: Міжнародний науково-практичний журнал. – 2007. – № 1. – С. 3.
21. Яворська Т. І. Малий бізнес у сільському господарстві: теорія і практика : монографія / Яворська Т. І. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 386 с.

References

1. Bandura, O.V. Komarova, K.V. (2002). *Inozemni investysii v systemi stanovlennia rynkovoï ekonomiky Ukrainy [Foreign investments in the system of formation of the market economy of Ukraine]*. Nauka i osvita.
2. Bodrov, V.H., Husiev, V.O., Martynenko, V.F. (2009). *Innovatsiino-investysiiina model staloho rozvytku natsionalnoi ekonomiky [Innovative and investment model of sustainable development of the national economy]*.
3. Vorsovskiy, O.L. (2007). *Teoretyko-metodychni osnovy investysiinoho potentsialu pidpriemstv [Theoretical and methodological basis of the investment potential of enterprises]*. *Investysii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, (15), 8-11.
4. Hitman, L.Dzh., Dzhonk, M.D. (1999). *Osnovy investuvannia [Fundamentals of investing]*.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

5. Diachenko, O.P. (2016). Diievist mekhanizmiv derzhavnoho upravlinnia v sferi protydii tinovii ekonomitsi v Ukraini [Effectiveness of mechanisms of state administration in the sphere of combating the shadow economy in Ukraine]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia – Law and state administration*, (3), 183-189.
6. Pro derzhavnu pidtryмку silskoho hospodarstva Ukrainy [On state support of agriculture of Ukraine], Law of Ukraine. www.rada.gov.ua.
7. Kachur, R. (2012). Osoblyvosti stymuliuvannia investytsiinykh protsesiv u vitchyzniani ekonomitsi [Peculiarities of stimulating investment processes in the domestic economy]. *Formuvannia rynkovo ekonomiky v Ukraini – Formation of the market economy in Ukraine*, (19), 270-274.
8. Keins, Dzh. (1993). Zahalna teoriia zainiatosti, vidsotka ta hroshei [General theory of employment, interest and money]. *Antolohiia ekonomichnoi klasyky – Anthology of economic classics*.
9. Kreidych, I.M. (2008). *Investytsiina polityka yak osnova modeli ekonomichnoho zrostannia [Investment policy as the basis of the model of economic growth]*. NTUU „KPI”.
10. Krupka, I.M. (2007). *Makroekonomichniy analiz investuvannia u transformatsiinii ekonomitsi Ukrainy [Macroeconomic analysis of investing in the transformational economy of Ukraine]*.
11. Martsyn, V.S. (2007). Udoskonalennia derzhavnoho rehuliuвання investytsiinoi diialnosti v ekonomitsi Ukrainy [Improvement of state regulation of investment activity in the economy of Ukraine]. *Aktual. probl. ekonomiky – Actual. problem economy*, (5), 47-59.
12. Mital, O.H. (2006). Zarubizhnyi dosvid biudzhethnoho rehuliuвання investytsiinoi diialnosti [Foreign experience of budgetary regulation of investment activity]. *Materialy V mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Doslidzhennia ta optymizatsiia ekonomichnykh protsesiv» [Proceedings of the 5th International Scientific and Practical Conference "Research and Optimization of Economic Processes"]* (pp. 184-187).
13. Mital, O.H. (2010). Investytsiinyi potentsial biudzhethnoi polityky rehionu [Investment potential of the budget policy of the region]. *Ekonomika i derzhava – Economy and state*, (10), 67-72.
14. Mital, O.H. (2008). Suchasnyi investytsiinyi protses v Ukraini [Modern investment process in Ukraine]. *Naukovi pratsi NDFI – Scientific works of NDFI*, (2(43)), 82-90.
15. Nhuien Vin Fyonh. (2011). Napriamy mobilizatsii vnutrishnikh dzherel investuvannia ekonomiky Ukrainy [Directions of mobilization of internal sources of investment of the economy of Ukraine]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelo-ekonomichnoho universytetu – Bulletin of the Kyiv National Trade and Economic University*, (1), 119-124.
16. Palyoda, K.V. (2011). *Kapitalni investytsii (na prykladi zhytlovoho budivnytstva v Ukraini) [Capital investments (on the example of housing construction in Ukraine)]*. Znannia.
17. Prohrama rozvytku APK Ukrainy na period do 2020 roku [Program for the development of the agricultural sector of Ukraine for the period until 2020]. <https://www.kmu.gov.ua/npas/248907971>.
18. Rudych, O.O., Zubchenko, V.V. (2016). Zarubizhnyi dosvid finansuvannia ta kredytuвання silskoho hospodarstva [Foreign experience in financing and crediting of agriculture]. *Stalyi rozvytok ekonomiky – Sustainable development of the economy*, (4), 185-186.
19. Stratehiia rozvytku silskoho hospodarstva na 2015-2020 rr. [Agriculture Development Strategy for 2015-2020]. <https://www.president.gov.ua/administration/nacionalna-rada-reform>.
20. Fedorenko, V.H. (2007). Kontseptsiiia stratehii rozvytku budivelnoho kompleksu Ukrainy na period do 2015 roku [The concept of the development strategy of the construction complex of Ukraine for the period until 2015]. *Ekonomika ta derzhava: Mizhnarodnyi naukovo-praktychnyi zhurnal – Economy and the state: International scientific and practical journal*, (1), 3.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

21 Iavorska, T.I. (2012). *Malyi biznes u silskomu hospodarstvi: teoriia i praktyka* [Small business in agriculture: theory and practice]. NNTs IAE.

Отримано 20.09.2021

UDC 519.711[330.322:338.43(477)]
JEL Classification: C65, Q14, E22

Iryna Maslyuk

Doctor of Philosophy (PhD)

Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: iryna_masliuk@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7889-8744>

Hanna Maslyuk

PhD in Physical and Mathematical Sciences

National Technical University of Ukraine "KPI named after Igor Sikorskyi" (Kyiv, Ukraine)

E-mail: masliukgo@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1813-298X>

ResearcherID: [AAE-8069-2019](https://orcid.org/0000-0002-1813-298X)

**MODERNIZATION OF THE STAGES OF ECONOMIC AND MATHEMATICAL
MODELING OF THE DEVELOPMENT OF COMPONENT INVESTMENT
POTENTIAL OF AGRICULTURAL PRODUCTION OF UKRAINE**

Abstract. The article analyzes the conceptual foundations for modeling the development of the components of the investment potential of agricultural production, which make it possible to comprehensively evaluate the relevant indicators in order to timely determine, for agricultural entities, priority investment-attractive innovative projects for the future development of the production sphere.

It also reflects the development of forecasting models among the mathematical and economic apparatus, which are based on the determination of the stochastic relationship between indicators of trend and cluster analysis, methods of non-equilibrium statistical mechanics, models of synergistic and differentiated equations of the logistic type, integral methods, etc. The article develops a classification of criteria for the effectiveness of organizational and economic state regulation of agricultural production.

For the analysis of factors, a list of external factors that influence the emergence of structural changes in agricultural production of Ukraine, determining the degree of importance, strength of influence and its direction, based on expert assessment, was formulated. Factors that affect the effectiveness of agricultural production are systematized according to the relevant groups: the level of support through special regimes and mechanisms of taxation, the share of capital investments provided in their total volume to agricultural production, the dynamics of foreign investments, the share of bank loans provided in their total volume.

The scientific approach to assessing the effectiveness of state regulation of the development of the investment potential of agricultural production has been improved, based on a combination of deductive and inductive approaches that reflect analytical and synthetic aspects of the analysis and ensure coverage of all aspects of the investment activity of agricultural entities.

Keywords: agriculture; agribusiness; employment; state support; investment activity; capital; economic and mathematical model.

Fig.: 1. Table: 2. References: 21.

Бібліографічний опис для цитування:

Маслюк І., Маслюк Г. Модернізація етапів економіко-математичного моделювання розвитку складових інвестиційного потенціалу сільськогосподарського виробництва України. *Науковий вісник Полісся*. 2021. № 2(23). С. 6-15.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

DOI: 10.25140/2410-9576-2021-2(23)-16-29

УДК 330.101

JEL Classification: A1; B2; P4

Дмитро Котелевець

кандидат економічних наук, здобувач

Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая (Київ, Україна)

E-mail: d.kotelevets21@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7778-6038>**КАТЕГОРІАЛЬНИЙ ПРОСТІР ОБҐРУНТУВАННЯ
СУТНОСТІ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ**

Анотація. Становлення цифрової економіки є однією із головних тенденцій глобального розвитку, що протягом останніх років набуває значної актуальності в Україні. Інноваційні інформаційні технології проникли практично в усі сфери господарської діяльності людини, змінивши принципи роботи економічних суб'єктів, комунікацію між ними, а також створивши низку новітніх товарів і послуг. Наразі в науковій літературі та в експертному середовищі відсутнє єдине погоджене визначення цифрової економіки; так само існують певні розбіжності в термінологічному апараті різних науковців і фахівців. Нині розвиток цифрової економіки відбувається в широкому колі економічних категорій, що потребують ретельного вивчення та ідентифікації зв'язків між ними. У статті проаналізовано сукупність понять, що формують категоріальний простір дослідження цифрової економіки. Авторами розмежовано терміни «дані», «інформація» та «інформаційні ресурси»: детально розглянуто сутність інформаційної системи; окрему увагу приділено визначенню знань та інтелекту в контексті розвитку цифрової економіки. Проведений аналіз останніх досліджень і публікацій дозволив розкрити зміст і роль інформаційних технологій в цифровій економіці. У статті розглянуто основні підходи до трактування цифрової трансформації та цифрового підприємства. У ході проведення дослідження авторами використано методи контент-аналізу, монографічний метод, метод наукового абстрагування і систематизації. У статті показано логічний взаємозв'язок термінів у ланцюжку «дані – інформація – інформаційні ресурси – знання та інтелект – інформаційна система – інформаційні технології – цифрова трансформація – цифрові підприємства – цифрова економіка». Перспективами подальших досліджень визначено вивчення і аналіз наукових підходів до трактування сутності цифрової економіки, а також її ключових особливостей.

Ключові слова: цифрова економіка; інформаційні технології; цифрова трансформація; цифрове підприємство; інформаційна система; інформаційні ресурси; інформація.

Рис.: 3. Бібл.: 31.

Постановка проблеми. Інформаційно-комунікаційні технології докорінно трансформують усі сфери соціально-економічного життя суспільства, змінюючи підвалини здійснення процесів виробництва, обміну, розподілу і споживання. Більшість науковців погоджується на думці про перехід національних економік до цифрового (диджиталізованого, інформатизованого) формату функціонування. Пандемія коронавірусної інфекції COVID-19 та викликані нею карантинні обмеження ще більше поглибили вплив сучасних інформаційних технологій на розвиток економік країн світу. Це, у свою чергу, актуалізує необхідність дослідження сутності, особливостей і структури цифрової економіки, а також моніторингу тенденцій її розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні риси й елементи цифрової економіки розкриваються у працях Кларка К. (Clarck C.), Негропонте Н. (Negroponte N.), Тепскота Д. (Tapscott D.), Юдіної Т., Тушканова І., Ляшенко В., Апалькової В. та ін. учених. Дослідження наукових підходів до трактування

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

сутності цифрової економіки дозволило їх згрупувати наступним чином: технологічний (в основі – інформаційно-комунікаційні технології та особливості їх впровадження в діяльність економічних суб'єктів), трансформаційний (в основі – зміни в економіці чи в роботі економічних суб'єктів, викликані діджиталізаційними процесами в країні), новітній (в основі – побудова принципово нового типу економіки, спричинена впливом інноваційних цифрових технологій).

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на високий інтерес вітчизняних та іноземних учених до вивчення цифрової економіки, досі відсутній єдиний, погоджений науковий підхід до визначення зазначеного терміну. Важливим стає чітке розмежування низки понять предметної сфери цифрової економіки, а також конкретизація її місця в широкому термінологічному просторі.

Постановка завдання. Метою статті є характеристика системи понять предметної сфери цифрової економіки.

Виклад основного матеріалу. Схематично сукупність основних термінів, що становлять термінологічне поле вивчення цифрової економіки, представлено на рис. 1.

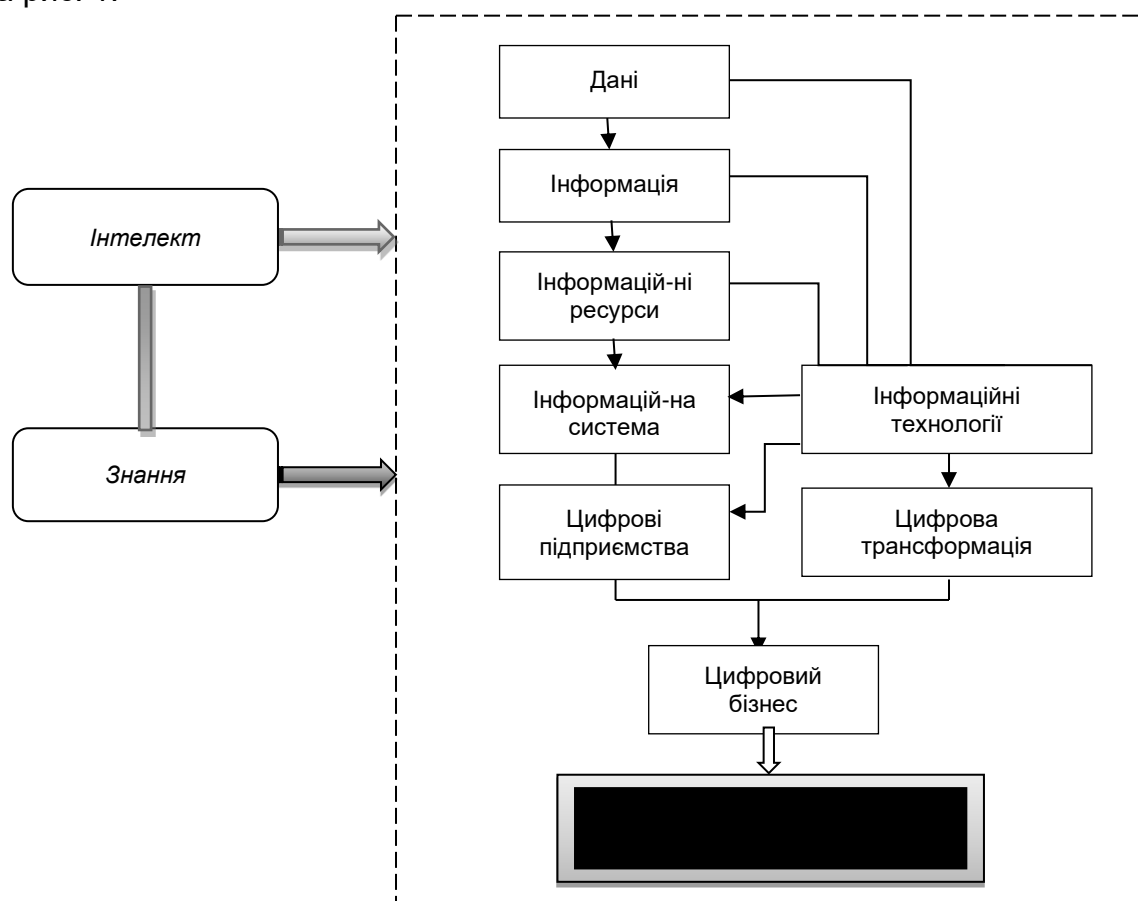

Рис. 1. Категоріальний простір дослідження цифрової економіки

Джерело: побудовано автором.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Центральне місце в дослідженні цифрової економіки займає категорія «інформація». Чинним Законом України «Про інформацію» дане поняття визначається як «документовані або оприлюднені відомості про події та явища, що відбуваються у державі, суспільстві та навколишньому середовищі» [1].

У науковій літературі категорія «інформація» розглядається як ресурс, як елемент продуктивних сил, як фактор виробництва, як товар і як чинник конкурентоспроможності. Аналіз публікацій, присвячених питанням сутності та ролі інформації в розвитку суспільств й економіки, дозволяє виокремити кілька основних підходів (рис. 2): кількісно-інформаційний – використовується переважно у високотехнологічних системах зв'язку; кібернетичний – розглядає інформацію як атрибут матерії; логіко-семантичний – розглядає інформацію як знання, необхідні для управління; функціональний – розглядає інформацію як функцію системи [2]. Перевагу одному із цих підходів надати практично неможливо, оскільки кожен із них є обґрунтованим і актуальним.

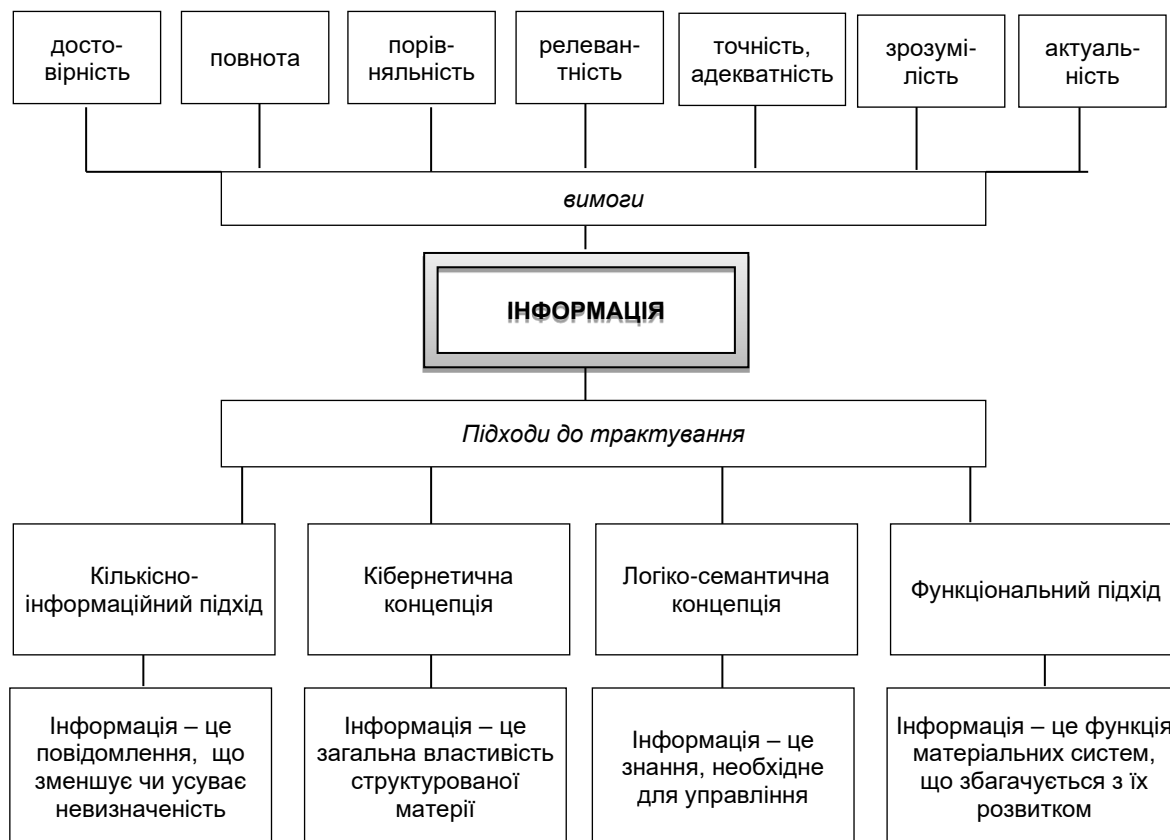

Рис. 2. Наукові підходи до трактування сутності інформації

Джерело: побудовано автором на основі [2].

Нам імпонує підхід Шкарлета С., Бутка М. і Волот О., які інформацію трактують як «властивість матеріальних систем відображати власний стан, який існує в матеріальній формі і актуалізується інтелектуальними системами» [2]. Окремо хочемо виділити дефініцію, запропоновану О. Єрмоленко, а саме:

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

«стратегічний ресурс, один з основних ресурсів зростання продуктивності виробництва, що дозволяє встановлювати стратегічні цілі і завдання підприємств і використовувати можливості, що відкриваються; приймати обґрунтовані та своєчасні управлінські рішення; координувати дії різноманітних підрозділів; спрямовувати їхні зусилля на досягнення загальних цілей діяльності підприємств» [3]. Наведені визначення видаються нам достатньо змістовними, вичерпними і ґрунтовними; вони охоплюють не лише аспекти фіксації реального стану речей і подій, а й стратегічні напрями розвитку економічних суб'єктів.

Варто наголосити на тому, що в умовах активної диджиталізації суспільства, побуту і професійного життя населення, обсяги інформації зростають величезними темпами. Це, у свою чергу, формує сукупність вимог щодо забезпечення повноти, точності, достовірності та релевантності інформації. Зростання ролі інформації в розвитку національних економік в цілому та економічних суб'єктів зокрема обумовлює появу таких ознак, як вартісність і економічна ефективність. Цифрова економіка базується на інформації, а конкурентоспроможність і рентабельність її суб'єктів перебуває у прямій залежності від їх спроможності оперативно отримувати, фахово аналізувати та адекватно інтерпретувати інформацію.

Поняття «інформація» перебуває в нерозривному зв'язку з терміном «дані», під яким розуміють «сукупність різних об'єктивних фактів, які складають основу інформації» [4]. Аналіз наукових підходів до розгляду сутності категорії «дані» показує існування трьох основних груп: 1) як форма подання даних; 2) як сукупність необхідних для прийняття рішень відомостей; 3) як складова інформації [5]. Сприймаючи дані не як синонім, а як основу інформації, необхідно виокремити такі їх ознаки, як об'єктивність, масовість, різноманітність, незалежність від способів і форм використання. Щодо ознаки масовості варто пояснити, що мова йде про постійне зростання кількості даних в інформаційному просторі, що особливо яскраво проявляється в умовах становлення цифрової економіки. Під різноманітністю даних розуміється їх наявність у різних форматах – цифровому, буквеному, текстовому, звуковому, графічному тощо. Погоджуємось на думці, що дані є базою для ефективного протікання багатьох процесів, формулювання обґрунтованих висновків та прийняття управлінських рішень [5].

Наступна категорія, що в аналізованому нами контексті має бути розглянута, – це інформаційна система (рис. 3). Призначення такої системи полягає в раціоналізації процесів прийняття управлінських рішень; задача – комплексне забезпечення всього процесу роботи з даними, включаючи дані, пов'язані з прийняттям рішень [6].

За своєю суттю інформаційна система є системою зі збору, реєстрації, збереження, обробки й актуалізації інформаційних ресурсів, а також з генерування вихідної інформації. Дана дефініція обмежується концентрацією уваги на функціях системи, залишаючи поза увагою окремі елементи й аспекти її функціонування. За офіційною позицією, під інформаційною системою пропонується розуміти «організаційно-технічну систему обробки інформації за

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

допомогою технічних і програмних засобів» [7]. Зосередженість наведеного визначення на технічних засобах і потужностях свідчить про його неповноту. Ширший підхід до тлумачення інформаційної системи сформував С. Івахненко: «організований набір елементів, що збирає, обробляє, передає, зберігає та надає дані. Інформаційна систем складається із людей, обладнання, процесів, процедур, даних та операцій» [8]. Перевагами останнього визначення є окреслення складових систем і включення до їх сукупності категорії «люди». Цінністю останньої є, передусім, інтелект і знання.

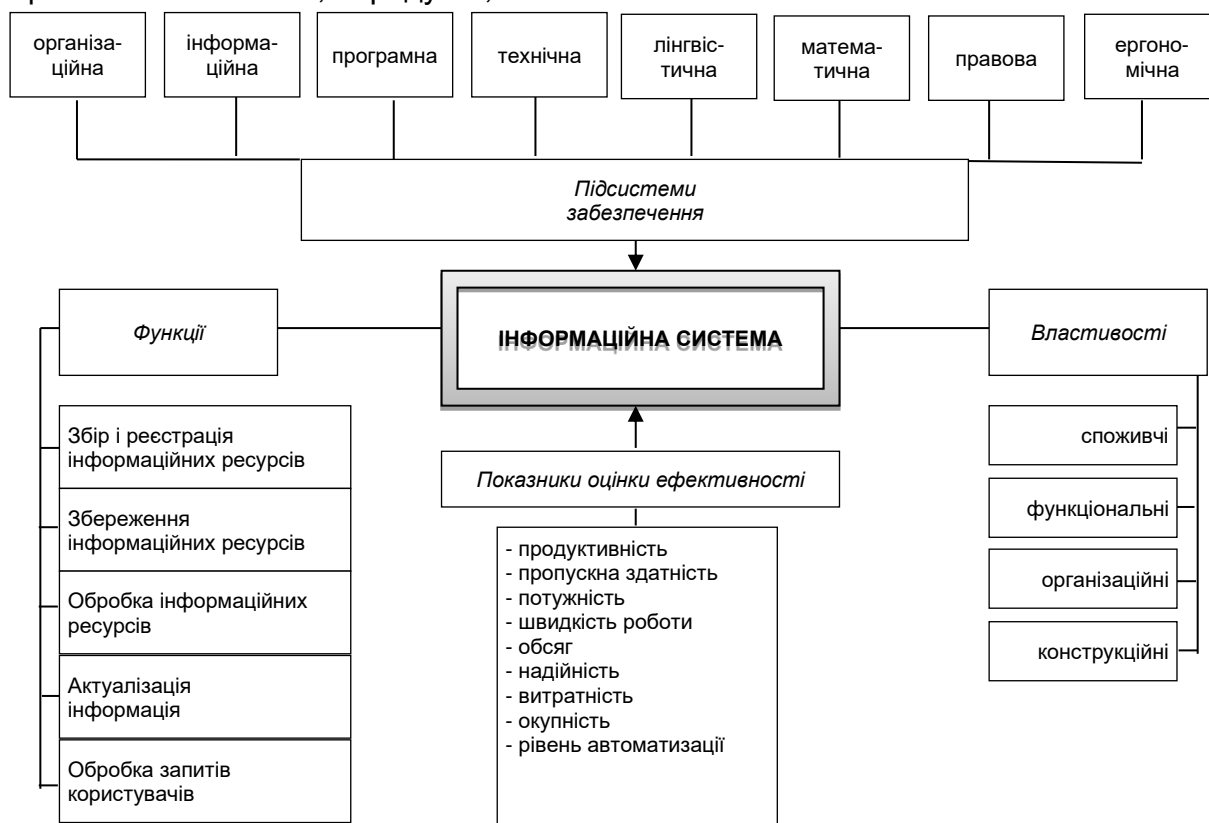

Рис. 3. Характеристика інформаційних систем

Джерело: побудовано автором на основі [6].

Систематизовано наукові підходи до тлумачення інтелекту можна представити наступним чином: 1) пізнавальні здібності людини та здатність до розв'язання проблем; 2) творча діяльність людини; 3) розумові здібності людини; 4) спроможність людини використовувати власні розумові здібності; 5) здатність людини творити нові знання [5]. Мусіна Л. інтелект розглядає як «творчість, притаманну особистостям будь-якої професії і проявляється як внутрішнє прозріння, осявання, як ноу-хау» [9]. У даному визначенні відмічено творчу компоненту інтелекту людей різних професій. Досі актуальним залишається трактування Р. Стернберга, сформульоване й опубліковане ще у 1981 р., а саме: «це здатність завойовувати і оцінювати не просто нову ідею, а новий клас ідей,

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

нові концептуальні системи» [10]. Цілком погоджуємось на думці щодо недоречності зведення поняття інтелекту до простого сприймання й аналізу даних та інформації, оскільки це також здатність перетворювати отримані дані й інформацію на знання.

Не менш складною за своїм внутрішнім змістом є категорія «знання». В. Тищенко виокремила такі підходи до визначення знань: 1) як інформація і практичний досвід людини; 2) як результат пізнання дійсності; 3) як результат осмислення інформації [4]. Достатньо широку за змістом дефініцію сформулювали Т. Девенпорт і Л. Прусак, визначивши знання як «мінливу суміш практичного досвіду, індивідуальних цінностей, контекстної інформації та інтуїції експертів, що створює основу для оцінки та об'єднання нового досвіду» [11]. Важливо, що в наведеному визначенні наголошено на мінливості, тобто постійній динамічності й оновлюваності знань. Це, зокрема, в умовах цифрової економіки є вкрай актуальним з огляду на швидкі темпи нарощування обсягів інформаційних ресурсів. Якщо в попередньому визначенні автори зосередили увагу на практичному досвіді людини як основи знання, то І. Жураківська запропонувала розглядати дану категорію як «інформацію, використану згідно з певними правилами та з урахуванням ставлення особи, що її інтерпретує» [12]. Однак, це визначення видається нам дещо обмеженим, оскільки не в повній мірі враховує вплив людського фактору, здібностей і потенціалу людини. Для глибшого висвітлення змісту поняття «знання» наведено дефініцію У. Гузара: «це процес набуття та закріплення відомостей з певної галузі, їх відтворення у процесі трудової діяльності, який характеризується не відчуженістю, самозростанням та створенням нових продуктів» [13]. Попри обмеженість даного визначення через його галузеву зосередженість, його сильною стороною є акцентування уваги на такій властивості знань, як самозростання. На нашу думку, комплексним можна назвати дефініцію А. Гриньова і О. Компанієць, зокрема: «це результат осмислення інформації на підставі практичного досвіду, що в контексті здійснення певного виду діяльності перетворюється на найважливіший ресурс в умовах сучасної економіки та використовується для отримання конкурентних переваг» [14]. Доповнюючи останнє визначення, вважаємо за доречне відмітити, що в умовах цифрової економіки знання перетворюються на стратегічний ресурс.

Варто розмежовувати і не ототожнювати дані, інформацію, знання та інформаційні ресурси. В. Бобко інформаційні ресурси розглядає як «особливий вид ресурсу, що ґрунтується на ідеях і знаннях, нагромаджених у результаті науково-технічної діяльності людей і поданий у формі, придатній для збирання, реалізації та відтворення» [15]. О. Сидоренко дану категорію тлумачить як «доступні для використання відомостей в усіх сферах життєдіяльності людини, суспільства і держави, які зберігаються на відповідних носіях як документи, бази даних і знань, реєстри, кадастри та інші відомості, що можуть бути власністю будь-якого суб'єкта інформаційних відносин та бути залученими до обігу» [16]. Подібного підходу дотримується також О. Сировий, який сформулював таке визначення: «певний обсяг відомостей, отриманих з навколишнього

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

середовища, створених в процесі певної діяльності, знань, даних, що зафіксовані на матеріальних носіях, систематизовані за певною ознакою чи критерієм та призначені для зберігання і суспільного користування як на виробництві, так і в управлінні» [17]. Як економічну категорію інформаційні ресурси аналізує І. Швець: «відокремлені знання людини про процеси бо явища, представлені у формалізованому виді та відображені на твердому носії, застосування яких сприяє утворенню вартості продуктів і послуг» [18]. На мікроекономічному рівні поняття інформаційних ресурсів розглядає І. Нетреба: «сукупність даних, що надходять із зовнішнього оточення або є відомостями про функціонування підсистем підприємства, становлять основу його інформаційної інфраструктури, зібрані та систематизовані за допомогою сучасних інформаційних технологій і систем, використовуються керівниками підприємства з метою розробки та прийняття стратегічних й оперативних управлінських рішень» [19]. Незважаючи на розгалуженість підходів до розуміння даної категорії, більшість учених погоджуються на тому, що основними особливостями інформаційних ресурсів є невичерпність, багаторазовість використання, вища цінність при комбінуванні з іншими факторами виробництва, наукоємність [20].

Цифрову економіку складно уявити без застосування сучасних інформаційних технологій. Саме з їх допомогою вдається акумулювати, обробляти й інтерпретувати величезні обсяги інформаційних ресурсів, організовувати комунікацію між різними суб'єктами економічних відносин, проводити низку транзакцій. На сьогодні відсутнє єдино погоджене визначення сутності інформаційних технологій. Більше того, в обігу широко використовуються поняття інформаційно-комунікаційних, цифрових, інформаційно-комп'ютерних технологій, які наділяють практично ідентичним змістом. Національна програма інформатизації трактує інформаційну технологію як «цілеспрямовану організовану сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розповсюдження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування» [21]. Як бачимо, акцент тут зроблено на застосуванні комп'ютерної техніки та її потужностей. О. Синєокий визначає інформаційні технології в якості «процесу, що використовує сукупність засобів і методів збирання, оброблення і передавання даних (первинної інформації) для одержання інформації нової якості про стан об'єкта, процесу або явища (інформаційного продукту)» [22]. Дана дефініція, з економічної точки зору, є більш повною та обґрунтованою. Інформаційні технології застосовуються у різних сферах господарювання економічних суб'єктів (маркетинг, банківська справа, страхування, роздрібна торгівля, громадське харчування, освіта, медицина та ін.) та в діяльності органів державної і місцевої влади (GovTech). До основних інструментів інформаційних технологій відносять: автоматизовані системи прийняття рішень, експертні системи управління, системи по роботі з клієнтами, системи підтримки, системи штучного інтелекту [23].

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Масштабне поширення інформаційних технологій у різних сферах життя суспільства призводить до цифрової трансформації економічних та інших суб'єктів. Розглянемо детальніше наукові підходи до трактування сутності цифрової трансформації. На думку колективу іноземних учених, це є «послідовна мережа всіх секторів економіки та адаптація гравців до нових реалій цифрової економіки» [24]. Перевагою даного визначення є стислість, однак через неї авторам не вдалось у повній мірі описати внутрішній зміст категорії. Група вітчизняних науковців цифрову трансформацію розуміють як «спричинені використанням цифрових технологій зміни в природі людини, її мисленні, життєдіяльності та управлінні» [25]. Надто узагальнений характер наведеної дефініції позбавляє її глибини з точки зору пізнання змін економічної системи. Через це доцільним вважаємо наведення визначення І. Струтинської, а саме: «незворотний процес впровадження цифрових технологій в умовах розвитку ери цифрової економіки для вдосконалення життєдіяльності людини, бізнесу, суспільства і держави загалом» [26]. Для вичерпності формулювання сутності цифрової трансформації відмітимо ще дефініцію, наведену Ю. Нікітіним, зокрема: «процес переходу до нових способів діяльності підприємства шляхом впровадження цифрових технологій та цифрових сервісів, що базується на стратегічному партнерстві всіх зацікавлених сторін та однозначної розробки програмного забезпечення, цифрової трансформації та оцінки рівня цифрової трансформації підприємства» [27]. На відміну від низки інших наукових публікацій, у статті [27] автори запропонували дефініцію, орієнтовану на суб'єктів мікроекономічного рівня.

Цифрова трансформація бізнесу обумовлює доречність визначення цифрового підприємства. Проаналізуємо кілька підходів до розуміння цієї категорії:

— «організація, яка використовує інформаційні технології як конкурентні переваги у своїх внутрішніх і зовнішніх операціях» [28];

— «організація, яка в першу чергу орієнтується на цифрові послуги для нових послуг і активно працює над перетворенням внутрішніх і орієнтованих на клієнта послуг в цифрові послуги» [29];

— «організація, яка завершила перехід від індустріальної до цифрової ери, де цифрова технологія знаходиться в центрі організації: функціонує, виробляє товари і послуги (навіть якщо вони не цифрові), генерує дохід, займає конкурентну перевагу, виробляє цінність» [30];

— концепція, яка полягає в тому, щоб змінити спосіб, яким організації використовують і думають про технології, перетворивши його з підтримуючого гравця в провідного гравця в бізнесі [31].

Аналіз існуючих підходів засвідчує, що цифрове підприємство розглядається як концепція або як організація, діяльність якої пов'язана зі створенням інформаційних технологій чи з їх використанням для генерування нових видів товарів і послуг. Причому дедалі частіше такі послуги й товари одразу створюються у цифровому форматі, не мають повного аналога у фізичній формі. Говорячи про цифровий бізнес у цілому, варто виокремити його основні

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

характеристики. Ю. Нікітін і О. Кульчицькій у спільній статті проаналізували низку релевантних досліджень і публікацій та виділили наступні характеристики: високий рівень зв'язку між суб'єктами економічних відносин, низькі географічні обмеження, прозорість, низькі трансакційні витрати тощо [27].

Висновки та пропозиції. Таким чином, у статті проаналізовано сукупність понять, що формують категоріальний простір дослідження цифрової економіки. Авторами розмежовано терміни «дані», «інформація» та «інформаційний ресурси»: детально розглянуто сутність інформаційної системи; окрему увагу приділено визначенню знань та інтелекту в контексті розвитку цифрової економіки. Проведений аналіз останніх досліджень і публікацій дозволив розкрити зміст і роль інформаційних технологій в цифровій економіці. У статті розглянуто основні підходи до трактування цифрової трансформації та цифрового підприємства. У ході проведення дослідження авторами використано методи контент-аналізу, монографічний метод, метод наукового абстрагування і систематизації. У статті показано логічний взаємозв'язок термінів у ланцюжку «дані – інформація – інформаційні ресурси – знання та інтелект – інформаційна система – інформаційні технології – цифрова трансформація – цифрові підприємства – цифрова економіка».

Перспективами подальших досліджень визначено вивчення і аналіз наукових підходів до трактування сутності цифрової економіки, а також її ключових особливостей.

Список використаних джерел

1. Про інформацію : Закон України від 02.10.92 № 2657–XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – С. 650.
2. Шкарлет С. М. Реальний сектор економіки України в умовах становлення інформаційного суспільства : монографія / С. М. Шкарлет, М. П. Бутко, О. І. Волот. – Чернівці : ЧНТУ, 2017. – 288 с.
3. Єрмоленко О. А. Інформаційний аналіз діяльності підприємства з позиції реалізації стратегії / О. А. Єрмоленко // V Міжнародна науково-практична конференція в НТУ ХПІ. – Х. : НТУ ХПІ, 2006. – С. 75.
4. Тищенко В. Ф. Теоретичне забезпечення розвитку економіки знань засобами публічно-приватного партнерства в регіонах України : дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / В. Ф. Тищенко ; Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова. – Х., 2016. – 437 с.
5. Тищенко В. Ф. Економіка знань як актуальна основа сучасного розвитку України та її регіонів: монографія / В. Ф. Тищенко. – Х. : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. – 272 с.
6. Інформаційні технології в регіональному управлінні / М. П. Бутко, І. М. Бутко, М. Ю. Дітковська та ін. – К. : Знання України, 2006. – 282 с.
8. Порядок взаємодії органів виконавчої влади з питань захисту державних інформаційних ресурсів в інформаційних та телекомунікаційних системах : Постанова Кабінету Міністрів України №1772 від 16.11.2002 р. // Офіційний вісник України. – 2002. – № 47. – С. 182.
9. Івахненко С. В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку: історія, теорія, перспективи / С. В. Івахненко. – Житомир : АСА, 2001. – 416 с.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

10. Мусіна Л. О. Основні заходи переходу до економіки знань: перспективи для України / Л. О. Мусіна // Економіка і прогнозування. – 2003. – № 3. – С. 178-182.
11. People's conceptions of intelligence / Sternberg R.J. et al. // Personality and Social Psychology. – 1981. – № 41. – Pp. 37-55.
12. Davenport T. Working knowledge: how organization manage what they know / T. Davenport, L. Prusak. – Boston, MA : Harvard Business School Press, 1998. – 199 p.
13. Жураківська І. С. Управління знаннями як чинник підвищення конкурентоспроможності підприємства в інформаційному суспільстві / І. С. Жураківська // Проблеми науки. – 2007. – № 7. – С. 24-28.
14. Гузар У. Є. Економіка знань та її перспективи для України / У. Є. Гузар // Регіональна економіка. – 2009. – № 1. – С. 27-35.
15. Гриньов А. В. Знання як основний ресурс сучасної економіки / А. В. Гриньов, О. А. Компанієць // Академічний огляд. – 2010. – № 1 (32). – С. 16-21.
16. Бобко В. В. Закономірності розвитку інформаційного ринку в сучасних умовах : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / В. В. Бобко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2017. – 20 с.
17. Сидоренко О. Інформаційні ресурси як об'єкт інформаційних правовідносин / О. Сидоренко // Підприємництво, господарство і право. – 2018. – № 4. – С. 173-182.
18. Сировий О. В. Організаційно-правові засади управління інформаційними ресурсами органів внутрішніх справ України : автореф. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О. В. Сировий ; Харківський національний університет внутрішніх справ. – Х., 2006. – 21 с.
19. Швець І. Б. Оценка эффективности информационных систем в управлении информационными ресурсами // І. Б. Швець., В. В. Буряк // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: Економіка. – 2005. – Вип. 97. – С. 11-20.
20. Нетреба І. О. Теоретичні підходи до визначення категорії «інформаційний ресурс» / І. О. Нетреба // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2014. – № 8(161). – С. 70-73.
21. Чумаченко М. Г. Розвиток системи обліку на принципах інформатики і кібернетики / М. Г. Чумаченко, М. С. Пушкар // Удосконалення системи обліку, аналізу та аудиту як складової інформатизації суспільства : матеріали Міжнар. міжвуз. наук.-практ. конфер. (Тернопіль-Мукачєво, 2004 р.). – Тернопіль, 2004. – С. 5-11.
22. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04.02.1998 №74/98-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80>.
23. Синєокий О. В. Високотехнологічне інформаційне право України / О. В. Синєокий. – Х. : Право, 2010. – 360 с.
24. Краус Н. М. Цифровізація в умовах інституційної трансформації економіки: базові складові та інструменти цифрових технологій / Н.М. Краус // Інтелект ХХІ. – 2018. – № 1. – С. 211-214.
25. Boue'e C. Die Digitale Transformation der Industrie / Boue'e C., Schaible S. – Roland Berger Strategy Consultants und Bundesverband der Deutschen Industrie, 2015. – 52 p.
26. Куйбіда В. С. Цифрове врядування в Україні: базові дефініції понятійно-категоріального апарату [Електронний ресурс] / В. С. Куйбіда, О. В. Карпенко, В. В. Наместнік // Вісник НАДУ при Президентові України (Серія «Державне управління»). – 2018. – Вип. 1. – С. 5-10. – Режим доступу: [http://academy.gov.ua/infpol/pages/dop/2/files/974f8478\\$cfe8\\$4d31\\$971b\\$d5116efff458.pdf](http://academy.gov.ua/infpol/pages/dop/2/files/974f8478$cfe8$4d31$971b$d5116efff458.pdf).

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

27. Струтинська І. В. Дефініції поняття «цифрова трансформація» [Електронний ресурс] / І. В. Струтинська // Причорноморські економічні студії. – 2019. – Вип. 48(2). – С. 91-96. – Режим доступу: http://bses.in.ua/journals/2019/48_2_2019/19.pdf.
28. Нікітін Ю. О. Цифрова парадигма як основа визначень: цифровий бізнес, цифрове підприємство, цифрова трансформація / Ю. О. Нікітін, О. І. Кульчицький // Маркетинг і цифрові технології. – 2019. – Т. 3, № 4. – С. 77-87. – Режим доступу: [https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewBy\\$FileId/907558.pdf](https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewBy$FileId/907558.pdf).
29. Digital enterprise. SearchCIO [Electronic resource]. – Accessed mode: <https://searchcio.techtarget.com/definition/Digital-enterprise>.
30. Digital Enterprise Management – A New Paradigm. Bmcblogs [Electronic resource]. – Accessed mode: <https://www.bmc.com/blogs/digital-enterprise-management-a-new-paradigm>.
31. The Digital Enterprise Hype Cycle. Institute for digital transformation [Electronic resource]. – Accessed mode: <https://www.institutefordigitaltransformation.org/defining-digital-enterprise>.
32. What is a true digital enterprise? InformationAge [Electronic resource]. – Accessed mode: <https://www.information-age.com/whattrue-digital-enterprise-123459026>.

References

1. Pro informatsiui [On information], Law of Ukraine № 2657-XII (of 02.10.92). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, (48), 650.
2. Shkarlet, S.M., Butko, M.P., Volot, O.I. (2017). *Realnyi sektor ekonomiky Ukrainy v umovakh stanovlennia informatsiinoho suspilstva [The real sector of the economy of Ukraine in the conditions of formation of the information society]*. ChNTU.
3. Yermolenko, O.A. (2006). Informatsiyni analiz diialnosti pidpriemstva z pozytsii realizatsii stratehii [Information analysis of the enterprise from the standpoint of strategy implementation]. *V Mizhnarodna naukovu-praktychna konferentsiia v NTU KhPI – V International scientific-practical conference at NTU KhPI* (p. 75). NTU KhPI.
4. Tyshchenko, V.F. (2016). *Teoretychne zabezpechennia rozvytku ekonomiky znan zasobamy publichno-pryvatnoho partnerstva v rehionakh Ukrainy [Theoretical support for the development of the knowledge economy by means of public-private partnership in the regions of Ukraine]* [Doctor dissertation; Kharkiv National University of Municipal Economy named after O.M. Beketov].
5. Tyshchenko, V.F. (2014). *Ekonomika znan yak aktualna osnova suchasnoho rozvytku Ukrainy ta yii rehioniv [Knowledge economy as an actual basis of modern development of Ukraine and its regions]*. Vyd. KhNEU im. S. Kuznetsia.
6. Butko, M.P., Butko, I.M., Ditkovska, M.Iu. et al. (2006). *Informatsiini tekhnologii v rehionalnomu upravlinni [Information technologies in regional management]*. Znannia Ukrainy.
7. Poriadok vzaiemodii orhaniv vykonavchoi vlady z pytan zakhystu derzhavnykh informatsiinykh resursiv v informatsiinykh ta telekomunikatsiinykh systemakh [The order of interaction of executive bodies on the protection of state information resources in information and telecommunication systems], Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 1772 (of 16.11.2002). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*, (47), 182.
8. Ivakhnenkov, S.V. (2001). *Informatsiini tekhnologii v orhanizatsii bukhhalterskoho obliku: istoriia, teoriia, perspektyvy [Information technologies in the organization of accounting: history, theory, prospects]*. ASA.
9. Musina, L.O. (2003). Osnovni zakhody perekhodu do ekonomiky znan: Perspektyvy dlia Ukrainy [The main measures of the transition to the knowledge economy: Prospects for Ukraine]. *Ekonomika i prohnozuvannia – Economics and forecasting*, (3), 178-182.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

10. Sternberg, R.J. et al. (1981). Peoples conceptions of intelligence. *Personality and Social Psychology*, (41), 37-55.
11. Davenport, T., Prusak, L. (1998). *Working knowledge: how organization manage what they know*. Boston, MA: Harvard Business School Press.
12. Zhurakivska, I.S. (2007). Upravlinnia znanniamy yak chynnyk pidvyshchennia konkurentospromozhnosti pidpriemstva v informatsiinomu suspilstvi [Knowledge management as a factor in increasing the competitiveness of the enterprise in the information society]. *Problemy nauky – Problems of science*, (7), 24-28.
13. Huzar, U.Ie. (2009). Ekonomika znan ta yii perspektyvy dlia Ukrainy [Knowledge economy and its prospects for Ukraine]. *Rehionalna ekonomika – Regional economy*, (1), 27-35.
14. Hrynov, A.V., Kompaniets, O.A. (2010). Znannia yak osnovnyi resurs suchasnoi ekonomiky [Knowledge as the main resource of the modern economy]. *Akademichnyi ohliad – Academic review*, (1(32)), 16-21.
15. Bobko, V.V. (2017). *Zakonomirnosti rozvytku informatsiinoho rynku v suchasnykh umovakh [Regularities of information market development in modern conditions]* [PhD dissertation; Kyiv National University named after T. Shevchenko].
16. Sydorenko, O. (2018). Informatsiini resursy yak ob'ekt informatsiinykh pravovidnosyn [Information resources as an object of information relations]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, economy and law*, (4), 173-182.
17. Syrovyi, O.V. (2006). *Orhanizatsiino-pravovi zasady upravlinnia informatsiinykh resursamy orhaniv vnutrishnikh sprav Ukrainy [Organizational and legal principles of management of information resources of internal affairs bodies of Ukraine]* [PhD dissertation; Kharkiv National University of Internal Affairs].
18. Shvets, I.B., Buriak, V.V. (2005). Otsenka efektyvnosti ynfomatsyonnykh system v upravlenii ynfomatsyonnykh resursamy [Estimation of efficiency of information systems in management of information resources]. *Naukovi pratsi Donetskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Seriya: Ekonomika – Scientific works of Donetsk National Technical University. Series: Economics*, 97, 11-20.
19. Netreba, I.O. (2014). Teoretychni pidkhody do vyznachennia katehorii «informatsiinyi resurs» [Theoretical approaches to defining the category "information resource"]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv*, (8(161)), 70-73.
20. Chumachenko, M.H., Pushkar M.S. (2004). Rozvytok systemy obliku na pryntsypakh informatyky i kibernetyky [Development of the accounting system on the principles of informatics and cybernetics]. *Udoskonalennia systemy obliku, analizu ta audytu yak skladovoi informatyzatsii suspilstva: materialy mizhnar. mizhvuz. nauk.-prakt. konfer. – Improving the system of accounting, analysis and audit as a component of informatization of society: materials intern. interuniversity. scientific-practical conference* (pp. 5-11).
22. Pro Natsionalnu prohramu informatyzatsii [On the National Informatization Program], Law of 21 № 74 (of 04.02.1998). <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%DO%B2%D1%80>.
22. Syniekyi, O.V. (2010). *Vysokotekhnolohichne informatsiine pravo Ukrainy [High-tech information law of Ukraine]*. Pravo.
23. Kraus, N.M. (2018). Tsyfrovizatsiia v umovakh instytutitsiinoi transformatsii ekonomiky: bazovi skladovi ta instrumenty tsyfrovykh tekhnolohii [Digitization in the context of institutional transformation of the economy: basic components and tools of digital technologies]. *Intelekt XXI – Intelligence XXI*, (1), 211-214.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

24. Bouee, C., Schaible, S. (2015). *Die Digitale Transformation der Industrie*. Roland Berger Strategy Consultants und Bundesverband der Deutschen Industrie.
25. Kuibida, V.S., Karpenko, O.V., Namestnik, V.V. (2018). Tsyfrova vriaduvannia v Ukraini: bazovi definitsii poniattiino-katehoriialnoho aparatu [Digital governance in Ukraine: basic definitions of the conceptual and categorical apparatus]. *Visnyk NADU pry Prezydentovi Ukrainy (Serii "Derzhavne upravlinnia") – Bulletin of NAPA under the President of Ukraine (Series "Public Administration")*, 1, 5-10. [http://academy.gov.ua/infpol/pages/dop/2/files/974f8478\\$cfe8\\$4d31\\$971b\\$d5116efff458.pdf](http://academy.gov.ua/infpol/pages/dop/2/files/974f8478$cfe8$4d31$971b$d5116efff458.pdf).
26. Strutynska, I.V. (2019). Definitsii poniattia "tsyfrova transformatsiia" [Definitions of "digital transformation"]. *Prychornomorski ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies*, 48(2), 91-96. http://bses.in.ua/journals/2019/48_2_2019/19.pdf.
27. Nikitin, Yu.O., Kulchytskyi, O.I. (2019). Tsyfrova paradyhma yak osnova vyznachen: tsyfrovyy biznes, tsyfrove pidpriemstvo, tsyfrova transformatsiia [Digital paradigm as a basis for definitions: digital business, digital enterprise, digital transformation]. *Marketynh i tsyfrovi tekhnolohii – Marketing and digital technologies*, 3(4), 77-87. [https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewBy\\$FileId/907558.pdf](https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewBy$FileId/907558.pdf).
28. Digital enterprise. SearchCIO. <https://searchcio.techtarget.com/definition/Digital-enterprise>.
29. Digital Enterprise Management – A New Paradigm. BMC Blogs. <https://www.bmc.com/blogs/digital-enterprise-management-a-new-paradigm>.
30. The Digital Enterprise Hype Cycle. Institute for digital transformation. <https://www.institutefordigitaltransformation.org/defining-digital-enterprise>.
31. What is a true digital enterprise? InformationAge. <https://www.information-age.com/whattrue-digital-enterprise-123459026>.

Отримано 02.10.2021

UDC 330.101

JEL Classification: A1; B2; P4

Dmytro Kotelevets

PhD in Economics, Doctoral Student (Economics)
IHE «Academician Yuriy Bugay International Scientific
and Technical University» (Kyiv, Ukraine)

E-mail: d.kotelevets21@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7778-6038>

CATEGORICAL SPACE RESEARCH THE DIGITAL ECONOMY

Abstract. *The development of the digital economy is one of the main trends in global development, which in recent years has become relevant in Ukraine. Innovative information technologies have penetrated into almost all areas of human economic activities, changing the principles of economic entities, communication between them, as well as creating a number of new products and services. Currently, there is no single agreed definition of the digital economy in the scientific literature and in the expert community; there are also some differences in the terminological apparatus of different scientists and specialists. Today, the development of the digital economy takes place in a wide range of economic categories that require careful study and identification of the links between them. The article analyzes the set of concepts that form the categorical space of digital economy research. The authors distinguish the terms "data", "information" and "information resources": the essence of the information system is considered in detail; special attention is paid to*

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

the definition of knowledge and intelligence in the context of digital economy development. The analysis of recent research and publications has revealed the content and role of information technology in the digital economy. The article considers the main approaches to the interpretation of digital transformation and digital enterprise. In the course of the research the authors used the methods of content analysis, monographic method, method of scientific abstraction, and systematization. The article shows the logical relationship of terms in the chain "data - information - information resources - knowledge and intelligence - information system - information technologies - digital transformation - digital enterprises - digital economy". Prospects for further research are the study and analysis of scientific approaches to the interpretation of the essence of the digital economy, as well as its key features.

Keywords: digital economy; information technology; digital transformation; digital enterprise; information system; information resources; information.

Fig.: 3. References: 31.

Бібліографічний опис для цитування:

Котелевець Д. Категоріальний простір обґрунтування сутності цифрової економіки. *Науковий вісник Полісся*. 2021. № 2(23). С. 16-29.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

DOI: 10.25140/2410-9576-2021-2(23)-30-39

УДК 330.567.28

JEL Classification: D11

Олександр Лозиченко

кандидат економічних наук, докторант

Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая (Київ, Україна)

E-mail: oleksandr.lozychenko@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0003-4623-4227>**СУТНІСТЬ ЗАОЩАДЖЕНЬ ДОМОГОСПОДАРСТВ ТА ЇХ ВИДИ**

Анотація. У статті проведено аналіз сутності категорії «заощадження домогосподарств» та розглянуто окремі види таких заощаджень. Детальний аналіз наукових концепцій до розгляду окресленої категорії дозволив виокремити два підходи, які використовуються вченими для деталізації її змісту: макроекономічний; мікроекономічний; обґрунтовано їхню сутність. На основі отриманих результатів дослідження сформульовано авторський підхід до трактування категорії «заощадження домогосподарств». У статті також розглянуто сутність організованих та неорганізованих заощаджень домогосподарств, визначено їхні специфічні риси та особливості формування.

Ключові слова: домогосподарство; заощадження домогосподарств; національна економіка; інвестиційний ресурс; грошові кошти.

Табл.: 1. Бібл.: 20.

Постановка проблеми. Домогосподарства відіграють одну з найважливіших ролей у розвитку національного господарства будь-якої сучасної країни. Провідна роль цих суб'єктів вимагає посиленої уваги до їх функціонування та розвитку. Насамперед домогосподарства мають змогу формувати заощадження та передавати їх у тимчасове користування фінансовим установам різних видів і таким чином здійснювати досить потужний вплив на розвиток як фінансової системи, так і загалом на національну економіку.

Заощадження домогосподарств є значним внутрішнім фінансовим ресурсом, який може перетворюватися в інвестиційні кошти й потрапляти в розпорядження тим економічним суб'єктам, які в цьому мають потребу для власного розвитку [4]. Саме мультиплікативний ефект заощаджень домогосподарств є важливим стимулом для урядів держав створювати умови для формування таких ресурсів у межах національної економіки.

Таким чином, важливість заощаджень домогосподарств для формування сприятливих інвестиційних умов, передусім для суб'єктів господарської діяльності, зумовлює підвищений інтерес науковців до проведення досліджень у цьому напрямку, актуалізує необхідність поглиблення теоретичних та прикладних аспектів обґрунтування особливостей формування заощаджень, їх трансформації та раціонального використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних науковців, які найактивніше досліджують процеси формування та використання заощаджень домогосподарств у межах національної економіки, варто віднести таких: Т. Кізима, А. Дука, А. Рамський, О. Мітал, Т. Одінцева, О. Задоя, О. Шаманська, А. Піскун та ін.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Теоретичні положення щодо сутності заощаджень, їх видів, особливостей формування розглядаються також в роботах таких учених: Р. Циток, О. Драган, І. Колобердянко, І. Власова, О. Смірнов, О. Іваницька, М. Дубина, К. Шапошников та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Попри численні наукові напрацювання вчених у сфері формування та використання заощаджень домогосподарств для розвитку національної економіки, складність окреслених процесів, їх перманентна трансформація, часта непередбачуваність та схильність до впливу чинників зовнішнього та внутрішнього характеру з формуванням деструктивних кризових ситуацій постійно потребують поглиблення, оновлення теоретичних положень у цьому напрямку досліджень, пошуку нових інструментів для забезпечення зростання обсягів таких заощаджень та підвищення їхньої ролі в розвитку національної економіки.

Метою статті є поглиблення теоретичних положень щодо конкретизації сутності заощаджень домогосподарств, їх видів та особливостей формування в межах національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Схильність до заощаджень притаманна в переважній більшості випадків усім домогосподарствам [15]. Важливість таких заощаджень полягає в тому, що потрапляючи до банківських і небанківських установ через функціонування ринку депозитних послуг, ці ресурси трансформуються вже в кредитні ресурси, інвестиції, які ці установи скеровують у національну економіку. Окреслений обіг фінансових ресурсів є спрощеною моделлю трансформаційних процесів, які відбуваються в межах фінансової системи країни. Проте саме наявність заощаджень, тобто тимчасово вільних економічних ресурсів домогосподарств, є об'єктивною умовою функціонування такої трансформації загалом і формування фінансових ресурсів для економіки [19]. Розглянемо детальніше та поглибимо теоретичні положення щодо сутності заощаджень домогосподарств і те, як вони виконують свою важливу роль у розвитку країни. Для цього насамперед визначимо, що таке заощадження домогосподарств.

Домогосподарство – окремий економічний інститут, який являє собою об'єднання індивідів, які здійснюють спільну діяльність щодо ведення домашнього господарства [10, с. 52]. Цілком логічним є те, що заощадження домогосподарств загалом являють собою залишок фінансових ресурсів, який залишається у них після споживання необхідних товарів, послуг для підтримки власної життєдіяльності, задоволення соціальних потреб тощо [5; 7; 17]. Однак з наукового погляду складність саме процесу формування заощаджень та їх використання в подальшому ускладнюють розуміння сутності заощаджень домогосподарств. Така ситуація привела до виникнення різних наукових підходів до розгляду сутності категорії «заощадження домогосподарств». Розглянемо їх докладніше (див. табл.).

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Таблиця

Наукові концепції розгляду категорії «заощадження домогосподарств»

Зміст визначення 1	Джерело 2
Заощадження - як складна та багатогранна економічна категорія, яка характеризує відносини, що виникають всередині домогосподарства або між домогосподарством та іншими економічними суб'єктами (підприємствами, інституціями фінансового ринку, державою) з приводу розподілу отриманих доходів та формування відповідних фондів грошових коштів, покликаних забезпечувати споживання або зростання доходів їхніх власників у майбутньому [8, с. 201].	Кізима Т. О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку: [монографія]. Київ: Знання, 2010. 431 с.
Заощадження населення – можна визначити як частину грошових доходів населення, яка формується за рахунок скорочення поточного особистого споживання і призначена для забезпечення потреб у майбутньому; вони дорівнюють використовуваному доходу мінус особисті видатки на споживання [6, с. 19].	Дука А. П. Потенціал заощаджень та їх ресурсотворююча роль у забезпеченні інноваційного розвитку України. <i>Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка</i> . 2012. № 136. С. 16-19.
Заощадження домогосподарств – різниця між наявним доходом домогосподарства (заробітна плата, дохід самозайнятих та чистий дохід від власності) та його споживанням (видатки на товари та послуги) [20].	OECD (2020). Householdsavings (indicator). URL: https://data.oecd.org/hha/household-savings.htm .
Заощадження домогосподарств є резервним ресурсом національної економіки, що лише незначною мірою заходить на фінансовий ринок країни і використовується як інвестиційний ресурс [18, с. 80].	Циток Р. П. Заощадження домогосподарств як незалучений інвестиційний ресурс. <i>Економіка та держава</i> . 2018. № 12. С. 74-80.
Заощадження – це нагромадження основного капіталу та матеріальних оборотних коштів, а також приріст фінансових активів у вигляді заощаджень у вкладах, в іноземній валюті тощо [3, с. 133].	Драган О. О. Заощадження домогосподарств як джерело інвестицій у національну економіку. <i>Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки</i> . 2015. Вип. 10, ч. 2. С. 132-135.
Заощадження – це відокремлена частина грошових доходів економічних суб'єктів, яка спрямовується на майбутнє споживання та/або створення поточних інвестицій, для зростання доходів у майбутньому [9, с. 217].	Колобердянюк І. Заощадження домогосподарств як чинник стійкості економіки держави. <i>Проблеми і перспективи економіки та управління</i> . 2021. № 3(27). С. 211-217.
Заощадження – це та частина доходу, яка накопичується протягом певного періоду часу і використовується в майбутньому для задоволення власних потреб, зокрема й інвестиційних [2, с. 5].	Власова І. В. Заощадження населення як інвестиційний ресурс економіки. <i>Економіка: теорія та практика</i> . 2016. № 2. С. 4-7.
Заощадження домогосподарства» – частину наявного доходу та інших ресурсів, які не витрачаються на споживання, а використовується для нагромадження, інвестування у нові засоби виробництва та інші продукти ринку інвестицій [14, с. 23].	Рамський А. Ю. Сутність заощаджувальних процесів домогосподарств та їхній вплив на розширене відтворення ВВП. <i>Бізнес Інформ</i> . 2013. № 3. С. 21-29.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Закінчення табл.

1	2
Заощадження – це частина грошових доходів населення, що залишається після покриття ним усіх витрат на поточне споживання і може бути використана на задоволення яких-небудь потреб у майбутньому [11, с. 71].	Мітал О. Г. Заощадження домогосподарств та їх трансформація в інвестиційні ресурси. <i>Європейський вектор економічного розвитку</i> . 2017. № 1 (22). С. 70-78.
Заощадження – та частина доходу, споживання якої домогосподарство відкладає на майбутнє, надаючи преференції майбутньому споживанню частини доходу над сьогоднішнім і зважаючи очікувану корисність від споживання в майбутньому та сьогодні [16, с. 100].	Смірнов О. Ю. Мотиви та чинники заощадження у сучасній економічній теорії. <i>Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»</i> . Серія: Економіка. 2006. Т. 51, Вип. 38. С. 98-105.
Заощадження є частиною наявного доходу населення, тобто являють собою сукупність вільних коштів, що залишилися після проведення фірмами й населенням всіх обов'язкових витрат і придбання необхідних товарів і послуг [13, с. 123].	Одінцова Т. М. Механізм трансформації доходів населення в інвестиції. <i>Бізнес Інформ</i> . 2015. № 3. С. 122-126.
Заощадження – частина грошових доходів населення, що формується за рахунок вільних грошових коштів, які утворюються внаслідок скорочення поточного особистого споживання і призначена для того, щоб забезпечити потреби у майбутньому [12].	Нужнова Ю. А., Кальницька К. Е., Біляєва О. В. Інвестування грошових коштів населення України та мотиви їх вибору. <i>Modern Directions Of Theoretical And Applied Researches '2015</i> (SWorld – 17-29 March 2015). URL: https://www.sworld.com.ua/konfer38/15.pdf .
Заощадження – частина доходів, яка залишається після придбання товарів і послуг; її розміщують у банківсько-депозитних установах [1].	Великий тлумачний словник сучасної мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпін: Перун, 2005. VIII, 1728 с.

Джерело: складено автором.

Отже, аналізуючи зміст наукових підходів до розгляду сутності категорії «заощадження домогосподарств», на нашу думку, можна виділити два підходи до її розгляду:

1) макроекономічний – заощадження домогосподарств розглядаються з позиції розвитку національної економіки, обґрунтовується насамперед роль цих ресурсів у розбудові національного господарства. Наприклад, прихильником такого підходу є Р. Циток. Автор зауважує, що «заощадження домогосподарств є резервним ресурсом національної економіки, що лише незначною мірою заходить на фінансовий ринок країни і використовується як інвестиційний ресурс» [18, с. 80];

2) мікроекономічний – заощадження домогосподарств розглядаються насамперед як їхній власний фінансовий ресурс, обґрунтовується передусім механізм їх формування та подальшого використання. Здебільшого науковці дотримуються такого підходу, що підтверджується результатами аналізу інформації, наведеної в таблиці.

Відповідно, на наше переконання, зважаючи на представлені в статті концепції розгляду сутності «заощаджень домогосподарств», цю категорію варто розглядати таким чином: *заощадження домогосподарств – сукупність*

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

тимчасово вільних фінансових ресурсів домогосподарств, які утворилися внаслідок перевищення доходів над витратами з метою отримання додаткового доходу або подальшого використання в майбутньому.

Отже, аналізуючи інформацію, яка представлена в таблиці, можна виділити такі риси заощаджень домогосподарств:

1) заощадження домогосподарств – частина грошових коштів, яка в певний момент часу не використовується домогосподарствами для придбання товарів та послуг;

2) заощадження домогосподарств – власні кошти домогосподарств, які вони отримали в будь-який спосіб (офіційно або неофіційно);

3) заощадження домогосподарств – тимчасово вільні кошти домогосподарств, які планується використовувати в довгостроковій перспективі;

4) заощадження домогосподарств – кошти, формування яких пов'язано з низкою мотивів домогосподарств до здійснення таких заощаджень;

5) заощадження домогосподарств – невід'ємний ресурс економічного розвитку будь-якої країни;

6) заощадження домогосподарств – залежать від низки формалізованих і неформалізованих, зовнішніх та внутрішніх чинників, що значно ускладнює процес дослідження цих ресурсів.

Заощадження домогосподарств відіграють, як уже зазначалося, важливу роль в економічному розвитку країни. Проте однозначно дослідити всі економічні аспекти такого впливу дуже складно. Формуючись під низкою чинників, мотивів тимчасово вільні кошти цих суб'єктів не всі потрапляють до системи національної економіки, а лише певна їх частина. Саме складність формування, використання та повернення фінансових ресурсів домогосподарств і зумовлюють складність пізнання зазначених процесів. На сьогодні вчені в контексті проведення досліджень у цьому напрямку чітко вже виокремлюють організовані та неорганізовані заощадження домогосподарств. Розглянемо їхню сутність більш детально.

Організовані заощадження домогосподарств є найбільш важливими з позиції розвитку національної економіки. До організованих заощаджень належать усі фінансові ресурси домогосподарств, які передані в тимчасове користування фінансовим установам та потрапили до фінансової системи країни. Такі процеси можуть відбуватися лише за сприятливих економічних, політичних умов, при стабільному розвитку економіки, впевненості домогосподарств у надійності банківської системи та комерційного банку, до якого вони бажають вкласти власні кошти. Характерними рисами цих заощаджень домогосподарств є такі:

1) формуються в межах фінансової системи держави;

2) обсяги формування залежать від рівня розвитку фінансового ринку;

3) на їх формування значний вплив здійснюють фінансово-кредитні установи різних типів;

4) мають здатність приносити їхнім власникам додатковий дохід;

5) важливу роль у їх формуванні відіграє рівень довіри в суспільстві до діяльності банківських та небанківських фінансових установ та ін.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

У країнах, яким притаманний високий рівень турбулентності розвитку фінансової системи, питання формування саме організованих заощаджень є дуже складним. Перешкодами на цьому шляху виступають як проблеми самих домогосподарств (низька фінансова грамотність, недовіра до фінансової системи країни на фоні послідовних девальвацій національної валюти та високий рівень бідності по країні, причиною якої є низькі доходи населення), так і проблеми, створені самою державою (нерозвиненість фондового ринку країни, складність відкриття рахунку та купівлі цінних паперів, дуже обмежене коло фінансових інструментів, що обертаються на біржі).

Неорганізовані заощадження домогосподарств – це фінансові ресурси, які перебувають у власності домогосподарств, проте не залучені фінансовими установами, тобто зберігаються їхніми власниками вдома. Процес підрахунку обсягів таких заощаджень у межах національних економік є доволі складним. Однак у країнах, де фінансова система розвивається стабільно, відсутні періодичні макроекономічні деструкції, обсяги неорганізованих заощаджень домогосподарств є незначними. До основних характерних рис неорганізованих заощаджень домогосподарств варто віднести такі:

- 1) не приносять додаткового доходу власникам, зберігаються у вигляді готівки;
- 2) не потрапляють до тимчасового управління фінансово-кредитними установами;
- 3) вимагають від власників організації їх збереження;
- 4) є більш мобільними та ліквідними з позиції швидкого їх використання;
- 5) є складно досліджуваними з наукового погляду;
- 6) не сприяють розвитку національної економіки в довгостроковій перспективі та ін.

Висновки і пропозиції. Таким чином, у статті проведено аналіз сутності категорії «заощадження домогосподарств» та розглянуто окремі види таких заощаджень. Детальний аналіз наукових підходів до розгляду окресленої категорії дозволив виокремити два підходи, які найчастіше використовуються вченими для деталізації змісту «заощаджень домогосподарств»: макроекономічний – заощадження домогосподарств розглядаються з позиції розвитку національної економіки; мікроекономічний – заощадження домогосподарств розглядаються як фінансовий ресурс домогосподарства як окремих економічних суб'єктів, обґрунтовується насамперед механізм їх формування та подальшого використання. На основі результатів проведено дослідження було обґрунтовано авторський підхід до трактування зазначеної категорії, а саме: заощадження домогосподарств – сукупність тимчасово вільних фінансових ресурсів домогосподарств, які утворилися внаслідок перевищення доходів над витратами з метою отримання додаткового доходу або подальшого використання в майбутньому. Також увага була приділена розгляду організованих та неорганізованих заощаджень домогосподарств, визначенню їхніх специфічних рис. Обґрунтовано, що саме організовані заощадження є важливими для активізації інвестиційних процесів у країні. Проте їх формування ускладняється багатьма різними зовнішніми та внутрішніми перешкодами.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Заощадження домогосподарств як невід’ємна складова фінансової системи та загалом національної економіки, як засвідчують результати дослідження, відіграють важливу роль у розвитку господарства. Однак їх формування, залучення та використання є досить складними процесами, які складно формалізувати. Водночас ці процеси можливо регулювати з метою забезпечення трансформації заощаджень домогосподарств в інвестиційні ресурси. Ці питання потребують більш детальної уваги та проведення нових досліджень у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.
2. Власова І. В. Заощадження населення як інвестиційний ресурс економіки / І. В. Власова // Економіка: теорія та практика. – 2016. – № 2. – С. 4–7.
3. Драган О. О. Заощадження домогосподарств як джерело інвестицій у національну економіку / О. О. Драган // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. – 2015. – Вип. 10, ч. 2. – С. 132-135.
4. Дубина М. В. Інвестиційний ресурс системи парабанківських посередників як фактор розвитку національної економіки / М. В. Дубина // Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту: Серія “Економіка і управління”. – 2010. – Вип. 16. – С. 263-271.
5. Дубина М. В. Оцінка рівня спроможності регіонів до мобілізації внутрішніх джерел інвестування / М. В. Дубина, О. І. Гонта // Науковий вісник ЧДІЕУ. Серія 1, Економіка: збірник наукових праць. – 2010. – № 3(7). – С. 67-78.
6. Дука А. П. Потенціал заощаджень та їх ресурсоутворююча роль у забезпеченні інноваційного розвитку України / А. П. Дука // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2012. – № 136. – С. 16-19.
7. Іваницька О. М. Заощадження населення як джерело розвитку інноваційної діяльності на мікрорівні / О. М. Іваницька, В. Г. Борсук, В. В. Яковенко // Науковий вісник: економіка, право, політологія, туризм. – 2013. – Т. 1, № 1. – Режим доступу: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/view/5894>.
8. Кізима Т. О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та домінанти розвитку: [монографія] / Т. О. Кізима. – К. : Знання, 2010. – 431 с.
9. Колобердянко І. Заощадження домогосподарств як чинник стійкості економіки держави / І. Колобердянко // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2021. – № 3(27). – С. 211-217.
10. Лозиченко О. М. Роль домогосподарств у розвитку національної економіки / О. М. Лозиченко // Науковий вісник Полісся. – 2021. – № 1(22). – С. 47-58.
11. Мітал О. Г. Заощадження домогосподарств та їх трансформація в інвестиційні ресурси / О. Г. Мітал // Європейський вектор економічного розвитку. – 2017. – № 1(22). – С. 70-78.
12. Нужнова Ю. А. Інвестування грошових коштів населення України та мотиви їх вибору [Електронний ресурс] / Ю. А. Нужнова, К. Е. Кальницька, О. В. Біляєва // Modern Directions Of Theoretical And Applied Researches '2015 (SWorld – 17-29 March 2015). – Режим доступу: <https://www.sworld.com.ua/konfer38/15.pdf>.
13. Одінцова Т. М. Механізм трансформації доходів населення в інвестиції / Т. М. Одінцова // Бізнес Інформ. – 2015. – № 3. – С. 122-126.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

14. Рамський А. Ю. Сутність заощаджувальних процесів домогосподарств та їхній вплив на розширене відтворення ВВП / А. Ю. Рамський // Бізнес Інформ. – 2013. – № 3. – С. 21-29.
15. Реферат-дайджест творів Дж. М. Кейнса “Трактат про грошову реформу”, “Загальна теорія зайнятості, процента та грошей”. – К. : АУБ, 1999. – 189 с.
16. Смірнов О. Ю. Мотиви та чинники заощадження у сучасній економічній теорії / О. Ю. Смірнов // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія: Економіка. – 2006. – Т. 51, Вип. 38. – С. 98-105.
17. Федішин М. П. Основні тенденції ринку банківських послуг: кредитний та депозитний акцент / М. П. Федішин, А. В. Жаворонок, А. С. Абрамова // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2019. – № 4 (20). – С. 412-425.
18. Циток Р. П. Заощадження домогосподарств як незалучений інвестиційний ресурс / Р. П. Циток // Економіка та держава. – 2018. – № 12. – С. 74-80.
19. Шапошников К. С. Вплив інституційного середовища на інноваційний розвиток економіки регіону / К. С. Шапошников // Причорноморські економічні студії. – 2018. – Вип. 29. – С. 34-36.
20. OECD (2020). Householdsavings (indicator) [Electronic resource]. – Accessed mode: <https://data.oecd.org/hha/household-savings.htm>.

References

1. Busel, V.T. (Ed.). (2005). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi movy: 250000 [Large explanatory dictionary of modern language: 250,000]*. Perun.
2. Vlasova, I.V. (2016). *Zaoshchadzhennia naselennia yak investytsiinyi resurs ekonomiky [Savings of the population as an investment resource of the economy]*. *Ekonomika: teoriia ta praktyka – Economics: theory and practice*, (2), 4–7.
3. Drahan, O.O. (2015). *Zaoshchadzhennia domohospodarstv yak dzherelo investytsii u natsionalnu ekonomiku [Savings of households as a source of investment in the national economy]*. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii Ekonomichni nauky – Scientific Bulletin of Kherson State University. Economic Sciences Series*, 10(2), 132-135.
4. Dubyna, M.V. (2010). *Investytsiinyi resurs systemy parabankivskykh poserednykiv yak faktor rozvytku natsionalnoi ekonomiky [Investment resource of the system of parabank intermediaries as a factor in the development of the national economy]*. *Zbirnyk naukovykh prats Derzhavnoho ekonomiko-tekhnolohichnoho universytetu transportu: Serii “Ekonomika i upravlinnia” – Collection of scientific works of the State Economic and Technological University of Transport: Series “Economics and Management”*, 16, 263-271.
5. Dubyna, M.V., Honta, O.I. (2010). *Otsinka rivnia spromozhnosti rehioniv do mobilizatsii vnutrishnikh dzherel investuvannia [Estimation of the level of ability of regions to mobilize internal sources of investment]*. *Naukovyi visnyk ChDIEU. Serii 1, Ekonomika – Scientific Bulletin of ChDIEU. Series 1, Economics*, (3(7)), 67-78.
6. Duka, A.P. (2012). *Potentsial zaoshchadzhennia ta yikh resursotvoriuiucha rol u zabezpechenni innovatsiinoho rozvytku Ukrainy [Potential of savings and their resource-forming role in ensuring the innovative development of Ukraine]*. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika – Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economy*, (136), 16-19.
7. Ivanytska, O.M., Borsuk, V.H., Yakovenko, V.V. (2013). *Zaoshchadzhennia naselennia yak dzherelo rozvytku innovatsiinoi diialnosti na mikrorivni [Savings of the population as a source of development of innovation activity at the micro level]*. *Naukovyi visnyk: ekonomika, pravo, politolohiia, turyzm – Scientific Bulletin: Economics, Law, Political Science, Tourism*, 1(1). <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/view/5894>.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

8. Kizyma, T.O. (2010). *Finansy domohospodarstv: suchasna paradyhma ta dominanty rozvytku* [Finance of households: modern paradigm and dominants of development]. Znannia.
9. Koloberdianko, I. (2021). Zaoshchadzhennia domohospodarstv yak chynnyk stiikosti ekonomiky derzhavy [Savings of households as a factor in the stability of the state economy]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economy and management*, (3(27)), 211-217.
10. Lozychenko, O.M. (2021). Rol domohospodarstv u rozvytku natsionalnoi ekonomiky [The role of households in the development of the national economy]. *Naukovyi visnyk Polissia – Scientific Bulletin of Polissia*, (1(22)), 47-58.
11. Mital, O.H. (2017). Zaoshchadzhennia domohospodarstv ta yikh transformatsiia v investytsiini resursy [Savings of households and their transformation into investment resources]. *Yevropeyskyi vektor ekonomichnoho rozvytku – European vector of economic development*, (1(22)), 70-78.
12. Nuzhnova, Yu.A., Kalnytska, K.E., Biliaieva, O.V. (2015). Investuvannia hroshovykh koshtiv naselennia Ukrainy ta motyvy yikh vyboru [Investing money of the population of Ukraine and the motives of their choice]. *Modern Directions Of Theoretical And Applied Researches '2015*. <https://www.sworld.com.ua/konfer38/15.pdf>.
13. Odintsova, T.M. (2015). Mekhanizm transformatsii dokhodiv naselennia v investytsii [The mechanism of transformation of household income into investment]. *Biznes Inform – Business Inform*, (3), 122-126.
14. Ramskyi, A.Yu. (2013). Sutnist zaoshchadzhuvalnykh protsesiv domohospodarstv ta yikhonii vplyv na rozshyrene vidtvorennia VVP [The essence of saving processes of households and their impact on the expanded reproduction of GDP]. *Biznes Inform – Business Inform*, (3), 21-29.
15. Referat-daidzhest tvoriv Dzh. M. Keinsa "Traktat pro hroshovu reformu", "Zahalna teoriia zainiatosti, protsenta ta hroshei" [Abstract-digest of the works of JM Keynes "Treatise on Monetary Reform", "General Theory of Employment, Interest and Money"] (1999). AUB.
16. Smirnov, O.Yu. (2006). Motyvy ta chynnyky zaoshchadzhennia u suchasni ekonomichnii teorii [Motives and factors of savings in modern economic theory]. *Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademii»]. Seriya: Ekonomika – Scientific works [Petro Mohyla Black Sea State University of the Kyiv-Mohyla Academy complex]. Series: Economics*, 51(38), 98-105.
17. Fedyshyn, M.P., Zhavoronok, A.V., Abramova, A.S. (2019). Osnovni tendentsii rynku bankivskykh posluh: kredytnyi ta depozytnyi aktsent [The main trends in the market of banking services: credit and deposit accent]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economics and management*, (4(20)), 412-425.
18. Tsytok, R.P. (2018). Zaoshchadzhennia domohospodarstv yak nezaluchenyi investytsiynyi resurs [Household savings as an uninfected investment resource]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and state*, (12), 74-80.
19. Shaposhnykov, K.S. (2018). Vplyv instytutitsiinoho seredovyshcha na innovatsiyni rozvytok ekonomiky rehionu [Influence of the institutional environment on the innovative development of the region's economy]. *Prychornomorski ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies*, 29, 34-36.
20. OECD (2020). Householdsavings (indicator). <https://data.oecd.org/hha/household-savings.htm>.

Отримано 28.09.2021

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

UDC 330.567.28

JEL Classification: D11

Oleksandr Lozychenko

PhD in Economics, Doctoral Student (Economics)
IHE «Academician Yuriy Bugay International Scientific
and Technical University» (Kyiv, Ukraine)

E-mail: oleksandr.lozychenko@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4623-4227>

THE ESSENCE OF SAVINGS OF HOUSEHOLDS AND THEIR TYPES

Abstract. *Households play one of the most important roles in the development of any country's economy. These entities can generate savings and transfer them to financial institutions, having a strong impact on the development of both the financial system and the national economy as a whole. The importance of household savings for the creation of favorable investment conditions for, above all, business entities, leads to increased interest of scientists in conducting research in this area.*

Within the article, the essence of the category "household savings" is analyzed, and some types of such savings are considered. The detailed analysis of scientific concepts to consider the outlined category allowed to identify two approaches used by scientists in detailing its content: macroeconomic – household savings are considered from the standpoint of the national economy development; microeconomic – household savings are considered as a financial resource of the household as an economic entity, the mechanisms of their formation and further use are substantiated first. The author's approach to the interpretation of the category "household savings" is also substantiated, namely – a set of temporarily free financial resources of households, which were formed because of the excess income over expenditures to obtain additional income or further use in the future. Within the article, the essence of organized and non-organized savings of households are considered, their specific features are identified. It is substantiated that organized savings are important for intensifying investment processes in the country. However, their formation is complicated by several different external and internal obstacles.

Household savings as an integral part of the financial system and the national economy in general, according to the study, play an important role in economic development. Their formation, involvement, and use are quite complex processes that are difficult to formalize. However, these processes can be regulated to ensure the transformation of household savings into investment resources. This requires the use of the full range of methods, tools, and levers of government regulation in this sphere.

Keywords: *households; savings; household savings; national economy; investment resource; monetary funds.*

Table: 1. References: 20.

Бібліографічний опис для цитування:

Лозиченко О. Роль домогосподарств у розвитку національної економіки. *Науковий вісник Полісся*. 2021. № 2 (23). С. 30-39.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

DOI: 10.25140/2410-9576-2021-2(23)-40-52

УДК 637(477)

JEL Classification: Q23

Владислав Музика

аспірант кафедри туризму

Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: Vladislavmuzyka@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2666-4617>**ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ТА РОЗВИТКУ МИСЛИВСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ**

Анотація. *Негативні тенденції розвитку мисливського господарства актуалізують пошук шляхів підвищення ефективності його діяльності, у тому числі на основі аналізу його теоретичних положень функціонування та розвитку. Це має вагомим практичне значення, адже результати наукових досліджень можуть бути використані в процесі майбутнього реформування галузі. У цій статті проаналізовано різні підходи до визначення понять мисливського господарства, мисливського господарства як галузі, полювання, мисливства тощо. Було встановлено, що мисливське господарство являє собою специфічну галузь національної економіки, яка базується на використанні природних ресурсів, зокрема популяцій мисливських тварин, а також займається їх охороною, регулюванням чисельності та відтворенням. Проаналізовані основні теоретичні положення функціонування та розвитку мисливського господарства в Україні є актуальними для реформування цієї галузі в майбутньому.*

Ключові слова: мисливське господарство; полювання; мисливство; галузь, галузь мисливського господарства.

Табл.: 1. Бібл.: 31.

Постановка проблеми. Мисливське господарство є невід'ємною, специфічною частиною національної економіки багатьох країн світу, оскільки діяльність цієї галузі поєднує в собі охорону природних ресурсів та забезпечення загального доступу до них. Однак в Україні спостерігається негативна тенденція щодо розвитку такого господарства, оскільки удосконаленню системи державного регулювання в цій галузі не приділяється належна увага. Сьогодні в українському суспільстві побутує думка, що мисливське господарство являє собою форму відпочинку та проведення дозвілля окремими категоріями громадян. Для зміни ситуації необхідне реформування мисливської галузі, що актуалізує проведення додаткових теоретичних досліджень особливостей функціонування та розвитку цієї галузі національного господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу загального розвитку галузі мисливського господарства, а також функціонування окремих його аспектів присвятили праці багато українських учених, зокрема: А. Дейнека [8], В. Бурмас, Ю. Муравйов [13-16], Г. Говда [3], В. Бондаренко [2], О. Проців [24; 25], І. Шейгас [29] та інші. Проблемам політико-правового забезпечення цієї галузі, а також аналізу правового режиму мисливських природних ресурсів присвячені наукові роботи М. Черкашиної [28], В. Новицького [19], Л. Данилюк [6; 7] і т. ін.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Попри численні напрацювання дослідників у цій сфері, питання поглиблення теоретичних положень функціонування та розвитку галузі мисливського господарства в Україні залишається актуальним. Більш глибокого дослідження потребують змістовні характеристики таких понять, як «мисливське господарство», «галузь мисливського господарства», «полювання», «мисливство» тощо.

Головною метою цієї статті є поглиблення теоретичних положень функціонування та розвитку мисливського господарства в Україні у частині уточнення та поглиблення категоріального апарату, опису особливостей функціонування цього виду господарства.

Виклад основного матеріалу. За роки незалежності нашої держави було ухвалено декілька нормативно-правових актів, які регулюють розвиток галузі мисливського господарства. Так, у 1996 р. було ухвалено «Положення про мисливське господарство та порядок здійснення полювання», яке стало основою Закону України «Про мисливське господарство та полювання» [20]. У 2005 р. Президентом України було видано Указ «Про невідкладні заходи у сфері збереження, відтворення та раціонального використання мисливських тварин» [21]. Цей документ підтвердив наміри держави щодо реформування галузі мисливського господарства, підвищення ефективності державної політики в цій сфері та удосконалення нормативно-правового забезпечення її реалізації. Протягом останніх десяти років вітчизняні вчені продовжують всебічно аналізувати різні аспекти розвитку мисливської галузі та формувати наукові пропозиції щодо підвищення його ефективності [12; 23]. Проте створення належних умов для забезпечення розвитку мисливського господарства в Україні виявилось складним завданням.

Мисливське господарство є невід'ємною галуззю економіки й відіграє важливу роль у сучасній економічній системі держави. Для кращого розуміння сутності цього виду господарства проаналізуємо зміст таких категорій, як «господарство» та «мисливство».

У словнику української мови сутність дефініції «господарство» розглядаються у шести аспектах, а саме:

- 1) сукупність виробничих відносин того чи іншого суспільного укладу; спосіб виробництва;
- 2) усе, що складає виробництво, служить виробництву; економіка;
- 3) галузь якого-небудь виду виробництва; виробнича одиниця;
- 4) обладнання, інвентар, будівлі тощо якого-небудь виробництва або виробничої одиниці;
- 5) сільськогосподарська виробнича одиниця зі знаряддями й засобами виробництва, з ділянкою землі, худобою тощо;
- 6) виробнича, фінансова та інша сторона побуту [1].

Потрібно зазначити, що нині найчастіше дефініція «господарство» розглядається науковцями як система виробництва, обміну, розподілу та споживання продуктів, що історично склалась і розвивається на території певної країни [10, с. 70].

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Розглянемо тепер сутність поняття «мисливство». У Законі України «Про мисливське господарство та полювання» цей термін визначається як вид спеціального використання тваринного світу шляхом добування мисливських тварин, що перебувають у стані природної волі або утримуються в напіввільних умовах у межах мисливських угідь [20]. В Енциклопедії сучасної України «мисливство визначається як галузь виробничої діяльності людини; добування диких звірів та птахів» [9].

Треба наголосити, що у вітчизняному законодавстві, яке стосується мисливської галузі, існує ще й таке поняття, як «полювання», що трактується як дії людини, спрямовані на вистежування, переслідування з метою добування і саме добування (відстріл, відлов) мисливських тварин, які перебувають у стані природної волі або утримуються у напіввільних умовах [20]. З англійської термін (полювання) (*hunting*) перекладається як переслідування та вбивство диких тварин людьми або іншими тваринами для їжі або як вид спорту [31]. Деякі вітчизняні дослідники [7] справедливо зауважують, що наведення в чинному законодавстві двох схожих термінів створює незручності та призводить до правових колізій.

Вітчизняна дослідниця Л. Данилюк, вивчаючи це питання, дійшла висновку, що терміни «полювання» і «мисливство» є синонімами та пропонує в чинному законодавстві залишити лише термін «полювання» та викласти його в такій редакції: **ПОЛЮВАННЯ** – це вид спеціального використання мисливських тварин, яке здійснюється на підставі правовстановлюючих документів, суб'єктом, який має на це право відповідно до законодавства України, з урахуванням ним усіх вимог, обмежень та заборон щодо місця, часу, способів, знарядь, норм відстрілів тощо і яке проявляється в діях цього суб'єкта, спрямованих на вистежування та переслідування з метою добування і саме добування (відстріл, відлов) ссавців та птахів, природним середовищем існування яких є дика природа, в усьому їх видовому і популяційному різноманітті, які перебувають у стані природної волі або утримуються в напіввільних умовах, в межах мисливських угідь і можуть бути об'єктами полювання [7].

На наше переконання, у законодавстві, яке стосується мисливської галузі, необхідно чітко сформулювати один термін «полювання», а «мисливство» вживати як синонім категорії «галузь мисливського господарства» [30]. Розглянемо її зміст більш детально.

Поняття «мисливське господарство» можна розглядати на макро- та мікрорівнях. Так, на мікрорівні мисливське господарство можна розглядати як користувача мисливських угідь. У чинному законодавстві до користувачів мисливських угідь належать спеціалізовані мисливські господарства, інші підприємства, установи та організації, у яких створені спеціалізовані підрозділи для ведення мисливського господарства з наданням у їхнє користування мисливських угідь. Мисливські угіддя – це ділянки суші та водного простору, на яких перебувають мисливські тварини та які можуть бути використані для

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

ведення мисливського господарства [20]. Науковці поділяють вітчизняні мисливські угіддя на три типи: поля та луки, лісові, водно-болотні. Розглядаючи функціонування мисливських господарств, які відіграють важливе соціально-економічне та еколого-естетичне значення, на мікрорівні потрібно вивчати та аналізувати їхні основні економічні показники, оскільки, на наше переконання, їхні організаційно-економічна діяльність потребує детального реформування.

Аналізуючи мисливське господарство на мікрорівні, визначимо його характерні риси. До їх числа варто віднести такі:

1) мисливське господарство – суб'єкт господарювання, який займається підприємницькою діяльністю;

2) основним ресурсом мисливського господарства є мисливські тварини, динаміка загальної чисельності яких є еколого-економічним показником, що безпосередньо впливає на фінансове становище мисливських господарств;

3) фінансове забезпечення мисливських господарств залежить від типу та бонітету мисливських угідь;

4) мисливські господарства отримують фінансові надходження лише протягом певної частини року – мисливського сезону. При цьому фінансові витрати такі господарства здійснюють цілий рік (заходи пов'язані з охороною, регулюванням чисельності та відтворенням мисливських тварин, заробітна плата працівникам, комунальні послуги, паливо-мастильні матеріали, запчастини тощо);

5) існування різних типів власності та, відповідно, систем управління. В Україні мисливські господарства можна поділити на такі групи:

- громадські мисливські організації;
- державні підприємства;
- приватні мисливські господарства.

На макроекономічному рівні мисливське господарство розглядається як галузь. Тут необхідно аналізувати основні економічні показники цієї сфери, а також досліджувати закономірності її функціонування в національній економічній системі.

Для мисливського господарства як галузі, на сучасному етапі, в Україні можемо виокремити такі характерні риси:

1. Неефективність використання ресурсів мисливського господарства, що призводить до їх виснаження.

2. Економічні показники роботи більшості мисливських господарств є збитковими;

3. Основний ресурс галузі – мисливські тварини потребують постійної охорони, оскільки регулярно зазнають негативного впливу від браконьєрства – незаконного добування диких тварин. Також на чисельність популяцій та стан здоров'я диких тварин впливають велика кількість об'єктивних факторів: стихійні лиха (пожежі, затоплення територій), епідеміологічні ситуації, нераціональне ведення сільського (порушення правил сівозмін, розорювання лугів, боліт, внесення в ґрунт різноманітних хімічних речовин, які отруюють диких тварин), лісового (масова вирубка лісів), водного (осушення боліт) господарства тощо.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

4. Тісна взаємодія із сільським, лісовим та водним господарством, використовуючи ті самі угіддя за різним господарським призначенням [4].

5. Важлива роль галузі в функціонуванні окремих екосистем.

6. Відсутність легалізованого ринку продукції мисливського господарства, що на наше переконання є однією із причин її збитковості.

Враховуючи, що мисливське господарство являє собою сферу соціально-економічних відносин, доцільним, на наше переконання, є його розгляд як галузі національної економіки. Для цього необхідно з'ясувати, що таке «галузь».

У Словнику української мови галузь розуміється як певна ділянка виробництва, науки і т. ін. [1]. Фармацевтична енциклопедія визначає цей термін як сукупність підприємств, організацій, об'єднань, що характеризуються спільністю призначення випущеної продукції і наданих послуг, а також спільністю вихідної сировини, технічної та технологічної бази, особливим складом фахівців і специфічністю умов роботи [26]. У Господарському кодексі України [5] зазначено, що галузь – це сукупність усіх виробничих одиниць, які здійснюють переважно однакові або подібні види виробничої діяльності. Отже, характерними рисами галузі є специфіка діяльності підприємств, а також сутність та природа їхньої продукції, товарів та послуг [27, с. 20]. В. Мельникова, О. Мельникова, Т. Сідлярчук, І. Тур, Г. Шведова вказують, що галузь – це якісно однорідні групи господарських одиниць, що виконують у процесі суспільного виробництва однакові за соціально-економічним змістом функції [17, с. 10]. В. Решетило зауважує, що термін «галузь національної економіки» вживають переважно у трьох значеннях: на макроекономічному рівні для позначення великих сфер матеріального виробництва; для позначення великих складових частин; для позначення більш дрібних складових частин. Поняття «галузь» вживають і для позначення великих структурних частин, виділених на основі суспільного поділу праці, особливо у межах промисловості й сільського господарства [18, с. 238-239.]. Н. Холявко, С. Гонта, М. Дубина, застосовуючи системний підхід до розгляду структури національної економіки, виділяють основні її компоненти, до яких належать сектор (державний, приватний, первинний, вторинний, формальний, неформальний, фінансовий, нефінансовий), сфера (матеріального виробництва, нематеріального виробництва) та галузь національної економіки [27, с. 20-21].

Відповідно до цього потрібно зазначити, що у вітчизняному науковому просторі існує декілька підходів щодо визначення терміна «мисливське господарство». Так, Державним агентством лісових ресурсів – центральним органом виконавчої влади України з питань лісового та мисливського господарства, мисливське господарство розглядається як специфічна галузь суспільного виробництва, яка гармонійно поєднує охорону природи та забезпечує загальний доступ до природних ресурсів шляхом полювання [11, с. 3]. Науковці А. Дейнека та В. Бурмас визначають поняття «мисливське господарство» як специфічну сферу соціально-економічної діяльності людини, яка базується на використанні ресурсів тваринного світу, забезпечує їх охорону та відтворення [8, с. 78]. На думку Ю. Муравйова, мисливське господарство – це особлива галузь

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

економіки, невід’ємна частина природокористування, що використовує для свого функціонування тваринні ресурси та водночас займається їх відтворенням та охороною [14, с. 50].

У Законі України «Про мисливське господарство та полювання» термін «мисливське господарство як галузь» визначається як сфера суспільного виробництва, основними завданнями якого є охорона, регулювання чисельності диких тварин, використання та відтворення мисливських тварин, надання послуг мисливцям щодо здійснення полювання, розвиток мисливського собаківництва [20].

Отже, враховуючи представлені наукові підходи до розгляду сутності мисливського господарства, можемо стверджувати, що даний вид господарства являє собою специфічну галузь національної економіки, яка базується на використанні природних ресурсів, зокрема популяцій мисливських тварин, а також займається їх охороною, регулюванням чисельності та відтворенням.

Мисливське господарство є досить диверсифікованою галуззю національної економіки, оскільки може надавати послуги з полювання багатьох видів. У таблиці представлено класифікацію видів полювання.

Таблиця

Класифікація основних видів полювання

Вид полювання		Примітка
1	2	3
За кількістю учасників	Колективне	Беруть участь у полюванні два і більше мисливців
	Колективне з нагоничами (облавне)	Колективне полювання за допомогою нагоничів
	Індивідуальне	Полювання однієї людини, або в супроводі егеря (з вежі, з підходу, із собаками мисливських порід тощо)
За зброями добування	З використанням вогнепальної зброї	Використання нарізної або гладкоствольної зброї
	Із собаками мисливських порід	Використання собак мисливських порід, що мають документи, відповідно до чинного законодавства, а також допуск до участі в полюванні
	З ловчими звірами та птахами	
	Сітками та пастками для відлову тварин живцем	За наявності відповідного дозволу (з науковою метою або для переселення)
	З луком або арбалетом	Полювання, яке стрімко набирає популярність у світі, але поки заборонено в Україні.
	З фотоапаратом	Полювання, яке потребує популяризації в Україні, має безліч переваг перед традиційним
За об’єктами	На тварин (ссавців)	добування мисливських тварин, що належать до державного мисливського фонду за ліцензією або відстрільною картою
	На пернату дичину	добування пернаті дичини, що належать до державного мисливського фонду або відстрільною картою

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Закінчення табл.

1	2	3
За цінністю трофея	Трофейне	Полювання на мисливських тварин і птахів, які мають трофейну цінність
	Звичайне (масове)	Полювання на мисливських тварин і птахів
	Селекційне	Полювання на мисливських тварин і птахів, що мають селекційні ознаки
За сезонністю	Весняне	Весняне полювання на птахів заборонене в Україні. З 01 травня розпочинається полювання на самця козулі
	Літньо-осіннє	Літній сезон полювання розпочинається з червня місяця на бабака. У серпні починається масове полювання на пернату дичину, а також на деякі види ратичних тварин
	Зимове	Продовжується полювання на мисливських тварин та птахів, яке завершується залежно від об'єкта полювання в січні або лютому
За професійною ознакою	Спортивне (любительське)	Цей вид полювання є основним в Україні
	Промислове	Промислового полювання в Україні не існує

Джерело: розроблено автором.

Потрібно також зауважити, що сьогодні мисливство є об'єктом надання туристичних послуг [22], унаслідок чого, крім надання послуг із різних видів полювання, мисливцю надаються і супутні послуги, пов'язані з проживанням, харчуванням, орендою транспорту, іншими різноманітними способами активного відпочинку тощо. Але у сучасних умовах окреслені послуги займають незначну частину доходів у структурі фінансових надходжень, які отримують мисливські господарства.

Висновки і пропозиції. Отже, сьогодні мисливське господарство є невід'ємною галуззю економіки та відіграє важливу роль у сучасній економічній системі України. Це своєю чергою зумовлює існування нагальної необхідності реформувати цю галузь, створювати умови для ефективної роботи мисливських господарств.

У статті поглиблено теоретичні положення функціонування галузі мисливського господарства, що було реалізовано на основі аналізу змісту таких понять, як «мисливське господарство», «галузь мисливського господарства», «полювання», «мисливство». Також було виокремлено два можливих підходи до розгляду сутності зазначеного виду господарства: мікро- та макropідхід, визначені їхні характерні риси. У підсумку проведеного аналізу було запропоновано галузь мисливського господарства розглядати як галузь національної економіки, яка базується на використанні природних ресурсів, зокрема популяцій мисливських тварин, а також займається їх охороною, регулюванням чисельності та відтворенням.

Під час дослідження також встановлено, що мисливське господарство є диверсифікованою галуззю, у межах якої існує значна кількість видів мисливства, які можуть організовуватися різними суб'єктами підприємницької діяльності, що

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

функціонують у цій сфері. Відповідно проведено систематизацію окреслених видів. Аналіз теоретичних положень функціонування мисливської галузі в Україні також дозволяє констатувати значний потенціал цієї галузі до розвитку і саморозвитку. Проте, для цього необхідно створити привабливі умови залучення інвестицій до цієї галузі, реформувати застарілу модель управління підприємствами, які надають свої послуги у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/ghospodarstvo>.
2. Бондаренко В. Д. Актуальні питання стану і ведення мисливського господарства в Україні та можливі напрями їх вирішення / В. Д. Бондаренко, Е. М. Різун // Наукові праці Лісівничої академії наук України: збірник наукових праць. – 2016. – Вип. 14. – С. 180–184.
3. Говда Г. А. Особливості діяльності мисливських господарств та їх вплив на облік витрат / Г. А. Говда, Л. Г. Медвідь // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – Вип. 2 (45). – С. 58–63.
4. Гонта О. Еколого-економічні імперативи розвитку лісового, мисливського, водного господарства в Україні / О. Гонта, І. Кичко, В. Музика // Інноваційна економіка. – 2021. – № 3-4. – С. 79-86.
5. Господарський кодекс України [Електронний ресурс] : Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
6. Данилюк Л. Правовий режим мисливських природних ресурсів за законодавством України / Л. Данилюк // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 12. – С. 121-125.
7. Данилюк Л. Р. Полювання як вид спеціального використання мисливських тварин [Електронний ресурс] / Л. Р. Данилюк // Теорія і практика правознавства. – 2014. – Вип. 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_2_30.
8. Дейнека А. М. Стан і перспективи розвитку мисливського господарства / А. М. Дейнека, В. Р. Бурмас // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.13. – С. 78–94.
9. Енциклопедія сучасної України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=64653.
10. Замрига А. «Економіка країни» та «господарство країни»: адміністративно-правові аспекти співвідношення понять / А. Замрига // Підприємництво, господарство і право. – 2019. – № 8. – С. 69-73.
11. Лісове господарство України [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу: http://ekoinform.com.ua/wp-content/uploads/2019/01/Brosura_DALR_2019_UA-web.pdf.
12. Мироненко М. Стратегія сталого розвитку. Реформування мисливської галузі / Мироненко М., Новіков Р. // Лісовий і мисливський журнал. – 2015. – № 2. – С. 24-26.
13. Муравйов Ю. В. Аналіз ведення мисливського господарства та шляхи підвищення його ефективності / Ю. В. Муравйов, П. Б. Хоецький // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.1. – С. 23-29.
14. Муравйов Ю. В. Дослідження витрат і джерел надходження від ведення мисливського господарства Львівської області / Ю. В. Муравйов // Науковий вісник НЛТУ України. – 2019. – Т. 29, № 4. – С. 50-52.
15. Муравйов Ю. В. Планування мисливсько-господарської діяльності як інструмент реалізації екологічної та лісової політик / Ю. В. Муравйов // Науковий вісник НЛТУ України. – 2006. – Т. 16, № 2. – С. 38–41.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

16. Муравйов Ю. В. Ресурси мисливських тварин як передумова становлення еколого-економічного розвитку мисливського господарства / Ю. В. Муравйов // Науковий вісник НЛТУ України. – 2019. – Т. 29, № 4. – С. 86–88.
17. Національна економіка : навч. посіб. / В. І. Мельникова та ін. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 248 с.
18. Національна економіка : навч. посіб. / за заг. ред. В. П. Решетило. – Х. : ХНАМГ, 2009. – 386 с.
19. Новицький В. П. До проблем політико-правового забезпечення мисливського господарства України / В. П. Новицький // Науковий вісник НЛТУ України. – 2017. – Т. 27, № 4. – С. 71–74.
20. Про мисливське господарство та полювання [Електронний ресурс] : Закон України від 22.02.2000 № 1478-III. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14>.
21. Про невідкладні заходи у сфері збереження, відтворення та раціонального використання мисливських тварин [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 23.05.2005 № 837/2005. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/837/2005#Text>.
22. Про туризм [Електронний ресурс] : Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>.
23. Проект моделі реформування і розвитку мисливського господарства України. Жовтень 2015 [Електронний ресурс] / М. О. Мироненко та ін. – Режим доступу: <https://www.slideshare.net/enpifleg/ss-65435331>.
24. Проців О. Аналіз законодавчої бази мисливського господарства України та обґрунтування пропозицій щодо його покращення (звіт підготовлено українською мовою з резюме англійською) [Електронний ресурс]. – Червень, 2014. – Режим доступу: http://library.euneighbours.eu/sites/default/files/analysis_of_the_legislative_framework_of_hunting_industry_of_ukraine_and_development_of_improved_proposals.pdf.
25. Проців О. Р. Актуальність історичного досвіду Галичини кінця XIX – початку XX століття для державного регулювання мисливського господарства сучасної України : автореф. дис. канд. наук з держ. упр. / Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. – Івано-Франківськ, 2015. – 25 с.
26. Фармацевтична енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/8970/galuz>.
27. Холявко Н. І. Освітні детермінанти формування ментального простору трансформації структури національної економіки: монографія / Н. І. Холявко, С. В. Гонта, М. В. Дубина. – Чернівці : Видавець Бригинець О. В., 2019. – 344 с.
28. Черкашина М. Юридичні гарантії права на полювання / М. Черкашина // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 10. – С. 171-174.
29. Шейгас І. М. Особливості та перспективи розвитку мисливського господарства України у період реформування галузі / І. М. Шейгас, І. М. Гудзь // Науковий вісник НЛТУ України. – 2006. – Вип. 16.3. – С. 47-52.
30. Юр'єв В. І. Мисливство [Електронний ресурс] / В. І. Юр'єв, В. М. Білоус // Енциклопедія Сучасної України : електронна версія / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. – Режим доступу: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=64653.
31. Hunting // Collins online dictionary [Electronic resource]. Accessed mode: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/hunting#:~:text=Hunting%20is%20the%20chasing%20and,food%20or%20as%20a%20sport>.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**References**

1. Akademichnyi tlumachnyi slovnyk ukraïnskoi movy [Academic explanatory dictionary of the Ukrainian language]. <http://sum.in.ua/s/ghospodarstvo>.
2. Bondarenko, V.D., & Rizun, E.M. (2016). Aktualni pytannia stanu i vedennia myslyvskoho hospodarstva v Ukraini ta mozhlyvi napriamy yikh vyrishennia [Challenges of the Hunting farms Management in Ukraine and possible Solutions]. *Naukovi pratsi Lisivnychoi akademii nauk Ukrainy – Proceedings of the Forestry Academy of Sciences of Ukraine*, 14, 180–184.
3. Hovda, H. A., & Medvid, L. H. (2012). Osoblyvosti diialnosti myslyvskykh hospodarstv ta yikh vplyv na oblik vytrat [Characteristics of activity of hunting farms and their influence on cost accounting]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen – Socio-Economic Research Bulletin*, 2 (45), 58–63.
4. Honta, O., Kychko, I., Muzyka, V. (2021). Ekoloho-ekonomichni imperatyvy rozvytku lisovoho, myslyvskoho, vodnoho hospodarstva v Ukraini [Ecological and economic imperatives of development of forest, hunting, water economy in Ukraine]. *Innovatsiina ekonomika – Innovative economy*, (3-4), 79-86.
5. Hospodarskyi kodeks Ukrainy [The Commercial Code of Ukraine], Code of Ukraine № 436-IV (16.01.2003). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
6. Danyliuk, L. (2016). Pravovy rezhy m myslyvskykh pryrodnykh resursiv za zakonodavstvom Ukrainy [Legal regime of hunting natural resources under the legislation of Ukraine]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, economy and law*, 12, 121-125.
7. Danyliuk, L.R. (2014). Poliuvannia yak vyd spetsialnoho vykorystannia myslyvskykh tvaryn [Hunting as a type of special use of hunting animals]. *Teoriia i praktyka pravoznavstva – Theory and practice of legal science*, 2. http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_2_30.
8. Deineka, A. M., & Burmas, V. R. (2013). Stan i perspektyvy rozvytku myslyvskoho hospodarstva [State and perspective development of hunting]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Bulletin of UNFU*, 23.13, 78–94.
9. Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy [Encyclopedia of modern Ukraine]. https://esu.com.ua/search_articles.php?id=64653.
10. Zamryha, A. (2019). «Ekonomika krainy» ta «hospodarstvo krainy»: administratyvno-pravovi aspekty spivvidnoshennia poniat ["Economy of the country" and "economic activity of the country": administrative and legal aspects of the concepts relationship]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, economy and law*, (8), 69-73.
11. Lisove hospodarstvo Ukrainy [Forestry of Ukraine]. (2019). http://ekoinform.com.ua/wp-content/uploads/2019/01/Brosura_DALR_2019_UA-web.pdf.
12. Myronenko, M., Novikov, R. (2015). Stratehiia staloho rozvytku. Reformuvannia myslyvskoi haluzi [Strategy of sustainable development. Reforming of the hunting industry]. *Lisovyi i myslyvskyi zhurnal – Forestry and hunting magazine*, (2), 24-26.
13. Muraviov, Yu.V., & Khoietskyi, P.B. (2011). Analiz vedennia myslyvskoho hospodarstva ta shliakhy pidvyshchennia yoho efektyvnosti [Analysis of hunting management and ways to increase its efficiency]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy – Scientific bulletin of NLTU of Ukraine*, 21.1, 23-29.
14. Muraviov, Yu.V. (2019). Doslidzhennia vytrat i dzherel nadkhodzhennia vid vedennia myslyvskoho hospodarstva Lvivskoi oblasti [Research of costs and sources of income from hunting in Lviv region]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy – Scientific bulletin of NLTU of Ukraine*, 29(4), 50-52.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

15. Muraviov, Yu.V. (2006). Planuvannia myslyvsko-hospodarskoi diialnosti yak instrument realizatsii ekolohichnoi ta lisovoi polityk [Planning of hunting and economic activity as a tool for the implementation of ecological and forestry policies]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Bulletin of UNFU*, 16(2), 38–41.

16. Muraviov, Yu.V. (2019). Resursy myslyvskykh tvaryn yak peredumova stanovlennia ekolohoekonomichnoho rozvytku myslyvskoho hospodarstva [Game animals resources as a prerequisite for the establishment of ecological and economic development of hunting economy]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Bulletin of UNFU*, 29(4), 86–88.

17. Melnykova, V.I., Sidliaruk, T.V., Tur, I.Iu., Shvedova, H.M. (2011). *Natsionalna ekonomika [National economy]*. Tsentr uchbovoi literatury.

18. Reshetylo, V.P. (Ed.). (2009). *Natsionalna ekonomika [National economy]*. KhNAMH.

19. Novytskyi, V.P. (2017). Do problem polityko-pravovoho zabezpechennia myslyvskoho hospodarstva Ukrainy [On the problems of political and legal support of the hunting industry of Ukraine]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Bulletin of UNFU*, 27(4), 71–74.

20. Pro myslyvske hospodarstvo ta poliuvannia: Zakon Ukrainy [On hunting farms and hunting: Law of Ukraine] of 22.02.2000 № 1478-III. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14>.

21. Pro nevidkladni zakhody u sferi zberezhennia, vidtvorennia ta ratsionalnoho vykorystannia myslyvskykh tvaryn [On urgent measures in the field of preservation, reproduction and rational use of hunting animals], Decree of the President of Ukraine on May 23, 2005 № 837/2005. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/837/2005#Text>.

22. Pro turyzm [On Tourism]. № 324/95-BP (on September 15, 1995). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>.

23. Myronenko M. O., Sheremet I. M., Protsiv O. R., Bashta A.-T., Delehan I. V., Vovchenko V. Yu., Stankevych-Volosianchuk O. I., Burmas V. R., Novikov R. I., & Karabchuk D. Yu. *Proekt modeli reformuvannia i rozvytku myslyvskoho hospodarstva Ukrainy. Zhovten 2015 [Draft model of reforming and development of the hunting economy of Ukraine. October 2015]*. <https://www.slideshare.net/enpifleg/ss-65435331>.

24. Protsiv, O. (2014). *Analiz zakonodavchoi bazy myslyvskoho hospodarstva Ukrainy ta obhruntuvannia propozyitsii shchodo yoho pokrashchennia (zvit pidhotovleno ukrainskoiu movoiu z reziume anhliiskoiu). Cherven, 2014 [Analysis of the legislative framework of hunting industry of Ukraine and development of improved proposals (report is written in Ukrainian with the executive summary in English). June 2014]*. http://library.euneighbours.eu/sites/default/files/analysis_of_the_legislative_framework_of_hunting_industry_of_ukraine_and_development_of_improved_proposals.pdf.

25. Protsiv, O.R. (2015). *Aktualnist istorychnoho dosvidu Halychyny kintsia XIX – pochatku XX stolittia dlia derzhavnoho rehuliuвання myslyvskoho hospodarstva suchasnoi Ukrainy [Relevance of historical experience of Galicia in the late 19th and early 20th centuries for state regulation of the hunting industry in modern Ukraine]*. (PhD dissertation; Ivano-Frankivskiyi natsionalnyi tekhnichnyi universytet nafty i hazu).

26. Farmatsevychna entsyklopediia [Pharmaceutical encyclopedia]. <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/8970/galuz>.

27. Kholiavko, N.I., Honta, S.V., Dubyna, M.V. (2019). *Osvitni determinanty formuvannia mentalnoho prostoru transformatsii struktury natsionalnoi ekonomiky [Educational determinants of the mental space formation of the transformation of the national economy structure]*. Vydavets Bryhynets O. V.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

28. Cherkashyna, M. (2009). Yurydychni harantii prava na poliuvannia [Legal guarantees of the right to hunt]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, economy and law*, (10), 171-174.

29. Sheihas, I.M., Hudz I.M. (2006). Osoblyvosti ta perspektyvy rozvytku myslyvskoho hospodarstva Ukrainy u period reformuvannia haluzi [Peculiarities and prospects of the hunting industry development in Ukraine during the period of the industry reforming]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Bulletin of UNFU*, 16.3, 47-52.

30. Yuriev, V.I., Bilous, V.M. (2018). Myslyvstvo [Hunting]. In I.M. Dziuba, A.I. Zhukovskyi, M.H. Zhelezniak (Eds.), *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy – Encyclopaedia of Modern Ukraine*. Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. https://esu.com.ua/search_articles.php?id=64653.

31. *Collins online dictionary*. Hunting. <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/hunting#:~:text=Hunting%20is%20the%20chasing%20and,food%20or%20as%20a%20sport>.

Отримано 30.09.2021

UDC 637(477)

JEL Classification: Q23

Vladyslav Muzyka

PhD Student of the Department of Tourism

Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: Vladislavmuzyka@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2666-4617>

**THEORETICAL PROVISIONS OF FUNCTIONING AND DEVELOPMENT
OF THE HUNTING ECONOMY IN UKRAINE**

Abstract. Negative trends in the hunting industry development actualize the search for ways to increase the efficiency of its functioning, including based on the analysis of its theoretical provisions of the functioning and development. We believe that this issue is relevant, as the results of scientific research will be useful in the process of future industry reforming. Hence, the study of the main theoretical provisions of the functioning and development of the hunting industry is of great practical importance.

The analysis of general development of the hunting industry, as well as individual practical aspects of its functioning, were studied by the following scientists: A. Deineka, V. Burmas, Yu. Muravyov, G. Govda, V. Bondarenko, O. Protsiv, I. Sheigas and others. Scientific works of M. Cherkashyna, V. Novytsky, L. Danylyuk and others are devoted to the problems of political and legal provision of this sphere, as well as to the analysis of the legal regime of hunting natural resources. Theoretical aspects of the hunting industry development need further research, in particular, the interpretation of such concepts as hunting industry, hunting economy as an industry, hunting, etc. should be further studied.

A comprehensive analysis of theoretical provisions of the hunting industry functioning allows to analyse the concept of the hunting economy as an industry, find out its characteristic features, and classify hunting by species. Moreover, within this article, different approaches to defining the concepts of hunting, and hunting economy and the macro- and micro-levels are analyzed, which made it possible to single out their characteristic features and signs.

In the process of research, it is established that hunting is a specific branch of the national economy, based on the use of the national resources, in particular, populations of hunting animals, and it also deals with their protection, regulation of the population and reproduction. Having analyzed the main theoretical provisions of the functioning and development of the hunting industry in Ukraine, we can note that this issue is gaining increasing relevance due to the urgent need to reform this industry. In general, the hunting industry is quite diversified and can organize many different types of

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

hunting, as well as provide many related services. However, due to low number of hunting species of animals, as well as various problems of the organizational, economic and regulatory nature, this economic potential remains unrealized, which actualized the issue of continuing research into various aspects of the hunting industry for its reform.

Keywords: *hunting economy; hunting; hunting; industry.*

Table: 1. References: 31.

Бібліографічний опис для цитування:

Музика В. Теоретичні положення функціонування та розвитку мисливського господарства в Україні. *Науковий вісник Полісся*. 2021. № 2(23). С. 40-52.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

DOI: 10.25140/2410-9576-2021-2(23)-53-61

УДК 338.4.2

JEL Classification I28

Євген Баженов

здобувач

Міжнародний науково-технічний університет
імені академіка Юрія Бугая (Київ, Україна)E-mail: evgen_1218@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0117-294X>ResearcherID: [8819-2022](https://orcid.org/0000-0003-0117-294X)**СИСТЕМНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ КОНЦЕПТУАЛІЗМ СТРАТЕГІЧНОГО
УПРАВЛІННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ**

Анотація. У статті розглянуто системно-функціональний підхід до стратегічного управління в освітній галузі. Перелічено та проаналізовано варіації управління, у яких візуалізується методологія управління в освітній галузі. Визначено роль системно-функціонального підходу в методології дослідження системи стратегічного управління в освітній галузі. Проаналізовано систему стратегічного управління освітньої галузі. Оприлюднено основні характеристики системи. Виокремлено сегменти системи управління в освітній галузі. Охарактеризовано системний підхід до стратегічного управління в освітній галузі. Надано основні складові системного підходу. Виокремлено основні орієнтири системи стратегічного управління освітньої галузі. Проілюстровано логіку системно-функціонального підходу до стратегічного управління в освітній галузі. Систематизовано основні функції стратегічного управління в освітній галузі. Представлено основні функції в системі стратегічного управління в освітній галузі. Зроблено висновки щодо системно-функціонального підходу до стратегічного управління в освітній галузі.

Ключові слова: стратегічне управління; системно-функціональний підхід; освітня галузь; функції; сегменти.

Рис.: 2. Бібл.: 6.

Постановка проблеми. Формування ефективної системи стратегічного управління в освітній галузі є архіважливим і необхідним етапом до забезпечення розвитку національної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням системно-функціонального підходу до стратегічного управління в освітній галузі, його цілями, факторами та пріоритетами досліджували вітчизняні та закордонні науковці, серед яких: В. Борщ, М. Дубина, Г. Григор'єв, В. Кремень, Ю. Сафонов, О. Тарасенко, С. Щербань, Р. Шейко, Г. Левкіна, О. Побережець, Л. Попова, С. Пехорєва, Є. Масленніков, В. Маргасова, А. Морозов, В. Косолапов, В. Колосов, К. Шапошніков, І. Стулер та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Є нагальна необхідність концептуальної парадигми стратегічного управління освітньою галуззю через зміни кон'юнктури в національному середовищі, глобальних викликах, загрозах, загостренні конкуренції.

Мета статті – дослідження системно-функціонального підходу до стратегічного управління в освітній галузі.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Виклад основного матеріалу. Методологія управління освітньої галузі передбачає чіткість цілей, законів, принципів, правил, методів і функцій, технологій і практики внутрішньогалузевого управління та візуалізується в таких принципах управління:

- адміністративне – це регламентація обов’язків і прав, нормативів, рівнів тощо;
- «динамічне» – розглядає об’єкт внутрішньогалузевого управління через призму ретроспективного і перспективного його дослідження;
- інтеграційне – посилення взаємозв’язків між елементами системи внутрішньогалузевого управління;
- кількісне – передбачає перехід від якісних до кількісних оцінок за допомогою математичних розрахунків, оцінок експертів тощо;
- комплексне – враховує облік технічних, екологічних, економічних, соціальних, економічних, політичних та інших аспектів внутрішньогалузевого менеджменту в освітній галузі;
- маркетингове – передбачає орієнтацію на запити споживачів освітніх послуг та інших стейкхолдерів;
- нормативне – встановлює нормативи внутрішньогалузевого управління за всіма підсистемами;
- поведінкове – спрямоване на надання допомоги працівникам освітньої галузі в усвідомленні їхніх можливостей, що підвищує ефективність внутрішньогалузевої діяльності за рахунок усвідомлення власної цінності кожним співробітником;
- процесне – синтезує функції внутрішньогалузевого менеджменту як процес управління, у якому всі елементи взаємопов’язані та цілеспрямовані [1];
- ситуаційне – інструменти управління корегуються, змінюються залежно від внутрішньогалузевої ситуації;
- системне – це підтвердження системи управління, через сукупність взаємопов’язаних та цілеспрямованих елементів;
- функціональне – підхід об’єкта внутрішньогалузевого управління через сукупність діяльності;

Центральним у методології дослідження системи стратегічного управління в освітній галузі є системно-функціональний підхід, який синтезує виокремлення в системних об’єктах внутрішньогалузевого середовища відповідних сегментів (елементів) та визначення властивостей, характерної внутрішньогалузевої ролі, тобто функцій у діяльності системи загалом. Формування та вплив синергетичного ефекту у внутрішньогалузевій системі є результатом виконання та дії цільової функції сегментом освітньої галузі.

Модернізація в освітньої галузі, європейський вектор розвитку концептуалізують розвиток до розбудови нової формації системи стратегічного управління, яка відрізняється високим рівнем адаптивності, результативності та ефективності, враховуючи стан внутрішньогалузевого ресурсного, людського потенціалу, управлінських можливостей внутрішньогалузевого середовища.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Система стратегічного управління в освітньої галузі – це адаптивна, цілеспрямована та мультиструктурована функціональна сукупність взаємодіючих елементів, які відповідають за своєчасне досягнення визначених внутрішньогалузевих стратегічних цілей, через реалізацію базових та спеціальних функцій внутрішньогалузевого управління з дотриманням принципів послідовності, перманентності, пропорційності, результативності, оптимальності та синергетичного ефекту.

Системний підхід у внутрішньогалузевому управлінні є загальним, детально не візуалізує функції управління. Системно-функціональний підхід до стратегічного управління освітньої галузі інтегрує системний та функціональний підходи, а фокус зміщується до функціональної складової. Відомо, що є три основні характеристики системи:

- система має відповідну структуру;
- система виконує певні функції, використовуючи різні ресурси;
- сегменти системи є мультифункціональними.

Системно-функціональний підхід стратегічного управління в освітньої галузі – це заснований на дослідженні структури управління в освітній галузі, виявленні функцій її елементів, систематизації внутрішньогалузевого управління зі спільного функціонального призначення та із синтезу правил системної взаємодії у внутрішньогалузевому середовищі з урахуванням стратегічних чинників.

Система управління в освітньої галузі містить обов'язкові сегменти, які забезпечують її функціонування та перманентну адаптацію до впливу ендогенних і екзогенних факторів, що уможлиблює її належну результативність та ефективність. Зазначена система охоплює структурний, організаційний, функціональний і методичний сегменти, які з урахуванням цілеспрямованості та взаємозв'язку надають можливість оптимального досягнення стратегічних цілей освітньої галузі.

Погодимося, що «всі системи незалежно від їхньої природи повинні виконувати деякі функції, щоб залишатися актуальними. Це функціональні вимоги системи. Вони забезпечують функції, які система повинна враховувати, щоб підтримувати себе та залишатися актуальною. Ці функції можуть виконувати різні структури. Функціональний підхід системи служить важливим інструментом порівняння та аналізу управління. Це допомагає краще зрозуміти систему та структури» [1].

Системний підхід до стратегічного управління в освітній галузі «візуалізує значення комплексності, широти охоплення і чіткої організації в дослідженні, проектуванні та плануванні управлінської діяльності в освітній галузі. Такий підхід спирається на діалектичний закон взаємозв'язку і взаємозумовленості явищ або процесів у відповідному середовищі, який вимагає розглядати явища, процеси й інші об'єкти не тільки як самостійну систему, але з урахуванням її підсистем.

Основними складовими системного підходу є:

- системно-функціональний – показує, які функції виконує система та компоненти, що її утворюють;

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

- системно-елементний, що відповідає на запитання, з чого (яких компонентів) утворена система;
- системно-інтегративний, що показує механізми, фактори збереження, удосконалення і розвитку системи;
- системно-історичний (еволюційний) відповідає на запитання як, яким чином виникла система, які етапи проходила у своєму розвитку, які її історичні перспективи;
- системно-комунікаційний розкриває взаємозв'язок даної системи з іншими як по горизонталі, так і по вертикалі;
- системно-структурний, який розкриває внутрішню організацію системи, спосіб взаємодії утворюючих її компонентів» [2].

Таким чином, застосовуючи системно-функціональний підхід у стратегічному управлінні освітньої галузі, досліджуємо функції системи та компоненти, що її утворюють з урахуванням впливу відповідних факторів.

«Функції виражають поведінку системи, причому ця поведінка при позначенні її функцією стає впорядкованою, закономірною і організованою. Тому функції являють собою напрямки активності системи, що взаємодіє із середовищем. Функція – це насамперед прояв властивостей системи» [2].

Чітка взаємодія сегментних складових системи стратегічного управління в освітній галузі сприяє динамічному функціонуванню та розвитку цілісної внутрішньогалузевої системи з поступовою максимізацією цільових результатів та ефективності на галузевому рівні.

Система стратегічного управління в освітній галузі характеризується відповідними ефектами:

- «адаптивність – властивість системи стратегічного управління в освітній галузі зберігати свою ідентичність в умовах глобальних викликів;
- гомеостаз – здатність системи стратегічного управління зберігати в процесі взаємодії із відповідним середовищем значення змінних у деяких заданих межах;
- емерджентність – наявність у системи управління таких властивостей, яких немає в її окремих сегментах;
- ефект цілісності – здатність системи стратегічного управління зберігати себе при впливі контрольованих і неконтрольованих факторів;
- інтегративний ефект – поява нових якостей, притаманних внутрішньогалузевій системі стратегічного управління як цілому;
- синергетичний ефект – ефект множення результату функціонування системи стратегічного управління в освітній галузі, що перевищує суму результатів функціонування її окремих складових» [2].

У процесі створення та функціонування системи стратегічного управління у освітній галузі визначають певні підсистеми: керуючу, керовану та інструментальну, що сприяє взаємодії всіх її елементів і враховує відповідний вплив контрольованих і неконтрольованих чинників.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Оцінка сучасних досліджень щодо управління макросистемами підтверджує, що побудова ефективної та раціональної системи стратегічного управління в освітньої галузі є базовим фактором успішного розвитку в умовах європейської інтеграції. Важливим є процес трансформації та інноватизації діючої внутрішньогалузевої системи управління з урахуванням стратегічних чинників.

Серед базових параметрів створення системи стратегічного управління в освітній галузі є визначення управлінських функцій усіх структурних сегментів освітньої галузі, а також виокремлення відповідних обов'язків кожного учасника внутрішньогалузевого управлінського процесу для уникнення дублювання функцій, дій та рішень. Підкреслюємо, що від рівня динамічності, екзогенних та ендогенних змін, стану внутрішньогалузових індикаторів залежить механізм стратегічного управління та організаційно-функціональна структура у внутрішньогалузевому середовищі. Організаційно-функціональна структура напрямку пов'язана з алгоритмом управлінських процесів в освітній галузі.

Характерні орієнтири системи стратегічного управління в освітній галузі:

- стабільність – система стратегічного управління в освітній галузі постійно проявляє себе;

- спрямованість – стратегічне управління обов'язково має спрямованість, є предметним;

- взаємодія із середовищем – стратегічне управління не обмежується лише впливом на середовище;

- активність та цілеспрямованість – це функціонування системи стратегічного управління в освітній галузі – саме прояв активності в досягненні визначених цілей.

Використання системно-функціонального підходу у внутрішньогалузевому стратегічному управлінні є логічним, обґрунтованим, доцільним і зваженим, але, враховуючи сучасні реалії та вплив глобальних викликів для освітньої галузі, потребує застосування прогресивних комбінованих варіацій підходів та методів, які забезпечать високу результативність та ефективність процесу створення та функціонування сукупності основних та допоміжних управлінських сегментів у освітній галузі.

Динамічне використання системно-функціонального підходу у внутрішньогалузевому стратегічному управлінні дозволяє комплексно обстежити об'єкт, визначити основні завдання процесу внутрішньогалузевого управління з поступовим визначенням послідовності виконання та врахувати особливості реалізації у внутрішньогалузевому середовищі.

Логіку системно-функціонального підходу до стратегічного управління в освітній галузі візуалізовано на рис. 1.

Наголошуємо, що функції управління є основою формування та взаємодії сегментів у межах внутрішньогалузевої системи, а в системі стратегічного управління освітньої галузі відбувається предметне розмежування функцій управління, що суттєво впливає на процес взаємодії складових, а саме суб'єктивних або об'єктивних.

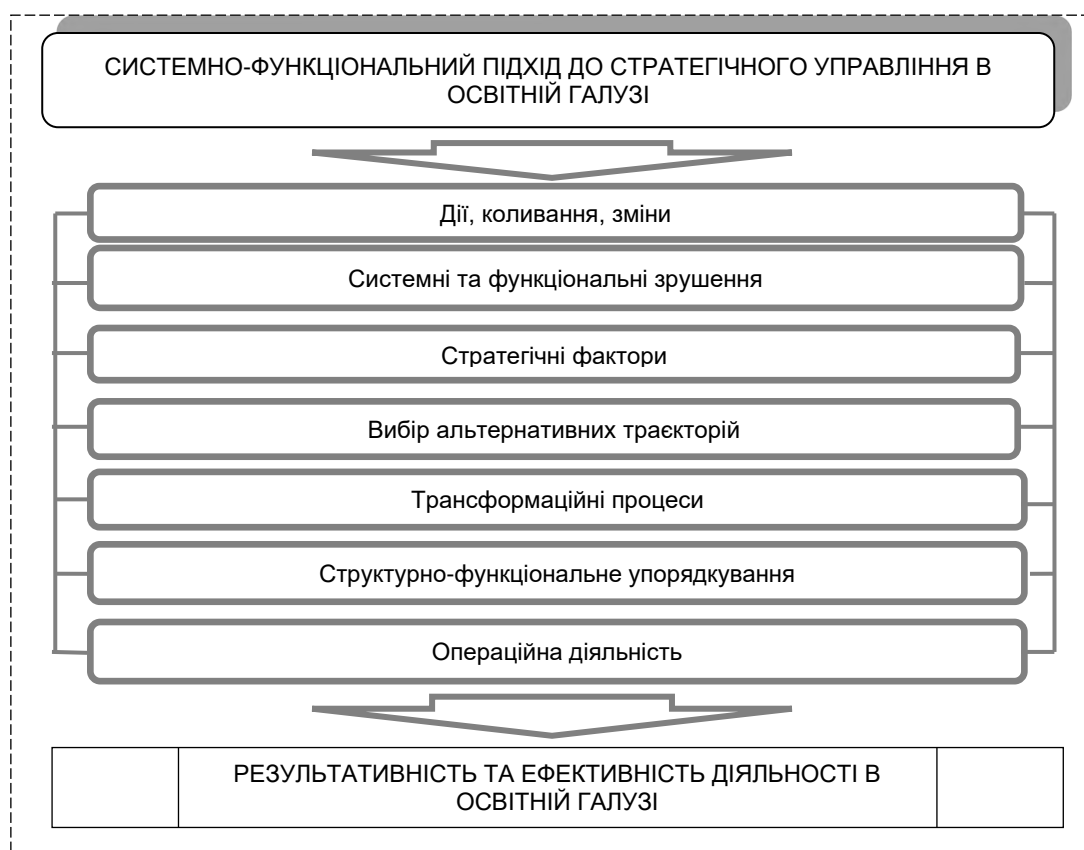
ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Рис. 1. Логіка системно-функціонального підходу до стратегічного управління в освітній галузі

Джерело: складено автором з урахуванням [4; 6].

Враховуючи відомі підходи до визначення переліку функцій стратегічного управління в освітній галузі, виокремимо основні функції:

- планування стратегічного характеру у внутрішньогалузевому середовищі;
- прогнозування стратегічного потенціалу у внутрішньогалузевому середовищі;
- програмування візуалізує магістральні напрямки та завдання розвитку у внутрішньогалузевому середовищі;
- комплексний синтезований контроль між суб'єктивною та об'єктивною складовими системи стратегічного управління у освітній галузі;
- координування дій, процесів та комунікацій у внутрішньогалузевому середовищі для отримання результатів;
- організація на основі побудови та впровадження внутрішньогалузевої лінійної, функціональної або інтегрованої структури;
- мотивація персоналу в освітній галузі, що сприятиме продуктивності праці у внутрішньогалузевому середовищі;
- регулювання управлінських процесів в освітній галузі з урахуванням стратегічних аспектів.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Основні функції в системі стратегічного управління освітньої галузі представлено на рис. 2.

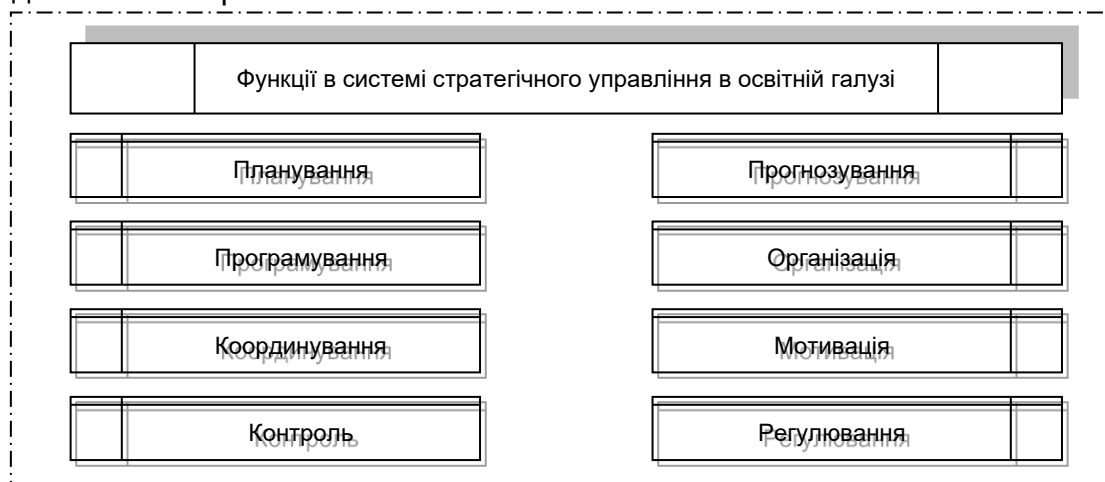

Рис. 2. Основні функції в системі стратегічного управління в освітній галузі

Джерело: складено автором з урахуванням [3; 5].

Представлені функції управління в системі стратегічного управління в освітній галузі тісно пов'язані з рівнями внутрішньогалузевого управління, а застосування їх більшою або меншою мірою відбувається відповідно до визначених можливостей менеджменту освітньої галузі.

Висновки і пропозиції. Отже, системно-функціональний підхід стратегічного управління в освітній галузі потребує еквівалентної внутрішньогалузевої реакції, чіткості дій та процесів, аби після кардинальних змін, система управління залишалася високоефективною у виконанні завдань, концепцій, будучи повноцінно стабільною. Потреба стратегічного управління загострюється у стрімких змінах кон'юнктури національного середовища, глобальних викликах, кризах, загрозах, конкуренції, зростанні невизначеності або змінах регуляторної політики країни. Провідне значення системи стратегічного управління в освітній галузі візуалізується у внутрішньогалузевому розвитку, що моделюється на довгостроковості та спроможності освітньої галузі задовольнити потреби на ринку освітніх послуг та внутрішньогалузевих стейкхолдерів з урахуванням інноваційних та цифрових чинників.

Системно-функціональний підхід у системі стратегічного управління освітньої галузі базується на визначенні граничних системних концептів, внутрішньогалузевому середовищі. Використання системно-функціональних моделей у внутрішньогалузевому стратегічному управлінні використовується через відсутність даних про обставини, конструкцію, зміни, що прогнозуються в освітній галузі. Невизначеність (аморфність) управлінських рішень, які приймаються і впливають на економічні тренди, визначають обставини щодо функціонування й розвитку внутрішньогалузевого середовища. Усі гіпотези внутрішньогалузевого стратегічного управління мають елементи невизначеності

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

– це залежить від різновиду глибинного дослідження. Будь-яка концепція досконало вивчається, моделюється через алгоритми вирішення щодо повного відображення майбутнього стану освітньої галузі під впливом глобальних викликів та інтеграції у європейський освітній простір.

Список використаних джерел

1. Перевозова І. В. Застосування системно-функціонального підходу в управлінні інноваційним розвитком будівельних підприємств / І. В. Перевозова, М. К. Майнка, О. І. Орлова // *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. – 2021. – Т. 32 (71), № 3. – С. 49-54.
2. Системний аналіз інформаційних процесів : навч. посіб. / В. М. Варенко, І. В. Братусь, В. С. Дорошенко, Ю. Б. Смольников, В. О. Юрченко. – К. : Університет «Україна», 2013. – 203 с.
3. Safonov Y. Digital transformations of Education policy [Electronic resource] / Y. Safonov, V. Usyk, Ie. Bazhenkov // *Baltic Journal of Economic Studies*. – 2022. – Vol. 8, No. 2. – Pp. 127-136. – Accessed mode: <http://www.baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/1759/1777>.
4. Safonov Yu. Evolution of Higher Education: prospects – Modernization concepts [Electronic resource] / Yu. Safonov, O. Galtsova, Ie. Bazhenkov // *Baltic Journal of Economic Studies*. – 2021. – Vol. 7, No. 5. – Pp. 192-197. – Accessed mode: <http://baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/1571>.
5. Quintuple Helix Model: Investment Aspects of Higher Education Impact on Sustainability [Electronic resource] / N. Kholiavko, V. Grosu, Yu. Safonov, A. Zhavoronok, C.G. Cosmulese // *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. – 2021. – Vol. 43, No. 1. – P. 111-128. – Accessed mode: <https://ejournals.vdu.lt/index.php/mtsrbid/article/view/2186>.
6. Education Management in Ukraine in the Context of Global Economic Transformations / I. A. Markina, Y. N. Safonov, O. I. Zhylynska, T. V. Gaidai // *European Research Studies Journal*. – 2018. – Vol. XXI, Special Issue 3. – Pp. 317-332. – DOI: 10.35808/ersj/1384.

References

1. Perevozova, I.V., Mainka, M.K., & Orlova, O.I. (2021). Zastosuvannia systemno-funktsionalnogo pidkhodu v upravlinni innovatsiinym rozvytkom budivelnnykh pidpriemstv [Application of the system-functional approach in the management of innovative development of construction enterprises]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Ekonomika i upravlinnia – Scholarly notes of TNU named after V.I. Vernadskyi. Series: Economics and management*, 32(71)(3), 49-54.
2. Varenko, V.M., Bratus, I.V., Doroshenko, V.S., Smolnikov, Yu.B., & Yurchenko V.O. (2013). *Systemnyi analiz informatsiinykh protsesiv [System analysis of information processes]*. Universytet «Ukraina».
3. Safonov, Y., Usyk, V., & Bazhenkov, Ie. (2022). Digital transformations of Education policy. *Baltic Journal of Economic Studies*, 8(2), 127-136. <http://www.baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/1759/1777>.
4. Safonov, Yu., Galtsova, O., & Bazhenkov, Ie. (2021). Evolution of Higher Education: prospects – Modernization concepts. *Baltic Journal of Economic Studies*, 7(5), 192-197. <http://baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/1571>.
5. Kholiavko, N., Grosu, V., Safonov, Yu., Zhavoronok, A., & Cosmulese, C.G. (2021). Quintuple Helix Model: Investment Aspects of Higher Education Impact on Sustainability. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 43(1), 111-128. <https://ejournals.vdu.lt/index.php/mtsrbid/article/view/2186>.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

6. Markina, I.A., Safonov, Y.N., Zhylynska, O.I., Gaidai, T.V. (2018). Education Management in Ukraine in the Context of Global Economic Transformations. *European Research Studies Journal*, XXI(3), 317-332. doi:10.35808/ersj/1384.

Отримано 15.10.2021

UDC 338.4.2

JEL Classification I28

Ievgen Bazhenkov

Applicant

Academician Yuri Bugay International University
of Science and Technology (Kyiv, Ukraine)

E-mail: evgen_1218@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0117-294X>

ResearcherID: [8819-2022](https://orcid.org/0000-0003-0117-294X)

**SYSTEMATIC-FUNCTIONAL APPROACH TO STRATEGIC MANAGEMENT
IN THE EDUCATION INDUSTRY**

Abstract. The article considered a system-functional approach to strategic management in the educational field. Management variations were listed and analyzed, which visualize management methodology in the educational field. Such variations of management are administrative, dynamic, integrative, quantitative, complex, marketing, normative, behavioral, process, situational, systemic, functional. The role of the system-functional approach in the research methodology of the strategic management system in the educational field was defined. The role consists in distinguishing the relevant segments (elements) in the system objects of the intra-industry environment and determining their properties, characteristic intra-industry role, i.e. functions in the activity of the system as a whole. The system of strategic management in the educational field was described. This system is an adaptive, purposeful and multi-structured functional set of interacting elements that are responsible for the timely achievement of defined intra-industry strategic goals. The main characteristics of the system were listed. A system-functional approach to strategic management in the educational field was analyzed. Segments of the management system in the educational sector were singled out, which ensure its functioning and permanent adaptation to the influence of endogenous and exogenous factors. A systematic approach to strategic management in the educational field was described. The main components of the system approach were listed. The effects that characterize the system of strategic management in the educational sector were singled out. The main orientations of the strategic management system in the educational sector were analyzed. The logic of the system-functional approach to strategic management in the educational field was illustrated. The main functions of strategic management in the educational sector were highlighted. The main functions in the system of strategic management in the educational field were illustrated. Conclusions were made regarding the system-functional approach to strategic management in the educational field.

Keywords: Strategic management; system-functional approach; educational industry; functions; segments.

Fig.: 2. References: 6.

Бібліографічний опис для цитування:

Баженов Є. Системно-функціональний концептуалізм стратегічного управління освітньої галузі. *Науковий вісник Полісся*. 2021. № 2(23). С. 53-61.

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

DOI: 10.25140/2410-9576-2021-2(23)-62-70

УДК 33.05-044.372:616-036.21(477)

JEL Classification: E32, I15

Олена Гонта

доктор економічних наук, професор, професор кафедри туризму
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: egonta@ukr.net. ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6434-357X>

**ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ У ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ
COVID-19 У РЕГІОНАХ УКРАЇНИ**

Анотація. У статті досліджено розвиток кризових ситуацій у період пандемії COVID-19 в регіонах України. Наведено основні причини виникнення кризових ситуацій у регіонах. Також проаналізовано зовнішні та внутрішні фактори, що спричиняють кризові ситуації, де основна увага приділена саме внутрішнім факторам, на які можна впливати та керувати ними, а саме: управлінські, ринкові та виробничі. Доведено, що попри різноманітність факторів, які можуть призвести до кризових ситуацій у регіонах, у більшості випадків є саме недоліки в регіональному управлінні. Проаналізовано структуру ВРП у формуванні ВВП, де виділено основні регіони, питома вага яких є найбільшою, а саме: Дніпропетровський, Донецький, Київський та Харківський регіони. Такі регіони характеризуються промисловою діяльністю. У статті також проаналізовано обсяг реалізованої промислової продукції досліджених регіонів та спрогнозовано їхнє значення на майбутній період. Доведено, що вчасно впроваджені антикризові заходи, спрямовані на збереження та розвиток промислової діяльності в регіонах, дають можливість попередити кризові ситуації.

Ключові слова: регіон; кризові ситуації; запобігання; розвиток; промисловість.

Рис.: 3. Табл.: 2. Бібл.: 22.

Постановка проблеми. Аналіз вітчизняних та закордонних наукових праць щодо дослідження та розвитку кризових ситуацій дозволяє дійти висновку про неоднозначність підходів до трактування причин виникнення таких ситуацій на різних рівнях управління. На наш погляд, для того щоб повніше представити всі можливі на сьогодні причини виникнення кризових ситуацій необхідно почати з найбільш поширених. Тому треба зазначити, що, з одного боку, регіон є невід'ємним елементом економічних процесів, а з іншого боку, регіон – це окрема економічна одиниця, окрема економічна система.

Причини виникнення кризових ситуацій можна поділити на об'єктивні та суб'єктивні, або на зовнішні та внутрішні. Зовнішні фактори доцільно диференціювати від середовища виникнення (міжнародні відносини, інвестиції, політика тощо), а внутрішні фактори залежно від впливу (демографія, освіта, медицина, інновації, технології тощо.).

Державні органи влади витрачають значні кошти на запобігання кризовим ситуаціям, оскільки це в компетенції менеджменту уряду. При цьому місцева влада витрачає кошти саме на ліквідацію цих ситуацій. Тому основним завданням сьогодення залишається проведення якісного аналізу кризових ситуацій у регіонах з метою їх подальшого запобігання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Актуальність теми цього дослідження підтверджується його висвітленням у наукових працях таких науковців, як: О. Барановський [1], Н. Богдан [2], Л. Гриневич [3], А. Даніленко [4],

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Я. Жаліло [5], М. Кизим [6], Т. Клебанова [7], Н. Кондратенко [8], Т. Ляшенко [9], О. Полякова [10], О. Резнікова [11], І. Стрельченко [12], А. Ткаченко [13], Е. Файншмидт [14], Т. Фасіх [15], О. Філатова [16], А. Чухно [17] та інші. Однак за результатами аналізу наукових робіт, присвячених проблемам розвитку кризових ситуацій вітчизняної та зарубіжної науки, можна зробити висновок, що їхні автори здійснюють аналіз внутрішніх та зовнішніх факторів, що характеризують розвиток регіонів, як констатацію подій, що вже відбулася, проте обґрунтуванню необхідності запобігання кризовим ситуаціям шляхом використання сучасного модельного базису приділялося недостатньої уваги.

Виділення недосліджених частин загальної потреби. Проте, враховуючи динамічний розвиток регіонів України, постійно змінну економічну ситуацію, особливо зараз, в період пандемії COVID-19, актуальними залишаються питання аналізу її наслідків для розвитку окремих територій країни.

Мета статті. Враховуючи актуальність теми публікації та необхідність більш детального дослідження проблем розвитку кризових ситуацій, метою написання цієї роботи є аналіз тенденцій розвитку кризи в регіонах.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день існує велика кількість причин виникнення кризових ситуацій в регіонах. До основних з них належать такі:

- перевищення раціональних норм техногенного навантаження території при розміщенні об'єктів, що призводить до погіршення екосистеми регіонів;
- зміни в демографічній ситуації, які призводять до депопуляції населення, погіршення генофонду регіонів та країни загалом;
- падіння виробництва в сферах спеціалізації регіону;
- зростання рівня безробіття;
- поява у регіонах біженців, переселенців та іноземних робітників;
- високий і постійно зростаючий рівень залежності промислового комплексу;
- низька забезпеченість власними фінансовими ресурсами;
- низька забезпеченість об'єктами інфраструктури, що обмежує можливість подальшого розвитку тощо.

У глибинних причинах кризи лежить багато різних факторів. Дані фактори можна розділити на дві основні групи: зовнішні (не залежні від функціонування регіону) та внутрішні (залежні від його соціально-економічного розвитку та специфіки). Особливий інтерес, на наш погляд, представляють саме внутрішні фактори, на які можна впливати та керувати ними, а саме:

- управлінські, до яких можемо віднести низький рівень знань та переважання власних інтересів над громадськими представниками регіональної влади;
- ринкові, до яких можемо віднести низьку конкурентоспроможність регіональних послуг і продукції, а також відсутність інновацій;
- виробничі, до яких можемо віднести високі енерговитрати, низьку продуктивність праці та відсутність інвестування.

Незважаючи на різноманітність факторів, які можуть призвести до кризових ситуацій у регіонах, у більшості випадків є саме недоліки в регіональному управлінні. Саме неефективність регіонального управління є найбільш

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

характерною для сучасних регіонів проблемою, що перешкоджає їх ефективному функціонуванню в умовах сучасних ринкових відносин. Адже кризові ситуації відбиваються саме на показниках ефективності у вигляді ВВП. Зменшення ВВП сигналізує про те, що на економіку, виробничу сферу країни треба звернути найпильнішу увагу, оскільки, ймовірно, йдеться про падіння виробництва, скорочення робочих місць, доходів населення. Ця проблема обумовлена обмеженістю та незакінченістю впровадження реформ, пов'язаних з політикою децентралізації [18-19]; відсутність стратегії соціально-економічного розвитку регіонів; низькою кваліфікацією та недосвідченістю представників регіональних та місцевих органів влади; низьким рівнем відповідальності керівників регіонів перед населенням за наслідок прийнятих рішень.

Це також підтвердила і кризова ситуація, яка виникла в період пандемії COVID-19 (2019-2020 роки) [20]. Криза насамперед «вдарила» по регіонах, які складають найбільшу питому вагу ВРП у формуванні ВВП. Для цього в роботі проаналізовано показники валового регіонального продукту і встановлено питому вагу кожного з регіонів у формуванні ВВП у 2020 році (рис. 1) [21].

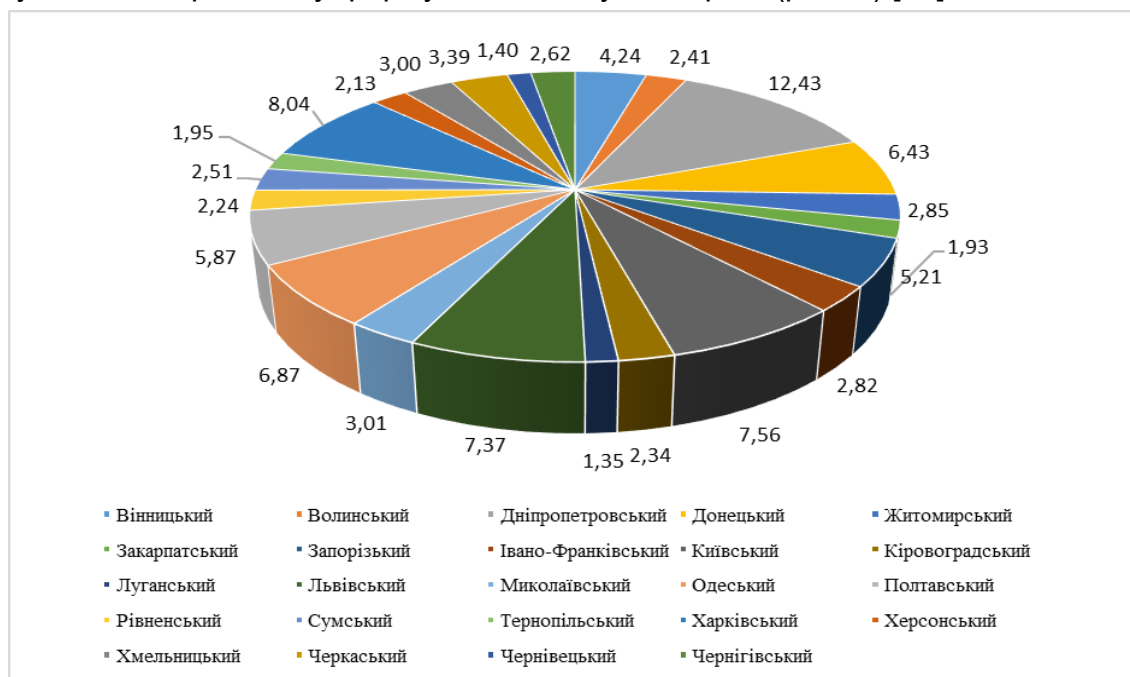

Рис. 1. Структура регіонів у формуванні ВВП країни за 2020 рік

Серед представлених значень на рис. 1 найбільший відсоток у формуванні ВВП за показниками ВРП складають Дніпропетровський, Донецький, Київський та Харківський регіони. Саме ці регіони характеризуються промисловою діяльністю, яка постраждала в період кризи, викликаній пандемією.

Таким чином, розглянемо більш детально за дослідженими вище регіонами обсяг реалізованої промислової продукції за 2015-2020 роки, а також спрогнозуємо тренд показників обсягу на 2023 рік.

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Таблиця 1

Обсяг реалізованої промислової продукції, млн грн

Рік	Дніпропетровський	Донецький	Київський	Харківський
2015	289142,3	170336,9	68651,1	102115,5
2016	324367,5	207935,4	82596,1	130771,3
2017	417904,2	258684,7	94319,1	166609,2
2018	481481,4	311993,2	114297,4	190358,2
2019	454124,0	283946,0	120769,8	185639,2
2020	427668,5	255848,7	125836,8	175687,7

Аналіз обсягу реалізованої промислової продукції, наведеної в таблиці 1, показав зростання в кожному з досліджених регіонів з 2015 по 2019 рік та стрімке падіння саме в період кризи наприкінці 2020 року. Вважаємо, що вчасно впроваджені антикризові заходи, спрямовані на збереження та розвиток промислової діяльності в регіонах дали б керівництву уряду попередити кризові ситуації.

Таким чином, пропонуємо визначити прогностичні показники обсягу реалізованої промислової продукції на кінець 2023 року, для завчасного запровадження антикризових заходів. На сьогодні науковцями для визначення прогностичного значення показників значного поширення набули трендові та адаптивні моделі [22]. За допомогою трендових моделей можна зробити прогноз на майбутній проміжок часу, у цьому випадку на 2023 рік. Визначення прогнозу на основі часового ряду відноситься до одновимірним методів, що ґрунтується на методах екстраполяції, тобто дає можливість продовження на майбутнє тенденції, що спостерігалася в минулому. При такому підході передбачається, що прогнозований показник формується під впливом великої кількості факторів, виділити які або неможливо, або щодо яких відсутня інформація.

Використання такого методу передбачає побудову значної кількості трендів для абсолютного показника (або відносного, у випадку неможливості визначення його абсолютних складових), що розраховується. Отже, результати вибору рівнянь та визначення показників для розрахунку прогнозу обсягів промислової продукції наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Результати прогнозування обсягу реалізованої промислової продукції на 2023 рік

Регіон	Рівняння тренду	R ²
Дніпропетровський	$y = 101441 \ln(x) + 287880$	0,7883
Донецький	$y = 65489 \ln(x) + 176313$	0,7134
Київський	$y = 66750x^{0,3574}$	0,9773
Харківський	$y = 49251 \ln(x) + 104524$	0,8787

Однак, з метою ілюстрації застосування трендового аналізу доцільно навести приклад побудови тренду у графічному вигляді, з відповідним рівнянням та показником R². Так, обсяг реалізованої промислової продукції в Київському регіоні визначається так (рис. 2):

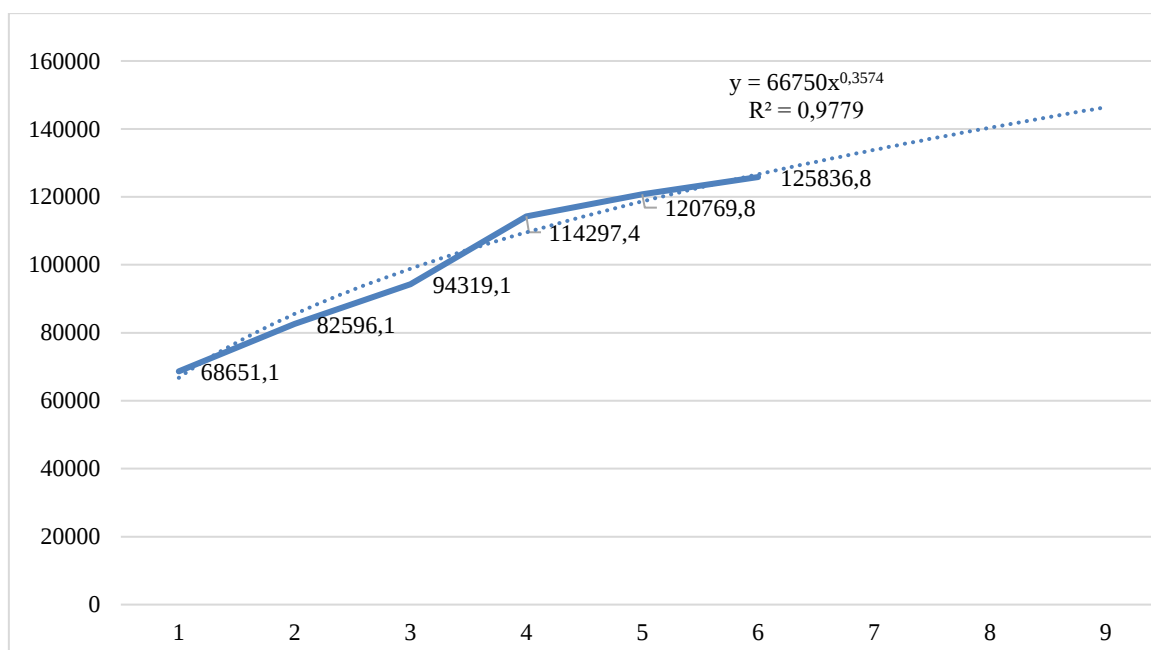
РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Рис. 2. Тренд для визначення обсягу реалізованої промислової продукції для Київського регіону

У табл. 2 представлені ступеневі, експоненціальні та логарифмічні залежності, де параметр апроксимації R^2 є найбільшим, що говорить про адекватність застосування моделі. Таким чином, на рис. 3 представлено значення обсягу реалізованої промислової продукції в період кризових ситуацій (пандемії COVID-19), а також можливі прогностичні значення обсягу на 2023 рік.

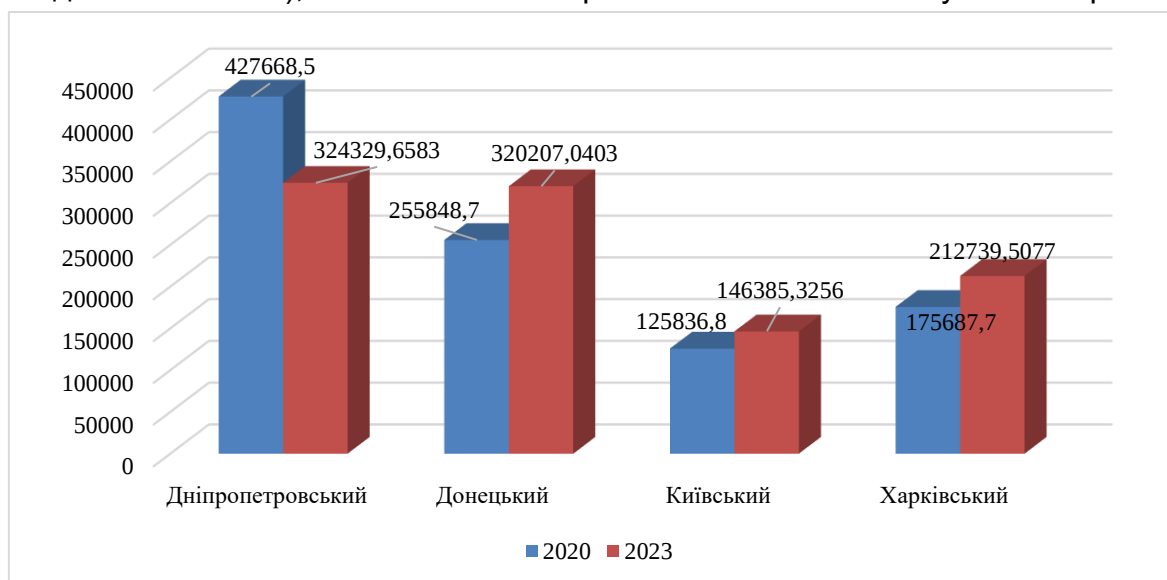

Рис. 3. Фактичні та прогностичні значення обсягу реалізованої промислової продукції за регіонами, млн грн

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Результати прогнозування показують, що у 2023 році планується зростання обсягів промислової продукції в Дніпропетровському, Донецькому, Київському та Харківському регіонах, однак, враховуючи вплив можливих зовнішніх та внутрішніх факторів, це може призвести до падіння обсягів, що сформує появу нових кризових ситуацій. Тому керівництву регіону необхідно вчасно впроваджувати заходи, спрямовані на попередження таких ситуацій.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, вважаємо, що заходи, направлені на попередження кризових ситуацій в регіонах, на наш погляд, повинні бути пов'язані з внутрішньою стратегією розвитку регіону і бути їх основою. Дослідження негативних факторів, що призводять виникнення таких ситуацій, сприяє проведенню кількісного та якісного аналізу ступеня їхнього впливу на попередження криз. При такому підході також слід звертати особливу увагу й на специфіку регіонів та розвиток їхнього потенціалу.

Список використаних джерел:

1. Барановський О. І. Сутність і різновиди фінансових криз / О. І. Барановський // Фінанси України. – 2009. – № 5. – С. 3-21.
2. Богдан Н. М. Система розвитку регіону : узгодження економічних інтересів: Монографія / Наталія Миколаївна Богдан. – Х. : Монограф, 2018. – 366 с.
3. Гриневич Л. В. Наукові аспекти цілепокладання регіонального розвитку як складової територіального брендингу / Л. В. Гриневич, Н. В. Белікова, М. Л. Беккер // Бізнес Інформ. – 2021. – № 1. – С. 327-333.
4. Даніленко А. І. Ризики та перспективи розвитку України у період посткризового відновлення : монографія / А. І. Даніленко, В. В. Зімоверх, В. І. Сіденко [та ін.]. – К. : Ін-т економіки та прогноз., 2012. – 348 с.
5. Україна після коронакризи – шлях одужання / Жаліло Я. А., Базиліук, Я. Б., Ковалівська, С. В., Коломиець, О. О. та ін. ; Національний інститут стратегічних досліджень. – К. : НІСД, 2020. – 304 с.
6. Кизим М. О. Аналіз сучасної практики розробки стратегій регіонального розвитку в Україні на основі проблемно-орієнтованого підходу / М. О. Кизим, Н. В. Белікова, М. Л. Беккер // Бізнес Інформ. – 2020. – № 8. – С. 88-95.
7. Сценарные модели сбалансированного социально-экономического развития регионов : монография / Т. С. Клебанова, О. В. Мозенков, Л. С. Гурьянова, Л. А. Чаговец, А. С. Ястребова, О. В. Никифорова. – Бердянск : Ткачук А. В., 2013. – 327 с.
8. Кондратенко Н. О. Проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку регіонів України / Н. О. Кондратенко, О. М. Красноносова, В. В. Папп // Бізнес Інформ. – 2022. – № 1. – С. 198-204.
9. Ляшенко Т. М. Криза розподілу в сучасному світі: тенденції та наслідки / Т. М. Ляшенко // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. – 2021. – Вип. 3(51). – С. 37-43.
10. Полякова О. Ю. Оцінка стійкості економік під час світової економічної кризи [Електронний ресурс] / О. Ю. Полякова, Н. Л. Чернова // Сучасні проблеми моделювання соціально-економічних систем. Матеріали XII міжнародної науково-практичної конференції 09-10 квітня 2020 р. Мультимедійне наук. електрон. вид. Братислава – Х. : ВШЕМ – ХНЕУ ім. С. Кузнеця. – Режим доступу: <http://mpsesm.org/book/2020/thesis02-885.html#thesis02-885>

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

11. Організація системи забезпечення національної стійкості на регіональному і місцевому рівнях : аналіт. доп. / [Резнікова О. О., Войтовський К. Є. Лепіхов А. В.] ; за заг. ред. О. О. Резнікової. – К. : НІСД, 2021. – 140 с.
12. Моделювання процесу поширення кризи між країнами з різним рівнем соціально-економічного розвитку / І. Стрельченко, А. Матвійчук, С. Ващаєв, Г. Великоіваненко // Матеріали семінару CEUR. – 2019. – Т. 2393. – С. 485-496.
13. Tkachenko A. M. Crisis: essence, classification and causes / A. M. Tkachenko // Theoretical and practical aspects of the economy and intellectual property. – 2013. – № 1, Т. 1. – С. 122-126.
14. Fasih T. The Impact of COVID-19 on Labor Market Outcomes: Lessons from Past Economic Crises [Electronic resource] / T. Fasih, H. A. Patrinos, M. N. Shafiq // World Bank Blogs. World Bank, Washington, DC, 2020. – Assessed mode: <https://blogs.worldbank.org/education/impact-covid-19-labor-market-outcomes-lessons-past-economic-crises>.
15. Faynshmydt E. A. Crisis management [Electronic resource] / E. A. Faynshmydt. – Assessed mode: <http://ccaf.ru/wp-content/uploads/2013/05/E-A-Файншмидт-Кризис-менеджмент.2014.pdf>.
16. Filatova O. M. Crisis management of the economy: historical and economic aspect / O. M. Filatova // Problems and prospects of development of cooperation Between countries of Eastern Europe southeastern within the Black Sea economic cooperation and GUAM, 2009.
17. Чухно А. А. Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи і методи її подолання / А. А. Чухно // Економіка України. – 2010. – № 1. – С. 4-18.
18. Реформа децентралізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>.
19. Децентралізація в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/>
20. Всесвітня організація охорони здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_3.
21. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua>.
22. Economic potential of Ukraine: assessment and forecasting / O. Dymchenko, O. Rudachenko, V. Yesina, Iu. Tararuiiev // The 3rd Eastern European Conference of Management and Economics (EECME 2021) – Sustainable Development in Modern Knowledge Society. Slovenia, May 28, 2021. SHS Web of Conferences, Volume 111, 01014 (2021).Ljubljana. 2021. – Pp. 1-10.

References

1. Baranovskyi, O.I. (2009). Sutnist i riznovydy finansovykh kryz [Essence and varieties of financial crises]. *Finansy Ukrainy – Finances of Ukraine*, (5), 3-21.
2. Bohdan, N.M. (2018). *Systema rozvytku rehionu: uzgodzhennia ekonomichnykh interesiv* [System of development of the region: coordination of economic interests]. Monohraf.
3. Hrynevych, L.V., Bielikova, N.V., Bekker, M.L. (2021). Naukovi aspekty tsilepokladannia rehionalnoho rozvytku yak skladovoi terytorialnoho brendynhu [Scientific aspects of regional development goal setting as a component of territorial branding]. *Biznes Inform – Business Inform*, (1), 327-333.
4. Danilenko, A.I., Zimovets, V.I., Sidenko, V.V. (2012). *Ryzyky ta perspektyvy rozvytku Ukrainy u period postkryzovoho vidnovlennia* [Risks and prospects for the development of Ukraine in the period of post-crisis recovery]. In: *t ekonomiky ta prohnouzu*.
5. Zhalilo, Ya.A., Bazyluk, Ya.B., Kovalivska, S.V., Kolomyiets, O.O. et al. (2020). *Ukraina pislia koronokryzy - shliakh oduzhannia* [Ukraine after the corona crisis – the path to recovery]. NISD.

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

6. Kyzym, M.O., Bielikova, N.V., Bekker, M.L. (2020). Analiz suchasnoi praktyky rozrobky stratehii rehionalnogo rozvytku v Ukraini na osnovi problemno-orientovanoho pidkhodu [Analysis of the modern practice of developing regional development strategies in Ukraine based on a problem-oriented approach]. *Biznes Inform – Business Inform*, (8), 88-95.
7. Klebanova, T.S., Mozenkov, O.V., Guryanova, L.S., Chagovec, L.A., Yastrebova, A.S., Nikiforova, O.V. (2013). *Scenarnye modeli sbalansirovannogo social'no-ekonomicheskogo razvitiya regionov* [Scenario models of balanced social and economic development of regions]. A. V. Tkachuk.
8. Kondratenko, N.O., Krasnonosova, O.M., Papp, V.V.(2022). Problemy ta perspektyvy sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv Ukrainy [Problems and prospects of socio-economic development of the regions of Ukraine]. *Biznes Inform – Business Inform*, (1), 198-204.
9. Liashenko, T.M. (2021). Kryza rozpodilu v suchasnomu sviti: tendentsii ta naslidky [Distribution crisis in the modern world: trends and consequences]. *Visnyk NTUU «KPI». Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo – Bulletin of NTUU "KPI". Politology. Sociology. Law*, 3(51), 37-43.
10. Poliakova, O.Iu., Chernova, N.L. (2020). Otsinka stiiikosti ekonomik pid chas svitovoi ekonomichnoi kryzy. Suchasni problemy modeliuvannia sotsialno-ekonomichnykh system [Assessment of the stability of economies during the world economic crisis]. *Materialy XII mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Modern problems of modeling socio-economic systems. Materials of the XII international scientific and practical conference*. VShEM – KhNEU im. S. Kuznetsia. <http://mpsesm.org/book/2020/thesis02-885.html#thesis02-885>.
11. Reznikova, O.O., Voitovskyi, K.Ye. Lepikhov, A.V. (2021). *Orhanizatsiia systemy zabezpechennia natsionalnoi stiiikosti na rehionalnomu i mistsevomu rivniakh: analit. dop.* [Organization of the system of ensuring national stability at the regional and local levels: analytical report]. NISD.
12. Strelchenko, I., Matviichuk, A., Vashchaiev, S., Velykoivanenko, H. (2019). Modeliuvannia protsesu poshyrennia kryzy mizh krainamy z rinznyh rivnem sotsialno-ekonomichnoho rozvytku [Modeling the process of crisis propagation between countries with different levels of socio-economic development]. *Materialy seminaru CEUR – Materials of the CEUR seminar*, 2393, 485-496.
13. Tkachenko, A.M. (2013). Crisis: essence, classification and causes. *Theoretical and practical aspects of the economy and intellectual property*, 1(1), 122-126.
14. Fasih, T., Patrinos, H.A., Shafiq, M.N. (2020). The Impact of COVID-19 on Labor Market Outcomes: Lessons from Past Economic Crises. World Bank Blogs. World Bank, Washington, DC. <https://blogs.worldbank.org/education/impact-covid-19-labor-market-outcomes-lessons-past-economic-crises>.
15. Faynshmydt, E.A. (2014). Crisis management. <http://ccaf.ru/wp-content/uploads/2013/05/E-A-Файншмидт-Кризис-менеджмент.2014.pdf>.
16. Filatova, O.M. (2009). Crisis management of the economy: historical and economic aspect. *Problems and prospects of development of cooperation Between countries of Eastern Europe southeastern within the Black Sea economic cooperation and GUAM*.
17. Chukhno, A.A. (2010). Suchasna finansovo-konomichna kryza: pryroda, shliakhy i metody yii podolannia [Modern financial and economic crisis: nature, ways and methods of overcoming it]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, (1), 4-18.
18. Reforma detsentralizatsii [Decentralization reform]. <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>
19. Detsentralizatsiia v Ukraini [Decentralization in Ukraine]. <https://decentralization.gov.ua>.

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

20. Vsesvitnia orhanizatsiia okhorony zdorovia [World Health Organization]. https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_3.

21. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. <https://www.ukrstat.gov.ua>.

22. Dymchenko, O., Rudachenko, O., Yesina, V., Tararuiev, Iu. (2021). Economic potential of Ukraine: assessment and forecasting. The 3rd Eastern European Conference of Management and Economics (EECME 2021) – Sustainable Development in Modern Knowledge Society. Slovenia. *SHS Web of Conferences*, 111, 01014, 1-10.

Отримано 17.09.2021

UDC 33.05-044.372:616-036.21(477)

JEL Classification: E32, I15

Olena Gonta

Doctor of Economics, Professor, Professor of Tourism
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: e/gonta@ukr.net. ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6434-357X>

**STUDY OF THE DEVELOPMENT OF CRISIS SITUATIONS DURING THE PERIOD OF
THE COVID-19 PANDEMIC IN THE REGIONS OF UKRAINE**

Abstract. *In the article, the development of crisis situations during the COVID-19 pandemic in the regions of Ukraine is researched. The main reasons for the emergence of crisis situations in the regions are given. External and internal factors that cause crisis situations are also analyzed, where the main focus is paid to internal factors that can be influenced and managed, namely: managerial, market and production.*

It has been proven that despite the variety of factors that can lead to crisis situations in the regions, in most cases there are precisely shortcomings in the regional administration. It is substantiated that the effectiveness of the regional management is the most characteristic problem for most regions, which prevent their effective functioning in the conditions of modern market relations.

Crisis situations occurring in the regions are reflected precisely on the performance of the GDP form. In this regard, the GRP structure in the GDP formation was analyzed, where the main regions, the specific weight of which is the largest, were highlighted, namely: Dnipropetrovsk, Donetsk, Kiev and Kharkiv regions. These regions are characterized by production activities. As a result, in the article, the volume of sold industrial products of the studied regions is analyzed, and their value for the future period is forecasted. The forecasting results showed that in the future it is planned to increase the volumes of industrial products in the studied regions, however, taking into account the influence of possible external and internal factors, this may lead to the drop in volumes, which will form the emergence of new crisis situations. Therefore, the leadership of the region must implement measures aimed at preventing such situations in a timely manner.

It has been proven that the measures aimed at preventing crisis situations in the regions should be connected with the internal strategy of the region's development and be their basis. The study of negative factors that lead to the emergence of such situations contributes to the quantitative and qualitative analysis of their impact degree on crisis prevention. Under this approach, special attention should also be paid to the specificity of regions and the development of their potential.

Keywords: regions; crisis situations; prevention; development; industry.

Fig.: 3. Table: 2. References.: 22.

Бібліографічний опис для цитування:

Гонта О. Дослідження розвитку кризових ситуацій у період пандемії COVID-19 у регіонах України. *Науковий вісник Полісся*. 2021. № 2(23). С. 62-70.

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

DOI: 10.25140/2410-9576-2021-2(23)-71-79

УДК 330.34:332.142

JEL Classification: R11; R13; O10

Семен Ханінкандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту,
маркетингу та публічного адмініструванняЗВО «Міжнародний науково-технічний університет
імені академіка Юрія Бугая» (Київ, Україна)E-mail: felix@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1520-9504>**СТАНОВЛЕННЯ КРЕАТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ ПІД ВПЛИВОМ
ДЕТЕРМІНАНТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ**

Анотація. У статті досліджено розвиток постіндустріальної економіки в напрямі становлення креативної економіки під впливом інтелектуально-інноваційних детермінант. Виокремлено глобалізаційні тенденції, що стали поштовхом до формування постіндустріального суспільного розвитку та становлення креативної економіки суспільно-економічних систем. До таких глобалізаційних тенденцій належать: тривалий активний науково-технічний розвиток, що викликав автоматизацію та комп'ютеризацію виробничо-технічних процесів та їх управління підвищенням цінності інтелектуальної праці; можливості зростання доданої вартості за рахунок результатів інтелектуальної праці та прийняття нестандартних, креативних рішень; загальна інформатизація та цифровізація економічної діяльності; необхідність постійного пошуку нових конкурентних можливостей; спрямування зусиль на пошук креативних підходів щодо залучення нових споживачів та підвищення попиту на продукцію та послуги; широке розповсюдження ринкових форм економічних відносин та загострення конкуренції; спрямування зусиль на генерацію нових ідей та знань для розширення потенційних можливостей розвитку економічних систем; поширення вільного транскордонного переміщення економічних ресурсів; пошук нових можливостей виявлення та використання латентного потенціалу територій; стійка правова регламентація міждержавних відносин та торговельних операцій; поширення технічних можливостей та розвиток інформаційно-комунікаційних технологій. Доведено, що до імперативів становлення креативної економіки регіонів під впливом інтелектуально-інноваційних детермінант належать: глобалізаційні, науково-технічні, культурні, людиноцентричні імперативи, цифровізація економічних процесів та дотримання принципів сталого розвитку.

Ключові слова: креативна економіка; регіон; розвиток регіонів; становлення креативної економіки; інтелектуально-інноваційні детермінанти; регіональна економічна система.

Рис.: 1. Бібл.: 14.

Постановка проблеми. Становлення такого напрямку постіндустріального суспільного розвитку в сучасних умовах, як креативної економіки викликано інтелектуально-інноваційними трансформаціями суспільно-економічних процесів, цифровізацією економічних систем та переорієнтацією регіональних економік відповідно до принципів нового регіоналізму, що на практиці супроводжується реформуванням владних повноважень у напрямі децентралізації.

У зазначених тенденціях становлення креативної економіки вагомим фактором активізації детермінант розвитку регіону виступає наявний інтелектуальний капітал та інноваційний потенціал, а також результативний механізм їх використання. Консолідація інтелекту та інновацій в економічних

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

системах різних рівнів, у тому числі на регіональному рівні, створює нові, нестандартні та конкурентні рішення щодо забезпечення стійкого розвитку регіональних економічних суб'єктів. Розбудова постіндустріального суспільного розвитку формує засади формування креативної економіки, що відображається в стратегічних орієнтирах нарощування використання економічної результативності творчого мислення, формалізації методологічних засад та законодавчої бази для функціонування креативної індустрії регіонів тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед іноземних дослідників, що стояли у витоків формування теорії креативної економіки, слід відзначити: Т. Амстайла, Ч. Лендрі, П. Лінднера, І. Тінаглі, Т. Флемінга, Р. Флоріда, Дж. Хоукінса [13-14].

Питання, пов'язані зі становленням креативної економіки, порушували у своїх працях такі науковці, як К. Бегоглазова, А. Євсєєв, І. Кукса, Т. Петухова, А. Покуліна, М. Чорна, Л. Федулова [10; 12] та інші.

Серед економістів, що розглядають інтелектуально-інноваційні чинники як детермінанти розвитку регіонів, треба відзначити: П. Бубенка, М. Бутка, З. Варналія, Н. Верхоглядову, Б. Гаврилишина, Б. Данилишина, Б. Дергалюка, Я. Жаліла, Д. Клинового, О. Попело, С. Тульчинську, Р. Тульчинського, В. Худолей [1; 2; 3; 4; 5; 7; 8; 9] та інших економістів.

Виділення недосліджених частин загальної потреби. Але необхідно зазначити, що становлення креативної економіки за рахунок активізації інтелектуально-інноваційних детермінант регіональних економічних систем у сучасних умовах недостатньо висвітлені й вимагають подальших досліджень у цій площині.

Мета статті. Метою цього дослідження виступає обґрунтування становлення креативної економіки регіонів під впливом детермінант інтелектуально-інноваційного розвитку. Для досягнення окресленої мети було вирішено такі завдання:

- доведено актуальність цього дослідження щодо розвитку постіндустріальної економіки у напрямі становлення креативної економіки під впливом інтелектуально-інноваційних детермінант;
- виокремлено глобалізаційні тенденції, що стали поштовхом для формування постіндустріального суспільного розвитку та становлення креативної економіки суспільно-економічних систем;
- формалізовано пріоритети становлення креативної економіки, якими виступають інтелектуально-інноваційні детермінанти розвитку регіонів.

Виклад основного матеріалу. Концепція становлення креативної економіки як напряму постіндустріального розвитку суспільства набула значного поширення, що викликано певними тенденціями розвитку світової економічної системи. Серед таких глобалізаційних тенденцій, що зумовили поштовх у напрямі формування креативної економіки, є:

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

- тривалий активний науково-технічний розвиток, що викликав автоматизацію та комп'ютеризацію виробничо-технічних процесів та їх управління;
- підвищення цінності інтелектуальної праці внаслідок позбавлення аналітико-когнітивної функції більшості компонент робітничих спеціальностей;
- можливості зростання доданої вартості за рахунок результатів інтелектуальної праці та прийняття нестандартних, креативних рішень;
- загальна інформатизація та цифровізація економічної діяльності;
- необхідність постійного пошуку нових конкурентних можливостей за рахунок нових нестандартних підходів;
- спрямування зусиль на пошук креативних підходів щодо залучення нових споживачів та підвищення попиту на продукцію та послуги;
- широке розповсюдження ринкових форм економічних відносин та загострення конкуренції;
- спрямування зусиль на генерацію нових ідей та знань для розширення потенційних можливостей розвитку економічних систем;
- поширення вільного транскордонного переміщення економічних ресурсів;
- пошук нових можливостей виявлення та використання латентного потенціалу територій;
- стійка правова регламентація міждержавних відносин і торгівельних операцій;
- поширення технічних можливостей та розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, що розширили межі обміну інформацією, комерціалізації, комунікаційних та соціальних сфер, поширення віртуального простору тощо (рис. 1).

Ці та інші глобальні тенденції зумовили зрушення в напрямі постіндустріального суспільного розвитку та становлення креативної економіки, засадничими умовами формування якої виступає інтелектуально-інноваційні детермінанти розвитку економічних процесів.

Для становлення постіндустріального суспільства важливим аспектом засадничих умов розвитку є детермінуючі чинники, що спроможні забезпечити суспільний розвиток. Для становлення креативної економіки важливим виступають формалізовані пріоритети, правила та норми, що визначають ефективність креативних процесів і є обов'язковими для досягнення поставлених цілей суспільного соціально-економічного розвитку з врахування екологічних, безпекових і конкурентних умов. Такими формалізованими пріоритетами становлення креативної економіки, на наш погляд, виступають інтелектуально-інноваційні детермінанти розвитку регіонів.

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

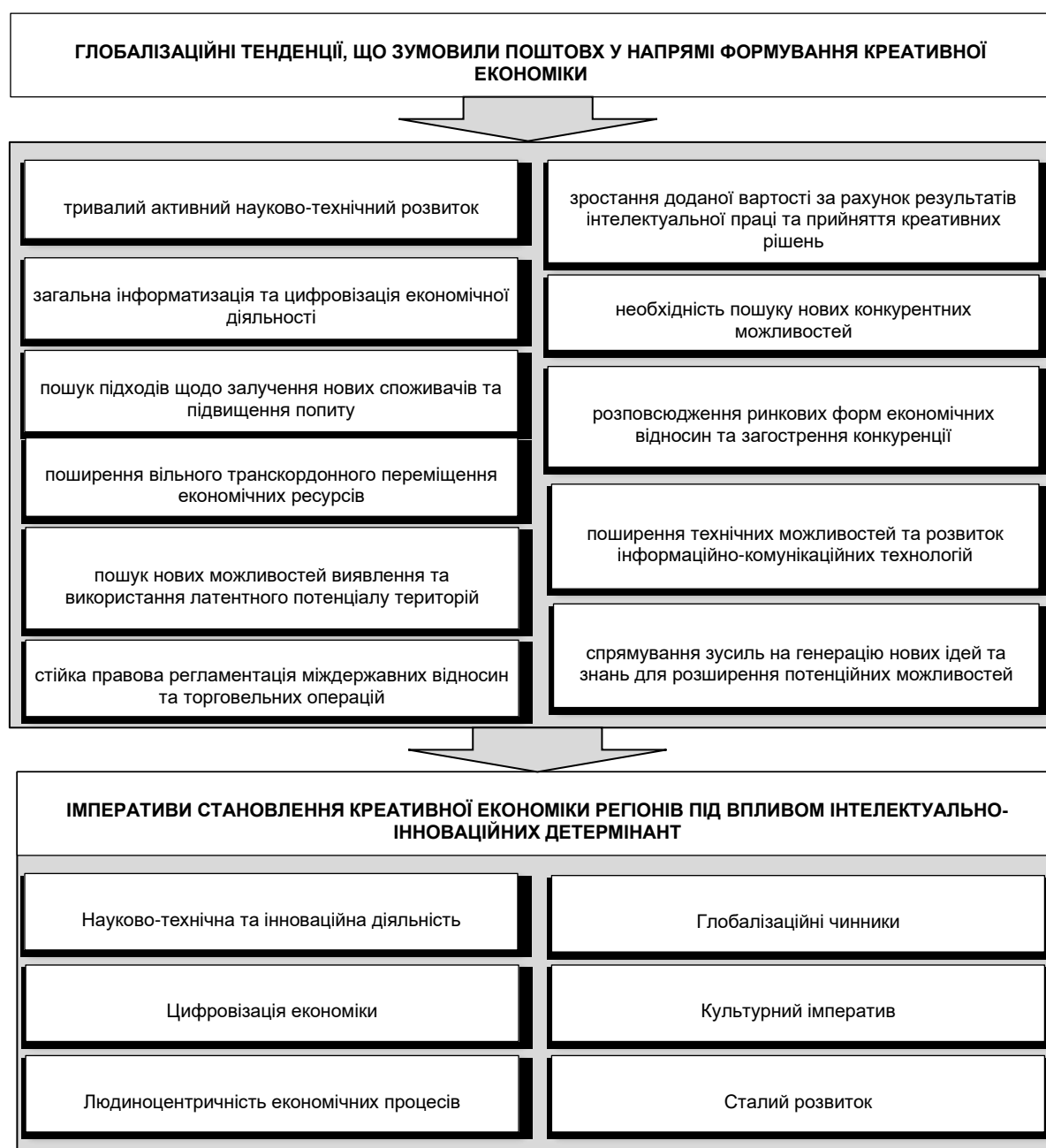

Рис. 1. Формалізація імперативів становлення креативної економіки регіонів під впливом інтелектуально-інноваційних детермінант

Джерело: побудовано автором.

Формалізовані пріоритети становлення креативної економіки в межах економічного простору регіону мають специфічні особливості, які можна обґрунтувати через імперативи забезпечення інтелектуально-інноваційного розвитку регіонів. До таких імперативів становлення креативної економіки можна віднести:

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

По-перше, глобалізаційний чинник впливу на становлення креативної економіки за рахунок інтелектуально-інноваційних детермінант. Глобалізаційні чинники відбиваються як на регіональному, так і на національному рівнях, що формуються під впливом інтеграційних процесів становлення конкурентоспроможності економіки окремих територій на світових ринках. Інтелектуально-інноваційні детермінанти дають можливість регіонам формувати концептуально нові конкурентні переваги, визначають масштабність та глибину адаптації регіональної економіки до світових трендів інтелектуально-інноваційного розвитку, здобуття знань і формування компетенцій. Глобалізаційні чинники як спричиняють великі некеровані ризики та загрози розвитку регіонам, так і надають їм широкі нові можливості розвитку. Нині реформування системи управління владних повноважень дає можливість регіонам країни виступати повноцінними акторами на світовому ринку із дотриманням принципів унітарності. Тенденції глобалізаційного розвитку впливають на векторність розподілу технологій, комерціалізацію наукових досліджень, інноваційність розвитку, домінування наукових досягнень та креативних рішень в економічному розвитку розвинених країн.

По-друге, розвиток науково-технічної та інноваційної діяльності. Науково-технологічне спрямування в регіональній креативній економіці проявляється у сферах наукових досліджень, створенні інноваційного продукту та нових знань, поширенні стартапів. Також зазначені напрями розвитку визначають потенційну здатність регіональної економіки до креативності, прийнятності нових знань і технологій та формують можливості для проведення досліджень і наукових пошуків. Поширення науково-технічної та інноваційної діяльності вимагає створення відповідної інноваційної інфраструктури до її генерації, комерціалізації та розповсюдження, а також розроблення заходів щодо стимулювання активізації наукової та інноваційної діяльності за рахунок цільового фінансування та залучення інвестиційних ресурсів.

По-третє, цифровізація економіки. У сучасних умовах цифровізації економічних процесів та суспільного життя розвиток інформаційно-комунікаційної системи як інструменту забезпечення цифровізації набув нових властивостей та ролі в економічній активності об'єктів регіональної економіки, активізації інтелектуально-інноваційних процесів та становлення креативної економіки загалом. Постійно зростає цінність інформації та знань. Швидкість отримання достовірної інформації стала визначальною умовою підвищення конкурентоспроможності суб'єктів регіонів, забезпечення їх прибутковості та економічної безпеки розвитку. В умовах креативної економіки інформація перетворюється на знання, а знання, у свою чергу, формують інтелектуальний капітал. Тому інформаційні імперативи формують вартість та цінність креативних продуктів через призму інтелектуально-інноваційного впливу, а також забезпечують їх дифузії та сприйняття, що стає необхідним для розвитку регіональних економічних систем.

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

По-четверте, культурний імператив становлення креативної економіки. Становлення постіндустріального розвитку зумовлює значення розвитку інноваційної та інформаційної культури. Креативність пов'язана з інтелектуальним капіталом і сприйняттям суспільства до нових ідей та рішень. Їх використання дає можливість отримання позитивного ефекту у вигляді підвищення прибутковості, конкурентоспроможності, зменшення ресурсовитрат тощо. Культурний розвиток забезпечує концентрацію та розвиток національної ідентичності, формує етику та моральні принципи населення, визначення самобутності, поширення інформації та цифровізації, формування творчості та її сприйняття. Під впливом розвитку культурної складової формується інтелектуальний потенціал, розвивається креативна індустрія, базисом якої виступає творчість. Формується сприйняття нового та інноваційного.

По-п'яте, людиноцентричність процесів становлення креативної економіки під впливом активізації інтелектуально-інноваційних детермінант. Саме таке спрямування процесів становлення креативної економіки може надавати значущу та особливу роль у розвитку регіону при спрямуванні зусиль у інтелектуально-інноваційну сферу в напрямі перетворення потенціалу в капітал та ефективному його використанні. Виокремлення принципу людиноцентричності передбачає не тільки клієнтоорієнтованість у задоволенні запитів споживачів, що задають тренд у розвитку ринкових відносин, а й фокусування на інтелектуальному капіталі регіонів, спроможності та вмотивованості трудових ресурсів та особливо працівників інтелектуальної сфери до креативних рішень. Людина виступає носієм інтелекту, джерелом інновацій та споживачем товарів та послуг, що спонукає до подальшого регіонального стійкого розвитку. Людиноцентрична спрямованість дає можливість забезпечити економічний розвиток регіонів за рахунок прийняття креативних рішень, дотримання прав та норм, забезпечення порядку та активізації інтелектуально-інноваційних детермінант економічного розвитку.

По-шосте, принципи сталого розвитку, що передбачає дотримання соціально-економічних та екологічних імперативів регіонального розвитку. Принципи сталого розвитку засновують ціннісноформуючі норми та напрями розвитку економічних систем усіх рівнів, у тому числі регіонального. Принципи сталого розвитку закріплюються у інституційних процесах та суспільному спрямуванні розвитку відповідно до досягнення та дотримання певних соціальних та екологічних стандартів економічної поведінки суб'єктів господарювання. В умовах обмеженості ресурсів, суттєвих ресурсних диспропорцій і криз екологічні імперативи забезпечують у майбутньому наявність та якість природних ресурсів, у тому числі таких, що не є відновлювальними. Дотримання екологічних стандартів суб'єктами регіонального розвитку визначає корпоративну та соціальну відповідальність у процесі здійснення господарської діяльності. В умовах зазначених викликів креативна економіка створює прецеденти для пошуку й експериментування у сферах енергозбереження, технологій ощадливого впливу на навколишнє середовище, дбайливого використання ресурсів, впровадження принципів циркулярної економіки та підходів до виробництва.

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Висновки і пропозиції. Доведено, що до імперативів становлення креативної економіки регіонів під впливом інтелектуально-інноваційних детермінант належать: глобалізаційні, науково-технічні, культурні, людиноцентричні імперативи, цифровізація економічних процесів та дотримання принципів сталого розвитку.

Для становлення постіндустріального розвитку суспільства у напрямі формування креативної економіки необхідно акцентувати увагу на домінуючій ролі інтелектуального та інноваційного капіталу у формуванні імперативів розвитку регіональних економічних систем.

Практичне значення цього дослідження полягає в тому, що формалізація імперативів становлення креативної економіки може розглядатися у динамічних змінах регіонального розвитку, що позитивно впливатиме на стійкість регіонального розвитку під впливом інтелектуально-інноваційних детермінант у напрямі перетворення інтелектуального капіталу в інноваційний капітал та креативний продукт.

Подальших досліджень у площині цієї тематики вимагає розроблення інструментарію стимулювання активізації інтелектуально-інноваційних детермінант та їх впливу на регіональний розвиток в умовах формування креативної економіки.

Список використаних джерел

1. Бутко М. П. Інтелектуальний капітал як чинник модернізації регіонального економічного простору : монографія / М. П. Бутко, О. В. Попело. – Ніжин : Аспект-Поліграф. 2014. – 372 с.
2. Бутко М. П. Модернізація регіональних господарських систем у глобалізаційному економічному просторі : монографія / М. П. Бутко, Т. В. Пепа, Ф. М. Уляненко. – Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2014. – 268 с.
3. Дергалюк Б. В. Роль інтелектуального капіталу для здійснення структурної модернізації регіональної економіки / Б. В. Дергалюк // Інвестиції: практика та досвід. – 2020. – Вип. 5-6. – С. 17-20.
4. Інноваційні підходи до регіонального розвитку в Україні: аналіт. доп. / за ред. С. О. Білої. – К. : НІСД, 2011. – 80 с.
5. Куценко Т. М. Теоретичні основи формування стратегії інноваційного розвитку в контексті інтенсифікації інноваційних процесів / Т. М. Куценко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2012. – № 4. – С. 308-317.
6. Покуліна А. А. Інноваційна та креативна економіка як умова модернізації національного господарства України / А. А. Покуліна, А. С. Євсєєв // Економіка та суспільство. – 2018. – № 16. – С. 192- 200.
7. Тульчинська С. О. Інтелектуально-інноваційна модернізація економіки України: теоретико-методологічні аспекти : монографія / С. О. Тульчинська. – К. : НТУУ «КПІ», 2009. – 488 с.
8. Тульчинська С. О. Перспективи та доміанти розвитку інтелектуально-інноваційної системи регіонів України : монографія / С. О. Тульчинська. – Херсон : Вид-во «ПП Вишемирський В.С.», 2014. – 210 с.
9. Тульчинський Р. В. Детермінанти становлення нового регіоналізму: теорія, методологія, практика : монографія / Р. В. Тульчинський. – Херсон : Вид-во «ПП Вишемирський В.С.», 2018. – 400 с.
10. Федулова Л. І. Креативний сектор економіки: досвід та напрями розбудови : монографія / Л. І. Федулова, С. А. Давимука ; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». – Львів, 2017. – 528 с.

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

11. Федулова Л. І. Перспективи розвитку креативної економіки в Україні / Л. І. Федулова // Економічний вісник університету. – 2016. – № 37/1. – С. 63-68.
12. Чорна М. В. Місце креативної економіки в системі відтворення сучасних потреб суспільства / М. В. Чорна, В. М. Бредіхін // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2016. – Вип. 2(24). – С. 60-74.
13. Florida R. The rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life / R. Florida. – New York: Basic, 2002.
14. Florida R., Tinagli I. Europe in the creative age / R. Florida, I. Tinagli. – Pittsburgh. Carnegie Mellon Software industry center funding provided by the Alfred P. Sloan foundation, co-published in Europe with Demos, 2004. – 48 p.

References

1. Butko, M.P., & Popelo, O.V. (2014). *Intelektualnyi kapital yak chynnyk modernizatsii rehionalnoho ekonomichnoho prostoru [Intellectual capital as a factor in the modernization of the regional economic space]*. Nizhyn: Aspect-Polygraph.
2. Butko, M.P., & Pepa, T.V. (2014). *Modernizatsiia rehional'nykh hospodarskykh system u hlobalizatsijnomu ekonomichnomu prostori [Modernization of regional economic systems in a globalizing economic space]*. TOV «Vydavnytstvo «Aspekt-Polihraf».
3. Dergalyuk, B.V. (2020). Rol intelektualnoho kapitalu dlia zdiisnennya strukturnoi modernizatsii rehionalnoi ekonomiky [The role of intellectual capital for the structural modernization of the regional economy]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 5-6, 17-20.
4. Bila, S.O., Zhalilo, Ya.A., Shevchenko, O.V., & Zhuk, V.I. (2011). *Innovatsiini pidkhody do rehionalnoho rozvytku v Ukraini [Innovative approaches to regional development in Ukraine]*. NISS.
5. Kutsenko, T.M. (2012). Teoretychni osnovy formuvannia stratehii innovatsiinoho rozvytku v konteksti intensyfikatsii innovatsiinykh protsesiv [Theoretical bases of formation of strategy of innovative development in the context of intensification of innovative processes]. *Marketynh i menedzhment innovatsii – Marketing and management of innovations*, 4, 308-317.
6. Pokulina A.A., Yevsieiev A.S. (2018). Innovatsiina ta kreatyvna ekonomika yak umova modernizatsii natsionalnoho hospodarstva Ukrainy [Innovative and creative economy as a condition for modernization of the national economy of Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, (16), 192-200.
7. Tulchynska, S.O. (2009). *Intelektualno-innovatsijna modernizatsiia ekonomiky Ukrainy: teoretyko-metodolohichni aspekty [Intellectual-innovative modernization of the Ukrainian economy: theoretical and methodological aspects]*. NTUU «KPI».
8. Tulchynska, S.O. (2014). *Determinanty stanovlennia novoho rehionalizmu: teoriia, metodolohiia, praktyka [Determinants of the emergence of a new regionalism: theory, methodology, practice]*. Vyd-vo «PP Vyshemyrskyi V.S.».
9. Tulchynskyi, R.V. (2018). *Determinanty stanovlennia novoho rehionalizmu: teoriia, metodolohiia, praktyka [Determinants of the emergence of a new regionalism: theory, methodology, practice]*. Vyd-vo «PP Vyshemyrskyi V.S.».
10. Fedulova, L.I., & Davymuka, S.A. (2017). *Creative economy sector: experience and directions of development [Creative sector of the economy: experience and directions of development]*.
11. Fedulova, L.I. (2016). Perspektivy rozvytku kreatyvnoi ekonomiky v Ukraini. [Prospects for the development of a creative economy in Ukraine]. *Ekonomichniy visnyk universytetu – Economic Bulletin of the University*, (37/1), 63-68.

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

12. Chorna, M.V., Bredikhin, V.M. (2016). Mistse kreatyvnoi ekonomiky v systemi vidtvorennia suchasnykh potreb suspilstva [The place of creative economy in the system of reproduction of modern needs of society]. *Ekonomichna stratehiia i perspektyvy rozvytku sfery torhivli ta posluh – Economic strategy and prospects for the development of the sphere of trade and services*, 2(24), 60-74.

13. Florida, R. (2002). *The rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leasure, Community and Everyday Life*. New York: Basic.

14. Florida, R., Tinagli, I. (2004). *Europe in the creative age*. Pittsburgh: Carnegie Mellon Software industry center funding provided by the Alfred P. Sloan foundation, co-published in Europe with Demos.

Отримано 22.10.2021

UDC 330.34:332.142

JEL Classification: R11; R13; O10

Semen Khanin

PhD in Economics, Associate Professor getter in the Management,
Marketing and Public Administration

PHEI "Academician Yuriy Bugay International Scientific and Technical University"

E-mail: felix@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1520-9504>

**ESTABLISHMENT OF CREATIVE ECONOMY OF REGIONS UNDER
THE INFLUENCE OF DETERMINANTS OF INTELLECTUAL
AND INNOVATIVE DEVELOPMENT**

Abstract. *The article examines the development of post-industrial economy in the direction of creative economy under the influence of intellectual and innovative determinants. The globalization tendencies that became the impetus for the formation of post-industrial social development and the formation of the creative economy of socio-economic systems are highlighted. Such globalization trends include: long-term active scientific and technical development, which caused the automation and computerization of production and technical processes and their management to increase the value of intellectual labor; opportunities to increase added value due to the results of intellectual work and making non-standard, creative decisions; general informatization and digitalization of economic activity; the need to constantly search for new competitive opportunities; directing efforts to find creative approaches to attract new consumers and increase demand for products and services; wide spread of market forms of economic relations and intensification of competition; directing efforts to generate new ideas and knowledge to expand the potential for economic systems; dissemination of free cross-border movement of economic resources; search for new opportunities to identify and use the latent potential of territories; stable legal regulation of interstate relations and trade operations; dissemination of technical capabilities and development of information and communication technologies. It is proved that the imperatives of formation of creative economy of regions under the influence of intellectual and innovative determinants include: globalization, scientific and technical, cultural, human-centric imperatives, digitalization of economic processes and compliance with the principles of sustainable development.*

Key words: creative economy; region; development of regions; formation of creative economy; intellectual and innovative determinants; regional economic system.

Fig.: 1. References: 14.

Бібліографічний опис для цитування:

Ханін С. Становлення креативної економіки регіонів під впливом детермінант інтелектуально-інноваційного розвитку. *Науковий вісник Полісся*. 2021. № 2(23). С. 71-79.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

DOI: 10.25140/2410-9576-2021-2(23)-80-92

УДК 336.76

JEL Classification: G20

Юлія Коваленко

доктор економічних наук, професор,
в. о. завідувача кафедри фінансових ринків та технологій
Державний податковий університет (Ірпінь, Україна)

E-mail: kovalenko0202@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5678-3185>

ResearcherID: H-4742-2018

Тетяна Біловус

кандидат економічних наук, викладач
Відокремленого структурного підрозділу «Фаховий коледж Миколаївського
національного університету імені В. О. Сухомлинського» (Миколаїв, Україна)

E-mail: tatianabilovus@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2542-5614>**Віктор Хелемський**

аспірант
Державний податковий університет (Ірпінь, Україна)

E-mail: vhelemsky@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1397-1506>**Тетяна Шульга**

аспірант
Державний податковий університет (м. Ірпінь, Україна)
E-mail: tianka1992@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0611-3271>

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЇХНІ ОСОБЛИВОСТІ
НА РИНКАХ КАПІТАЛУ**

Анотація. Важливими чинниками перезавантаження та інтенсивного економічного зростання України є подальші розвиток та активізація інвестиційних процесів на ринках капіталу. Будь-які реформаторські заходи, що впроваджуються в Україні, потребують істотних інвестиційних ресурсів. Базовою дефініцією, з якої розпочинається дослідження інвестиційного процесу, є поняття інвестицій. Незважаючи на вагомість наукового доробку в цій сфері, існує певний рівень фрагментарності в підходах щодо сутності інвестицій на ринках капіталу, неоднотайності поглядів щодо подальшого розвитку цих ринків. Метою статті є поглиблення концептуальних засад інвестицій на ринках капіталу як ключового інструменту їх подальшого розвитку в умовах сьогодення. Визначено, що інвестиції на ринках капіталу є процесом вкладення (розміщення) грошових коштів у фінансові інструменти з певним рівнем ризику, кінцевою метою якого є отримання доходу (прибутку) та/або зростання реальної вартості фінансових активів, що формується під дією таких параметрів, як надійність, ліквідність і термін такого вкладання (розміщення). Динамізм інвестицій передбачає реалізацію низки перетворень, які узагальнюються в інвестиційній діяльності.

Ключові слова: інвестиції; ринки капіталу; фінансові інструменти; фінансові активи; інвестиційний процес.

Рис.: 2. Бібл.: 23.

Актуальність теми дослідження. Ринки капіталу, де формуються найбільш сприятливі умови для забезпечення економічного розвитку країни, пов'язані з інвестиційним процесом і рухом інвестиційних ресурсів. За таких умов один з

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

основних чинників інвестиційного спрямування ринків капіталу є активізація процесів акумуляції грошових коштів його різними учасниками. Збільшення обсягів операцій з фінансовими інструментами на ринках капіталу в їх кругообігу породжує природний інтерес інвесторів саме до будь-якого з цих важливих ринків.

Будь-які реформаторські заходи, що впроваджуються в нашої державі, потребують істотних інвестиційних ресурсів, які насамперед є джерелами розвитку організацій і підприємств різних форм власності, видів економічної діяльності, а й загалом всієї економіки. При цьому базовою дефініцією, з якої розпочинається дослідження інвестиційної діяльності та інвестиційного процесу в економічній науковій літературі, є поняття інвестицій, зокрема на ринках капіталу.

Постановка проблеми. Дослідивши науковий доробок вітчизняних і закордонних учених-економістів, можна дійти висновку, що саме поняття інвестиції/інвестицій є однією з найбільш досліджуваних дефініцій. Нині надзвичайно велика і різноваріативна кількість підходів до їх визначення ускладнює однозначне їх формулювання, особливо в контексті ринків капіталу, де інвестиційний процес визначає їхній подальший розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми інвестування та інвестиційної діяльності на ринках капіталу є багатограними та актуальними. Інвестиційним процесам та механізмам на цих ринках та участі в них різних суб'єктів присвячені дослідження таких відомих закордонних учених, як Г. Александер [18], А. Асімакопулос [19], Дж. Бейлі [18], Е. Боді, Л. Гітман [3], А. Деміргуч-Кунт, М. Джонк [3], Е. Долан, Б. Карлоф, А. Кейн, Дж. Кейнс, Р. Левін, Д. Ліндсей, Дж. Маркус, В. Шарп [18], Т. Хаавелмо [22], Ю. Фама та інші. Цю проблему досліджують і вітчизняні економісти, зокрема О. Барановський, В. Васильєв [2], І. Вахненко, В. Вірченко, О. Вовчак, Т. Грищенко, А. Дука, І. Івахненко, Р. Квасницька [7], Т. Косова, Ю. Кравченко, І. Кривов'язюк, Т. Майорова [10], С. Мошенський, Т. Овчаренко [12], А. Пересада [13], М. Поляков [14], С. Реверчук, І. Рекуненко, І. Школьник та інші.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Попри вагомість напрацювань учених, потребують вирішення питання щодо теоретичного обґрунтування інвестицій на ринках капіталу з огляду на різні сучасні виклики. Це пов'язується не лише з новітнім трендом розвитку цих ринків (розширення меж фінансової глобалізації, фінансіалізація економічної діяльності, поширення шоків і дисбалансів, зокрема військові дії на території України), а й певним рівнем фрагментарності в підходах щодо сутності інвестиційних процесів на ринках капіталу, неоднотайністю поглядів щодо їхнього подальшого розвитку.

Постановка завдання. Особлива значущість вирішення питань, недостатня їх наукова та прикладна розробка зумовили вибір теми статті, визначили її мету, завдання, логіку та зміст. Отже, мета статті полягає в поглибленні концептуальних засад інвестицій на ринках капіталу як ключового інструменту їх подальшого розвитку в умовах сьогодення.

Викладення основного матеріалу. Термін «інвестиції» походить від латинського слова «invest», що перекладається як «одягати», «вкладати», а якщо перекладати з англійської (investment) і німецької (investition) мов – капітальні вкладення або інвестиції [6, с. 111].

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Вперше інвестування як процеси було виокремлено за часів феодалізму, коли «інвеститурою» називали процес призначення феодалом свого васала для управління своїм майном. Інвеститурою також називали призначення церквою настоятеля приходу, який отримував при цьому землі з їх мешканцями, а також право виконувати судочинство над ними. Інвеститура давала змогу інвестору приєднувати нові території та управляти ними [2, с. 12].

З часом поняття «інвестування» та «інвестиції» набували нових значень і, завдяки вченим та їхнім дослідженням увійшли до економічної сфери, де вони використовуються дотепер.

Досліджуючи історичні ракурси інвестування зазначимо, що інвестиційна теорія виникла за епохи меркантилізму. Основні представники цього періоду – Т. Манн, Д. Юм і Дж. Ло (ранній меркантилізм); Ж. Кольбер, Й. Бехер, Ф. фон Горніг і Л. фон Зекендорф (пізній меркантилізм). Спершу вони ототожнювали інвестиції з грошима або капіталом, а з часом стали їх пов'язувати лише із грошима. На їхнє переконання, тільки гроші є способом збагачення держави, водночас вони є як фундаментом як для розвитку виробництва, так і для активізації торгівлі. Найкращим способом збільшення багатства було визнано імпорт грошей у країни та накопичення скарбів. Прибічники пізнього меркантилізму відрізнялись гіперболізацією ролі грошей, адже останні сприймалися чи не єдиним можливим засобом розвитку й розширення виробничих процесів. Це було пов'язано з розумінням економічного добробуту держави з погляду товарної природи: ввезення товарів означало відплив грошей, а їхнє вивезення – приплив.

Представники класичної політичної економії (В. Петі, П. де Буагільбер, Ф. Кене, Ж. Тюрго, А. Сміт і Д. Рікардо) пов'язували інвестиції з накопиченням капіталу, що розглядався ними як накопичений запас продуктів праці, тобто як сукупність засобів виробництва [14]. Так, А. Сміт у своїй науковій роботі «Дослідження про природу та причину багатства народів» (1784) розкрив сутність капіталу як фактору виробництва, запровадив такі понятійні категорії, як «основний та оборотний капітал», а також перелічив блага, з яких він утворюється. Фактично А. Сміт уже тоді говорив про інвестування, просто не застосовував цього терміна як такого. А. Сміт вважав, що надлишковий капітал повинен зоставатися всередині країни, а не експортуватися за її кордони. У його праці капітал описується як благо, «від якого людина очікує отримати дохід (у результаті покращення землі, придбання корисних машин та обладнання, або інших подібних засобів виробництва, що забезпечують дохід, прибуток без переходу від одного власника до іншого без подальшого обороту)» [12, с. 50].

Подальшого розвитку інвестиційна теорія набула у працях представників французької школи фізіократів, зокрема: Ф. Кене, Ж. Тюрго та інших, які вбачали землю як єдине джерело багатства. Так, Ф. Кене трактував інвестиції як капітальні вкладення або початкові аванси. При цьому «капітал у Ф. Кене – це не гроші, а те, що купується за гроші, тобто засоби виробництва. А інвестиції – це необхідні для виробництва витрати, які визначають вартість товарів» [4, с. 22].

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Значний внесок у дослідження та визначення сутності капіталу та інвестицій зробив німецький економіст К. Маркс, який розглядав інвестиції як функцію прибутку. На його думку, «інвестування насамперед здійснюють у досягнення науково-технічного прогресу, що дозволяє капіталісту здешевити основний капітал та зменшити його витрати на одиницю продукції. Марксова модель інвестиційного процесу включає категорію інноваційної діяльності, яку він передбачив задовго до того, як вона стала дійсно актуальною. Він зробив висновок, що інновації є фактором, який протистоїть тиску ринку на виробника, засобом, що сприяє дії основного мотиву інвестування» [1, с. 41].

Фундатором теорії інвестицій можна вважати англійського економіста Дж. Кейнса, який визначає їх як приріст цінності капітального майна в результаті виробничої діяльності за відповідний період [19]. На його думку, основним спільним фактором, що визначає динаміку інвестицій та заощаджень, є рівень доходів домашніх господарств (натомість у класичній теорії основним фактором є прибуток або ставка відсотка). Головною ідеєю теорії Дж. Кейнса є потреба в державному регулюванні капіталістичної економіки, а саме реальної побудови макроекономічних умов для зростаючого економічного прогресу шляхом створення механізмів залучення інвестицій у національне господарство. Головним чинником стимулювання ефективного попиту Дж. Кейнс вважав інвестиції, оскільки збільшення обсягів інвестицій спричинятиме збільшення споживчого попиту, а останнє – збільшення національного доходу та зайнятості. За кейнсіанським підходом динаміка інвестиційного попиту напряду залежатиме від рівня відсоткових ставок, а вплив грошово-кредитної політики держави здійснюватиметься за схемою: грошова маса – норма відсотка – інвестиції – національний дохід.

У загальновідомій праці «Інвестиції» В. Шарпа, Г. Александера і Дж. Бейлі можна знайти таке: що «у найширшому розумінні термін «інвестувати» означає розлучитися з грошима сьогодні з тим, щоб отримати їх більшу суму в майбутньому» [18]. «Інвестиції, як спосіб розміщення капіталу, який має забезпечити збереження або зростання суми капіталу» визначено американськими економістами Л. Гітманом і М. Джонком у їхній праці «Основи інвестування» [3].

Зарубіжні джерела містять такі визначення інвестицій: залучення поточних фінансових ресурсів для досягнення більших прибутків в майбутньому [21]; передачу власних грошей компанії чи підприємству, зі сподіванням, що вона буде успішною і поверне ще більше грошей [23]; передачу певної кількості багатства від однієї власності чи зайнятості до іншої [22]; можливість заробити потенційно більшу довгострокову віддачу. Інвестиції можуть допомогти і створити, і зберегти своє багатство [20].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» «інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті якої створюється прибуток (дохід) та/або досягається соціальний та екологічний ефект» [15]. Відповідно до Закону «такими цінностями можуть бути:

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

- кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери (крім векселів);
- рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності);
- майнові права інтелектуальної власності;
- сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навичок і виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих (ноу-хау);
- права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права;
- інші цінності» [15].

Огляд економічної наукової літератури дозволив встановити, що поняття «інвестиція» є широко досліджуваним і сучасними вченими-економістами. При цьому визначення сутності інвестицій є досить варіативними, і їх можна розмежувати за такими підходами:

- «витрати на (виробництво чи будівництво; нові засоби виробництва; створення нових потужностей чи основного капіталу; відтворення капіталу; вкладення капіталу);

- процес: 1) вкладання (витрачання, використання): капіталу; коштів (грошей, інвестиційних коштів); ресурсів чи інвестиційних ресурсів цінностей; 2) зміни форм капіталу; 3) перетворення ресурсів у витрати; 4) здійснення будь-яких проектів);

- спосіб розміщення (переміщення) капіталу;

- вкладання чи використання (капіталу; ресурсів; цінностей; коштів);

- те, що вкладається (фінансові ресурси; різні види цінностей; майно та майнові права);

- приріст чи збільшення обсягу капіталу

- здійснення будь-яких проектів» [1, с. 42-43].

Отже, узагальнення різних точок зору, які розкривають зміст інвестицій, дають змогу побачити багато модифікацій їх розуміння, що обумовлено акцентами тих чи інших базисних аспектів формулювання. Тому, на наш погляд, проаналізовані трактування інвестицій мають право на існування та на застосування в теорії і на практиці. Однак, базисні морфології поняття «інвестиції» дають змогу зробити висновок про те, що в їх основі дійсно лежить процес, який одні автори чітко виокремлюють у своїх визначеннях, а інші, упускаючи саме слово «процес», акцентують увагу на конкретизації що це за процес (здійснення витрат, вкладання, використання, спосіб розміщення тощо). При цьому, у трактуваннях цього поняття диференціюються підходи до виокремлення (не виокремлення), узагальнення (деталізація) цінностей, які є інвестиціями, об'єктів здійснення означеного процесу та його мети. Тож для глибшого розуміння сутності інвестицій доцільною є конкретизація ключових характеристик цього поняття. Сюди ми відносимо:

1) процес їх здійснення (вкладання (витрачання, використання, спосіб розміщення (переміщення) капіталу, коштів (зокрема грошових), ресурсів чи інвестиційних ресурсів цінностей; зміни форм капіталу; перетворення ресурсів у витрати; здійснення будь-яких проектів);

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

2) цінності, що є інвестиціями (фінансові ресурси; різні види цінностей; майно та майнові права, вартість яких може бути виражена в грошовому еквіваленті);

3) об'єкт процесу їх здійснення (різні види економічної діяльності або інструменти різних сегментів фінансового ринку);

4) цільовий характер їх здійснення;

5) мета процесу їх здійснення – задоволення господарських потреб та запитів інвестора, одержання економічних вигід, прибутку (доходу), забезпечення зручних умов та сприятливого середовища для роботи й перепочинку штатних працівників, що, зрештою, призведе до зростання кінцевої продуктивності та прибутку виробництва, отримання соціального, економічного чи екологічного ефектів, водночас забезпечуючи суспільні запити (у нових товарах, об'єктах побуту, культури, освіти, охорони здоров'я, духовного життя);

6) наявність ризику їх здійснення, оскільки досягнення кінцевих цілей інвестування має ймовірнісний характер.

Поставивши за основу окреслені характеристики, інвестиції можна визначити як вкладення (розміщення) грошових ресурсів, майнових та інтелектуальних цінностей в різні види економічної діяльності або фінансові інструменти з певним рівнем ризику, кінцевою метою якого є отримання прибутку (доходу) або збереження реальної вартості фінансових активів, що в підсумку приводитиме до економічного, соціального або екологічного ефекту. У цьому визначенні ми не включили соціальний та екологічний ефект як мету. «Соціальним ефектом виражається якісний інноваційний результат, який забезпечує врахування та задоволення потреб людини та суспільства, наприклад: покращенням рівня здоров'я, розвитком демократії, освіти, задоволенням естетичних потреб» [11, с. 221], а екологічний ефект, який уособлюється у змінах умов природного середовища (довкілля), кількості та якості природних ресурсів [5, с. 271] та впливає або може вплинути в майбутньому на економічні результати різних сфер діяльності людей. У цьому контексті ми дотримуємося позиції, що ці ефекти досягаються не через пряме інвестування, а через збільшення прибутків (доходів) від інвестування і надходжень до бюджетів різних рівнів, коли ці кошти спрямовуються на екологічні проекти та соціальні програми й забезпечують економічний розвиток.

Щодо ринків капіталу, то інвестиції на них мають свою специфіку, що впливає з розуміння сутності та інструментальної сегментації, власне, самих цих ринків. Так, відповідно до Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» від 23.02.2006 р. № 3480-IV, «ринки капіталу – це фондовий ринок, ринок деривативних фінансових інструментів та грошовий ринок.

Фондовий ринок (ринок цінних паперів) – це сукупність учасників фондового ринку та правовідносин між ними щодо емісії (видачі), обігу, виконання зобов'язань, викупу та обліку цінних паперів (у тому числі деривативних цінних паперів).

Ринок деривативних фінансових інструментів – це сукупність учасників ринку деривативних фінансових інструментів та правовідносин між ними, що виникають під час емісії деривативних цінних паперів, укладення деривативних контрактів,

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

вчинення та виконання правочинів щодо деривативних цінних паперів, укладення та виконання договорів про заміну сторони деривативних контрактів, виконання зобов'язань за деривативними фінансовими інструментами.

Грошовий ринок – це сукупність учасників грошового ринку та правовідносин між ними, що виникають під час вчинення правочинів щодо інструментів грошового ринку та валютних цінностей» [16].

У нашому дослідженні ми використовуватимемо універсальний підхід, запропонований Ю. Коваленко [17], але з певною модернізацією.

Інвестування у різноманітні фінансові інструменти значною мірою визначається реальністю можливостей отримання інвестором певних прибутків (доходів) у майбутньому, які складаються з дивідендів, відсотків за фінансовими інструментами, курсової різниці або частки чистого прибутку суб'єкта господарювання. Як відомо, прибутковість (дохідність) є властивістю, що залежить від таких забезпечувальних параметрів, як надійність (мінімізація ризику), ліквідність та час або строк здійснення вкладень (інвестиційний горизонт), що притаманні як ринку капіталу загалом, так і окремим його фінансовим інструментам.

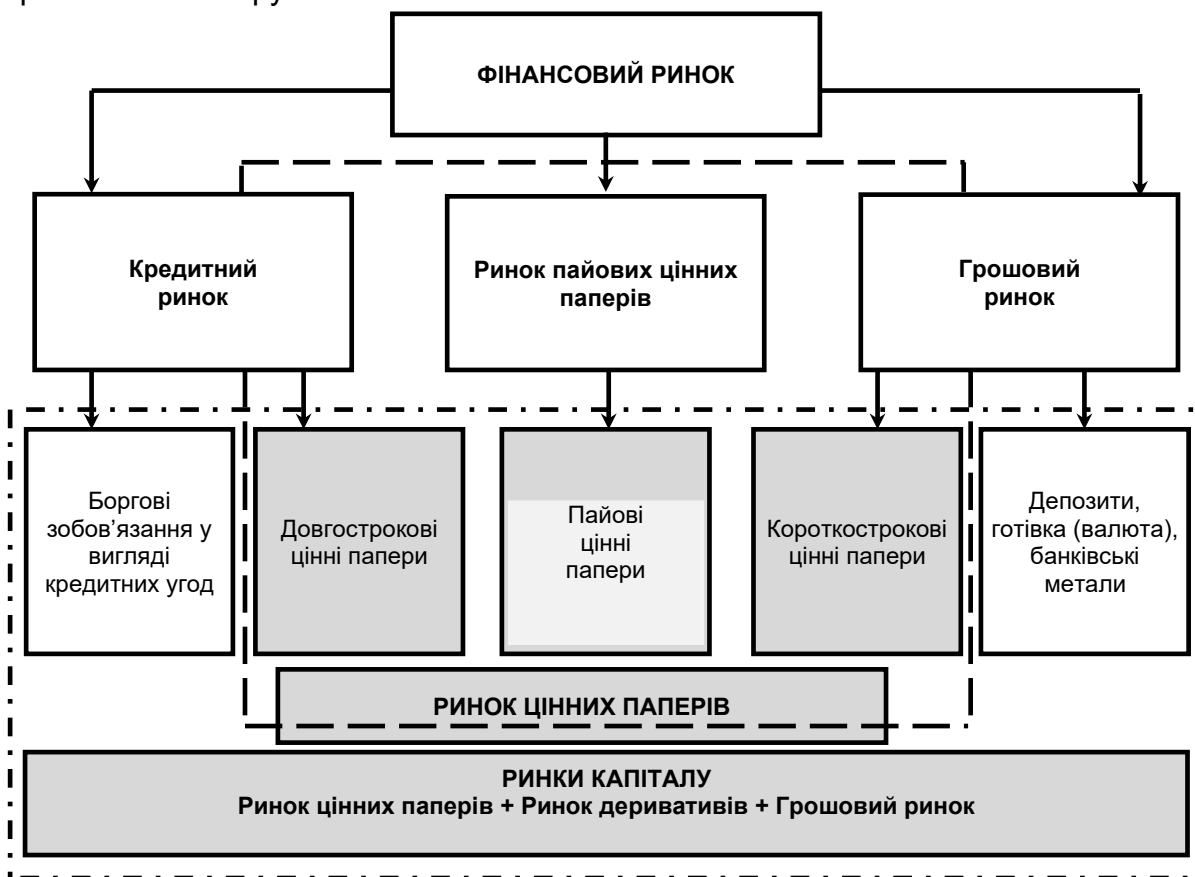

Рис. 1. Інструментальна сегментація ринків капіталу

Джерело: побудовано на основі [1; 16; 17].

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Надійність є важливою характеристикою останніх, через яку визначається певна гарантія щодо тримання прибутку (доходу) за настання строку оплати вартості інструменту за його подальшої купівлі-продажу. Саме надійність передбачає достатній рівень довіри до відповідного емітента фінансових інструментів з боку кредиторів, а також перебуває в безпосередньому зв'язку з іншими характеристиками самого фінансового інструменту. Зрозуміло, що зі збільшенням ступеня надійності (мінімізація ризику) зменшується дохідність, адже, менший ризик – менша ризик-премія – менший дохід. Отже, рівень збереження цінностей, що інвестуються в ті чи інші фінансові інструменти, визначається їхньою надійністю та функціоналу самих ринків капіталу.

Прибутковість (дохідність) інвестування також перебувають у безпосередній залежності від ліквідності, тобто спроможності «окремих об'єктів інвестування бути реалізованими протягом короткого часу без втрати їхньої реальної вартості в разі зміни раніше прийнятих інвестиційних рішень» [10]. Саме ліквідність фінансових інструментів відображає можливість їх швидкого продажу (переведення в гроші) з мінімальними витратами та без істотної втрати вартості цих фінансових інструментів, тож оцінкою ліквідності слугує час, що необхідний для трансформації в грошову форму на ринках капіталу. Крім того, ліквідність характеризується розміром фінансових збитків за умови їх трансформації в грошову форму.

При цьому до фінансових збитків, пов'язаних із трансформацією фінансових інструментів у гроші, відносять часткову втрату первинного капіталу в разі їх продажу у період зниження їхнього ринкового курсу та інфляційне знецінення [13, с. 349]. Зауважимо, що за більшого рівня фінансових втрат під час трансформації фінансових інструментів зростає швидкість такої трансформації і навпаки.

Ще однією важливою характеристикою інвестицій є час або термін їх здійснення (інвестиційний горизонт), який може впливати як на прибутковість (дохідність), так і на ліквідність інвестицій.

Ці параметри початково визначають можливості досягнення мети процесу здійснення інвестицій – отримання прибутку (доходу). Тому, на наш погляд, інвестиції на ринках капіталу варто розглядати саме з позицій акценту на їх додаткові характеристики щодо спектральності мети інвестування (рис. 2).

Отже, виходячи з із вищезапропонованого визначення інвестицій, інвестиції на ринках капіталу є процесом вкладення (розміщення) грошових коштів у фінансові інструменти з певним рівнем ризику, кінцевою метою якого є отримання доходу (прибутку) та/або зростання реальної вартості фінансових активів, що формується під дією таких параметрів, як надійність, ліквідність і термін такого вкладання (розміщення).

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Рис. 2. Основні характеристики означення сутності інвестицій на ринках капіталу

Джерело: побудовано авторами.

Зауважимо, що інвестиції не можуть існувати без заощаджень – частки прибутку (доходу), що не була використана на повсякденні потреби. Тому ними можуть бути будь-які заощадження, які не лежать «у скарбничці», а вкладені з метою отримання певних фінансових та інших вигід. Відмовившись від споживання сьогодні, інвестори спрямовують свої заощадження на інвестування і очікують їх зростання задля майбутнього споживання.

Висновки та пропозиції. Розглядаючи інвестиції як джерело розвитку економіки, розуміємо, що інвестиційна діяльність впливає на фундаментальні основи економічних та соціальних перетворень, на суспільний розвиток загалом. Саме вона є процесом закладання майбутнього економічного розвитку країни. Зі збільшенням обсягів інвестицій збільшуватимуться обсяги ВВП завтра. «Як діалектична єдність процесів вкладання ресурсів і одержання потоку доходів у майбутньому, інвестиційна діяльність може виникати і ефективно здійснюватися на основі урівноваження інвестиційного попиту та інвестиційної пропозиції» [7, с. 121]. Таким чином, динамізм інвестицій передбачає здійснення низки перетворень (вкладення цінностей та отримання прибутку (доходу) та/або зростання вартості капіталу), які узагальнюються в інвестиційній діяльності.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Важливість запропонованого дослідження зумовлена необхідністю визначити теоретико-методичні засади інвестицій загалом та їхньої специфіки на ринках капіталу зокрема, використання їх як потенційного фактору зміцнення конкурентних позицій українського фінансового сектору в міжнародному економічному просторі.

Список використаних джерел

1. Біловус Т. В. Інвестиційні процеси на ринку цінних паперів : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Біловус Тетяна Вікторівна. – Чернігів, 2021. – 296 с.
2. Васильєв В. Інвестиції: генезис та економічна сутність категорії / В. Васильєв // Економіка. – 2012. – № 6. – С. 12–18.
3. Гитман Л. Дж. Основы инвестирования; пер. с англ. / Л. Дж. Гитман, Л. Дж. Джонк. – М. : Дело, 1999. – 1008 с.
4. Гораль Л. Т. Еволюція поняття «інвестиції»: сучасний період / Л. Т. Гораль, С. В. Король. – Економічний аналіз. – 2015. – Т. 22. – № 2. – С. 20–26.
5. Економічна енциклопедія : у трьох томах. / ред.: С. В. Мочерний та ін. – К. : Вид. центр "Академія", 2000. – Т. 1. – 864 с.
6. Євдокімова Г. В. Теоретичні підходи до визначення економічного змісту категорій «інвестиції» та «інновації» / Г. В. Євдокімова // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. – 2012. – № 127. – С. 11–117.
7. Квасницька Р. С. Інвестиційний потенціал як запорука активізації інвестиційної діяльності інститутів фінансового ринку України / Р. С. Квасницька // Трансформаційні процеси економічної системи в умовах сучасних викликів: колективна монографія / за заг. ред. В. І. Гринчуцького. – Тернопіль : Крок, 2014. – 126 с.
8. Коваленко Ю. М. Економічна сутність інвестицій / Ю. М. Коваленко, О. О. Мискіна // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – № 1. – С. 74–78.
9. Коваленко Ю. М. Функціонування фондового ринку України в сучасних умовах / Ю. М. Коваленко, А. М. Воробей // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби. – 2015. – № 1. – С. 122–133.
10. Майорова Т. В. Інвестиційний процес і фінансово-кредитні важелі його активізації в Україні : [монографія] / Т. В. Майорова. – К. : КНЕУ, 2013. – 332 с.
11. Мареніченко В. В. Соціальний ефект від державного регулювання якісного розвитку малого та середнього бізнесу / В. В. Мареніченко // Вісник Дніпропетровського державного аграрного університету. – 2013. – № 2 (32). – С. 220–223.
12. Овчаренко Т. Особливості розуміння інвестиційного процесу основоположником класичної теорії А. Смітом / Т. Овчаренко // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка: серія: Економіка. – 2013. – № 145 (4). – С. 49–52.
13. Пересада А. А. Портфельне інвестування: [навч. посіб.] / А. А. Пересада, О. Г. Шевченко, Ю. М. Коваленко, С. В. Урванцева. – К.: КНЕУ, 2004. – 408 с.
14. Поляков М. Й. Сутність, роль і значення інвестицій як основи економічного розвитку [Електронний ресурс] / М. Й. Поляков. – Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua/ekonom/57/7622-sutnist-rol-i-znachennya-investicij-yak-osnovi-ekonomichnogo-rozvitku.html>.
15. Про інвестиційну діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-XII. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

16. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки [Електронний ресурс] : Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>.
17. Фінансовий ринок: підручник : у 2 т. / Коваленко Ю. М., Ковернінська Ю. В., Онишко С. В., Кужелєв М. О. та ін. ; [кер. авт. кол. і наук. ред. Ю. М. Коваленко]. – Ірпінь : УДФСУ, 2019. – Т. 1. – 442 с.
18. Шарп У. Інвестиції : пер с англ. / Шарп У., Александер Г., Бэйли Дж. – М. : ИНФРА-М, 2003. – 1028 с.
19. Asimakopulos A. The Determination of Investment in Keynes's Model / A. Asimakopulos // The Canadian Journal of Economics. Revue Canadienne D'Economie. – 1971. – № 3. – Pp. 382–388.
20. Investment fundamentals. An introduction to the basic concepts of investing [Electronic resource]. – Access mode: https://www.bahrainedb.com/business-opportunities/financial-services/?gclid=EAlaIqobChMI3NibzZPd7glViqmyCh0gPQWCEAAYASAAEgl4fPD_BwE.
21. Investment. Kingdom of Saudi Arabia Capital Market Authority [Electronic resource]. – Access mode: https://cma.org.sa/en/Awareness/Publications/booklets/Booklet_1.pdf.
22. Haavelmo T. A. Study in the Theory of Investment [Electronic resource] / T. A. Haavelmo – Access mode: <https://www.sv.uio.no/econ/english/research/networks/haavelmo-network/publications/files/TH1960a.pdf>.
23. Saving and Investing. Office of Investor Education and Advocacy. Washington [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.sec.gov/pdf/facts.pdf>.

References

1. Bilovus, T.V. (2021). *Investytsiini protsesy na rynku tsinnykh paperiv [Investment processes in the securities market]*. [PhD dissertation].
2. Vasyliiev, V. (2012). Investytsii: henezys ta ekonomichna sutnist katehorii [Investments: genesis and economic essence of the category]. *Ekonomika – Economics*, (6), 12–18.
3. Hytman, L.Dzh., & Dzhonk, L.Dzh. (1999). *Osnovy investirovaniia [Fundamentals of investing]*. Delo.
4. Horal, L.T., & Korol S.V. (2015). Evoliutsiia poniattia «investytsii»: suchasnyi period [Evolution of the "investment" concept: our times]. *Ekonomichnyi analiz – Economic analysis*, 22(2), 20–26.
5. Mochernyi, S.V. (Ed.). (2000). *Ekonomichna entsyklopediia [Economic encyclopedia]* (Vols. 3, Vol. 1). Vyd. tsentr "Akademiia".
6. Ievdokimova, H.V. (2012). Teoretychni pidkhody do vyznachennia ekonomichnoho zmistu katehorii «investytsii» ta «innovatsii» [Theoretical approaches to determining the economic content of the categories "investment" and "innovation"]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva imeni Petra Vasylenka – Bulletin of the Petro Vasylenko Kharkiv National Technical University of Agriculture*, (127), 11–117.
7. Kvasnytska, R.S. (2014). Investytsiinyi potentsial yak zaporuka aktyvizatsii investytsiinoi diialnosti instytutiv finansovoho rynku Ukrainy [Investment potential as a key to the activation of the investment activity of the financial market institutions in Ukraine]. In V.I. Hrynychyskyi (Ed.), *Transformatsiini protsesy ekonomichnoi systemy v umovakh suchasnykh vyklykiv – Transformational processes of the economic system in the conditions of modern challenges*. Krok.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

8. Kovalenko, Yu.M., & Myskina, O.O. (2011). Ekonomichna sutnist investytsii [Economic essence of investments]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini – Formation of market relations in Ukraine*, (1), 74–78.
9. Kovalenko, Yu.M., & Vorobei, A.M. (2015). Funktsionuvannia fondovoho rynku Ukrainy v suchasnykh umovakh [Functioning of the stock market of Ukraine in modern conditions]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho universytetu derzhavnoi podatkovoï sluzhby – Collection of scientific papers of the National University of the State Tax Service*, (1), 122–133.
10. Maiorova, T.V. (2013). Investytsiyni protses i finansovo-kredytni vazheli yoho aktyvizatsii v Ukraini [Investment process and financial and credit levers of its activation in Ukraine]. KNEU.
11. Marenichenko, V.V. (2013). Sotsialnyi efekt vid derzhavnoho rehuliuвання yakisnoho rozvytku maloho ta serednoho biznesu [Social effect of state regulation of the qualitative development of small and medium-sized business]. *Visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho ahromoho universytetu – Bulletin of the Dnipropetrovsk State Agrarian University*, (2(32)), 220–223.
12. Ovcharenko, T. (2013). Osoblyvosti rozuminnia investytsiinoho protsesu osnovopolozhnykom klasychnoi teorii A. Smitom [Peculiarities of the investment process understanding by the founder of the classical theory A. Smith]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. Tarasa Shevchenka: seriia: Ekonomika – Bulletin of Kyiv National University named after Taras Shevchenko: series: Economy*, (145(4)), 49–52.
13. Peresada, A.A., Shevchenko, O.H., Kovalenko, Yu.M., & Urvantseva, S.V. (2004). *Portfelne investuvannia [Portfolio investment]*. KNEU.
14. Poliakov, M.I. (n.d.). *Sutnist, rol i znachennia investytsii yak osnovy ekonomichnoho rozvytku [The essence, role and significance of investments as the basis of economic development]*. <http://www.stattionline.org.ua/ekonom/57/7622-sutnist-rol-i-znachennia-investicij-yak-osnovi-ekonomichnogo-rozvitku.html>.
15. Pro investytsiynu diialnist [On Investment Activity], Law of Ukraine № 1560-XII (on September 18, 1991). <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.
16. Pro rynky kapitalu ta orhanizovani tovarni rynky [On Securities and Stock Market], Law of Ukraine № 3480-IV (on February 23, 2006). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>.
17. Kovalenko, Yu.M. (Ed.), Koverninska, Yu.V., Onyshko, S.V., & Kuzheliev, M.O. (2019). *Finansovyi rynek [Financial market]* (Vol. 1). UDFSU.
18. Sharp, U., Aleksander, H., & Beili, Dzh. (2003). Investitsii [Investments]. INFRA-M.
19. Asimakopulos, A. (1971). The Determination of Investment in Keynes's Model. *The Canadian Journal of Economics. Revue Canadienne D'Economique*, (3), 382–388.
20. Investment fundamentals. An introduction to the basic concepts of investing. https://www.bahrainedb.com/business-opportunities/financial-services/?gclid=EAlaIqobChMI3NibzZPd7glViqmyCh0gPQWCEAAYASAAEgl4fPD_BwE.
21. Investment. Kingdom of Saudi Arabia Capital Market Authority. https://cma.org.sa/en/Awareness/Publications/booklets/Booklet_1.pdf.
22. Haavelmo, T.A. (n.d.). Study in the Theory of Investment. <https://www.sv.uio.no/econ/english/research/networks/haavelmo-network/publications/files/TH1960a.pdf>.
23. Saving and Investing. Office of Investor Education and Advocacy. Washington. <https://www.sec.gov/pdf/facts.pdf>.

Отримано 29.09.2021

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

UDC 336.76

JEL Classification: G20

Yuliia KovalenkoDoctor of Economics, Professor, Professor of the Financial Markets and Technologies
State Tax University (Irpin, Ukraine)E-mail: kovalenko0202@ukr.net ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5678-3185>**Tetyana Bilovus**Cycle commission, Separate structural subdivision professional college of Mykolaiv national
university named by V. Sukhomlynsky (Mykolaiv, Ukraine)e-mail: tatianabilovus@ukr.net ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2542-5614>**Viktor Khelemskyi**

Postgraduate student, State Tax University (Irpin, Ukraine)

e-mail: vhelemsky@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1397-1506>**Tetiana Shulha**

Postgraduate student, State Tax University (Irpin, Ukraine)

e-mail: tianka1992@ukr.net ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0611-3271>**CONCEPTUAL BASIS OF INVESTMENTS AND THEIR FEATURES IN THE
CAPITAL MARKETS**

Abstract. Further development and intensification of investment processes in the capital markets are important factors for the reset and intensive economic growth of Ukraine. Any reform measures implemented in Ukraine require substantial investment resources. The basic definition from which the study of the investment process begins is the concept of investment. Despite the significance of scientific achievements in this area, there is a certain level of fragmentation in approaches to the essence of investment in capital markets, divergence of views on the further development of these markets.

The purpose of the article is to deepen the conceptual foundations of investments in capital markets as a key tool for their further development in today's conditions.

Investments are defined as the investment (placement) of monetary resources, property and intellectual values in various types of economic activities or financial instruments with a certain level of risk, the ultimate goal of which is to generate profit (income) or preserve the real value of financial assets, which may ultimately lead to economic, social or environmental effects. The financial market consists of credit, money and equity markets. At the same time, the securities market is only a part of them. Together with the derivatives market and the money market, they constitute capital markets. This made it possible to define investments in capital markets as a process of investing (placing) money in financial instruments with a certain level of risk, the ultimate goal of which is to generate income (profit) and / or increase the real value of financial assets, formed under the influence of such parameters as reliability, liquidity and term of such investment (placement).

The importance of the proposed study is due to the need to determine the theoretical and methodological foundations of investments in general and their specifics in the capital markets in particular, their use as a potential factor in strengthening the competitive position of the Ukrainian financial sector in the international economic space.

Keywords: investments, capital markets, financial instruments, financial assets, investment process.

Fig.: 2. References: 23.

Бібліографічний опис для цитування:

Коваленко Ю., Біловус Т., Хелемський В., Шульга Т. Концептуальні засади інвестицій та їх особливості на ринках капіталу. *Науковий вісник Полісся*. 2021. № 2(23). С. 80-92.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

DOI: 10.25140/2410-9576-2021-2(23)-93-104

УДК 336.71.078.3

JEL Classification G21, G32

Алла Абрамова

кандидат економічних наук, доцент

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна)

E-mail: a.abramova@chnu.edu.ua. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3364-8316>**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ОПЕРАЦІЙНИМИ
РИЗИКАМИ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ**

Анотація. У статті проведено дослідження структури операційних ризиків діяльності комерційних банків в умовах реалізації стратегічної політики та формування позитивної репутації. Встановлено тенденції розвитку та обсяги банківських втрат від настання операційних ризиків (на прикладі країн Європи). Здійснено систематизацію складу показників діагностики досліджуваних ризиків, у тому числі стосовно фізичних та юридичних осіб. Представлено особливості та успішну практику функціонування середовища управління та контролінгу за ризиками в режимі реального часу в європейських країнах. Окреслено пріоритетні наглядові заходи управління та контролю за операційними ризиками. Визначено, що важливою умовою досягнення ефективності та результативності управління операційними ризиками повинен бути власний, індивідуальний саморегулюючий механізм, що функціонує на основі синергетичного ефекту співпраці внутрішніх банківських підрозділів та автоматизаційних інформаційних систем. Науковою новизною дослідження є запропоновані автором напрями подальших дій, спрямованих на запобігання, раннє виявлення та мінімізацію кількості настання операційних ризиків і обсягів банківських втрат від них.

Ключові слова: операційні ризики; диджиталізація; комерційний банк; фінансові послуги; інструменти управління; інновації.

Рис.: 3. Бібл.: 17.

Актуальність теми дослідження. Швидкі темпи впровадження новітніх технологій на основі доступу до інформаційних даних, розвиток нових моделей фінансового бізнесу, зумовлених у тому числі процесами глобалізації та пандемічними умовами діяльності, посилюють імовірність настання операційних ризиків у банківській діяльності. Нові цифрові можливості, максимізуючи взаємодію та нівелюючи межі між банком та клієнтом, зумовлюють виникнення негативних наслідків, пов'язаних із розвитком особливих форми операційних ризиків, зокрема компрометація зразків біометрії, втрати контролю над штучним інтелектом, несанкціонований доступ до даних, втрати даних, недосконалість методології провадження інноваційних банківських операцій тощо.

Останні два десятиліття визначили абсолютну самостійність галузі управління операційними ризиками. Аргументами на користь даного твердження є системні Базельські нормативні акти з чітким визначенням інструментарію, методології оцінки та мінімізації наслідків операційних ризиків, а також ґрунтовні індивідуальні банківські моделі управління ними. Проте постійні фінансові зловживання та злочини внутрішніх та зовнішніх суб'єктів фінансових відносин на фоні дороговартісних засобів боротьби з ними знижують результативність заявлених управлінських дій та зумовлюють необхідність постійного дослідження проблеми та пропозиції заходів банківського управління операційними ризиками.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Постановка проблеми. Проблеми оптимізації операційних ризиків щодня нарощує свою важливість у зв'язку не лише з втратами фінансового характеру комерційних банків, а і зниження рівня їхньої бізнес-репутації та конкурентоспроможності. У сучасних умовах комплекс методології, інструментарію управлінських рішень банківських установ багатогранний, визначений специфікою діяльності та характером банківських продуктів та послуг. Проте загальна проблема операційних ризиків для кожної фінансової установи залишається пріоритетною і вимагає постійного пошуку шляхів протидії ризикам та удосконалення політики управління ними. Усе це свідчить про недостатність теоретичної розробки досліджуваного питання, що і визначає необхідність подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питань операційних ризиків, методів їх виявлення та оцінки, а також політики управління ними займалися такі вітчизняні та закордонні вчені, як: К. Гончар [2], М. Дубина [1; 4], В. Коваленко [7], Д. Третяк [8], С. Юдіна [9], А. Mihov [10], С. Grose [12], М. Mocanu [12; 13], Н. Shou [15], Xu Y. [17].

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Попри численні наукові дослідження видів операційних ризиків, методів їх виявлення та мінімізації, актуальними залишаються питання поглиблення розуміння їх природи та особливостей управління ними в умовах стрімких інноваційних змін.

Постановка завдання. Головним завданням дослідження є з'ясування сучасних тенденцій розвитку операційних ризиків та визначення на цій основі авторського підходу до ключових напрямів управління досліджуваними ризиками в практиці ведення банківської діяльності.

Виклад основного матеріалу. Історично банківський сектор завжди страждав від вразливості та ризиків. Показником цього є світова фінансова криза 2007-2008 та 2014 років. Надійні програми управління ризиками, а також використання технологій допомогли банкам досягти значного прогресу в їх управлінні. Хоча ці системи контролю та протоколи управління ризиками постійно розвиваються, операційний ризик завжди викликає занепокоєння. Комерційні банки, намагаючись у ногу крокувати з динамічним розвитком цифрового середовища, зіштовхуються зі значними труднощами та невизначеністю, цим самим сприяють присутності та розвитку операційних ризиків.

За своєю суттю управління операційними ризиками в банку є складним завданням, зумовленим такими причинами, як наявність супутніх різноманітних типів ризику, невизначеність між ролю функцій операційного ризику та груп нагляду. Згадані фактори в поєднанні з процесами інтеграції та оцифрування лише призводять до виникнення нових ризиків. Саме тому проблема операційних ризиків банківських установ набуває дедалі більшого значення, що виокремлює їх в окремі складні та важко вимірювальні профілі ризиків фінансових установ. Відповідно до положень Базельського комітету з банківського нагляду операційні ризики визначаються як «ризики втрати в результаті неадекватних або невдалих внутрішніх процесів, людей і систем або зовнішніх подій» [17].

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

У сучасних умовах фінансової діяльності основними операційними ризиками банківських установ визнано наступні (рис. 1).

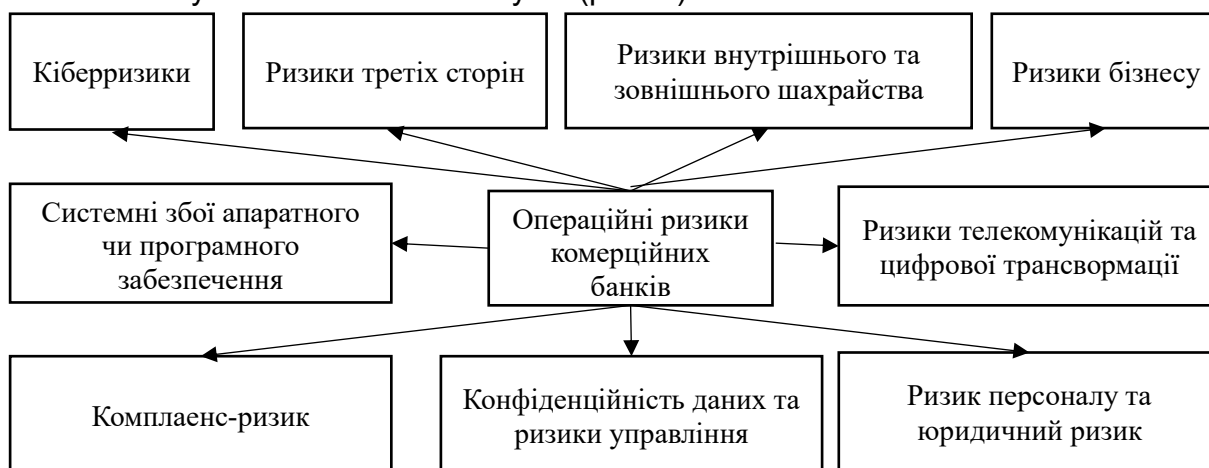

Рис. 1. Склад системи операційних ризиків комерційних банків

Диверсифікація таких ризиків постійно поглиблюється у зв'язку з розбудовою ландшафту фінансових послуг. Саме процеси диджиталізації і поглиблюють чисельність та складність операційних ризиків. Так, активні процеси біометричної ідентифікації, з одного боку, знижують ризики людського фактору, а з іншого – знижують операційну ефективність та компроментують зразків біометрії. Застосування штучного інтелекту підвищують оперативність та якість клієнтського обслуговування, однак провокують випадки зловмисного використання штучного інтелекту. Роботизація та застосування робототехніки в банківській діяльності зумовлюють систему технологічних загроз. Інноваційні банківські продукти та послуги та великі масиви даних можуть порушувати хід виконання інноваційних проєктів та виконання банківських операцій і змінювати та втрачати персоніфіковані дані і призводити до технічних помилок. Блокчейн та безконтактна оплата мінімізують ймовірність шахрайства в сервісах грошових переказів, спрощують оплату продукції за допомогою зручних для клієнта пристроїв. Аутсорсинг може спричиняти виникнення ризиків внаслідок діяльності третіх осіб та порушення інформаційної безпеки самого аутсорсингу. І нарешті, хмарні технології іноді зумовлюють виникнення атак системи керування, відсутності з'єднання, невідповідності провайдера вимогам банку, ризик втрати зв'язку із провайдером, втрати контролю над даними. Загалом, різниця в частці всіх операційних ризиків залежить від особливостей та структури бізнесу клієнтів, географічного охоплення та надійності механізмів внутрішньо банківського контролю.

За результатами 2020-2021 років найбільшим драйвером визначено саме ризик кібербезпеки (75-80 % випадків) [14]. Вказані обставини зумовлюють необхідність посилення контрольних-наглядових заходів, спрямованих на коригування стратегій, систем та процедур управління ними. Останнє десятиліття характеризується значним збільшенням чисельності операційних ризиків та обсягів їхніх збитків. Звітні дані свідчать про максимальне їх значення у 2020 році – загальна кількість збитків,

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

про які повідомили банки ЄС у 2020 році, зросла на 12 % у порівнянні з 2019 роком – до понад 3,8 мільйонів випадків. Це найбільша кількість випадків збитку з моменту їх появи. Це може означати, що банки стали більш вразливими до операційних ризиків під час пандемії COVID-19. Також загальні матеріалізовані збитки від нових операційних ризиків зросла більш ніж на 10 % порівняно з 2019 роком. У 2020 році вони становили понад 11 млрд євро (рис. 2) [14].

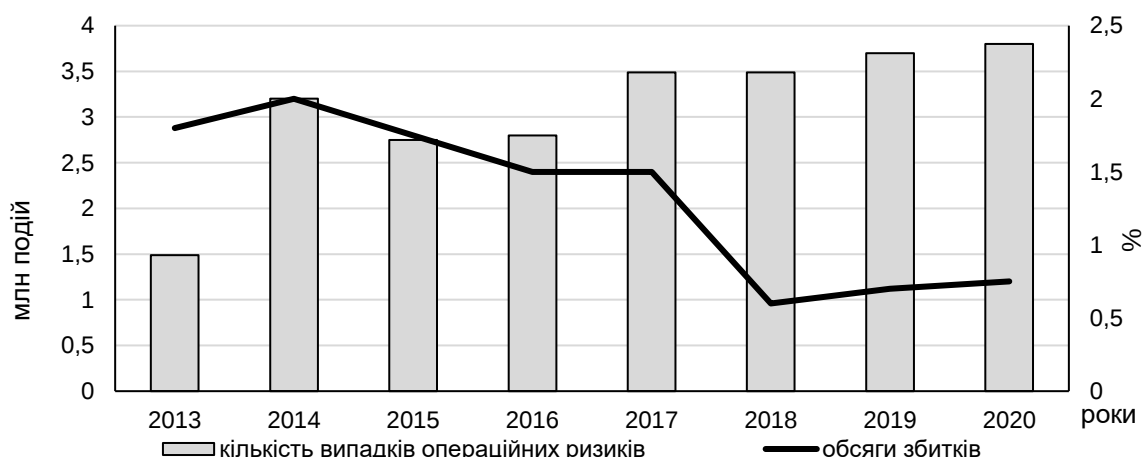

Рис. 2. Обсяги збитків від настання операційних ризиків

Важливим питанням управління операційними ризиками комерційних банків є те, що випадки таких ризиків можуть і не спричиняти безпосередньо фінансові втрати, проте можуть завдати шкоди репутації фінансової установи. Зокрема, можна говорити про природу операційних ризиків з погляду стратегічної політики і довгострокової репутації комерційного банку. А це може призвести до зменшення доходів у майбутньому, якщо клієнти припинять співпрацю з банком або з'являться нові виклики залучення нових клієнтів.

Комерційні банки невтомно працюють над заходами боротьби в рамках управління операційними ризиками. Однак залишається невирішені завдання, пов'язані з різноманітністю видів ризику, розмитістю організаційних процесів банківської діяльності, кількістю та специфікою фінансових злочинів, кіберризиками в умовах моніторингу в режимі реального часу на основі великих масивів даних. Процеси диджиталізації особливо поглиблюють складність управління вказаними ризиками. Європейські банки постійно інвестують значні кошти на цілі гармонізації таксономії та оцінки ризиків. З іншого боку, зростання інтересу та усвідомлення зручності використання в бізнес-процесах цифрових та дистанційних технологій продовжує зростати. Дослідивши особливості процесу управління операційними ризиками зарубіжних банків, встановлено певні процедурні закономірності, які проявляються в послідовності виконуваних етапів:

1. Ідентифікація ризику, в тому числі на основі аналізу інформації з бази подій, щорічної самооцінки, аналізу показників у динаміці, оцінки та аналізу перевірочних документів, судових актів, рішень банків-регуляторів, а також аналізу іншої інформації.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

2. Кількісна та якісна оцінка факторів поточного рівня ризику, правильності обліку, а також оцінка розміру капіталу, обсягу очікуваних втрат.

3. Акумуляування відомостей про події, втрати ризику та наступна їх реєстрація на основі автоматизованого збору, методу аналізу обставин, причин подій тощо.

4. Застосування заходів реагування на операційні ризики на основі елементної класифікації виявлених подій.

5. Виявлення, облік сукупних втрат та вартості відшкодування від настання ризиків, включаючи недоотримані доходи, потенційні втрати.

6. Моніторинг, включаючи статистичний аналіз, контроль за дотриманням обраного варіанта реагування, виконання заходів для зниження ризиків.

7. Якісна інформаційна система, що повністю відповідає вимогам та забезпечує високий рівень управління (оцінку, аналіз і контроль) операційних ризиків [10; 12; 16].

Зазначені факти визначають складність управління операційними ризиками комерційних банків та визначають напрями наступних досліджень.

Зважаючи на специфіку виявлення та протидії операційним ризикам і проаналізувавши практичні засади управління ними, вважаємо, що ключовим в системі їх діагностики повинні бути такі показники:

1. Індикаторами обслуговування фізичних осіб – штрафи, сплачені банком через порушення своїх зобов'язань, обсяги помилково виконаних розрахункових доручень клієнтів, кількість претензій власників банківських карток та сума виплачених компенсацій клієнтам.

2. При обслуговуванні юридичних осіб повинні бути досліджені операції з суб'єктами господарювання із чорного списку, штрафи, сплачені банком через порушення зобов'язань, чисельність та обсяги помилково виконаних розрахункових документів.

3. Операції та угоди на ринку цінних паперів та термінових фінансових інструментів – порушення лімітів, операції з компаніями із чорного списку, сума сплачених компенсацій внаслідок порушення банківських зобов'язань та терміновість їх виконання.

4. IT-забезпечення – їх ризики визначаються кількістю збоїв, тривалість операційною непрацездатності та сума втрат у результаті взаємодії з аутсорсерами.

5. Облік – результати помилок ведення бухгалтерського та фінансового обліку.

6. Показники управління персоналом – плинність кадрів, зростання операційного навантаження на банківських фахівців.

7. Моніторинг порушень вимог законодавства.

8. Здійснення платежів та розрахунків – чисельність та обсяг невірних розрахункових операцій та документів, індикатори порушень ліміту розрахункових операцій тощо [2; 6].

Досліджуючи тенденції розвитку операційного ризику комерційних банків явним видаються наступні вектори управління операційними ризиками, які вже доволі успішно втілюються в європейську практику та ґрунтуються на гнучких

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

методах роботи із застосуванням широкого кола міжгалузевих команд з метою миттєвого реагування на індикатори операційних ризиків та загрози фінансової стійкості комерційних банків (рис. 3).

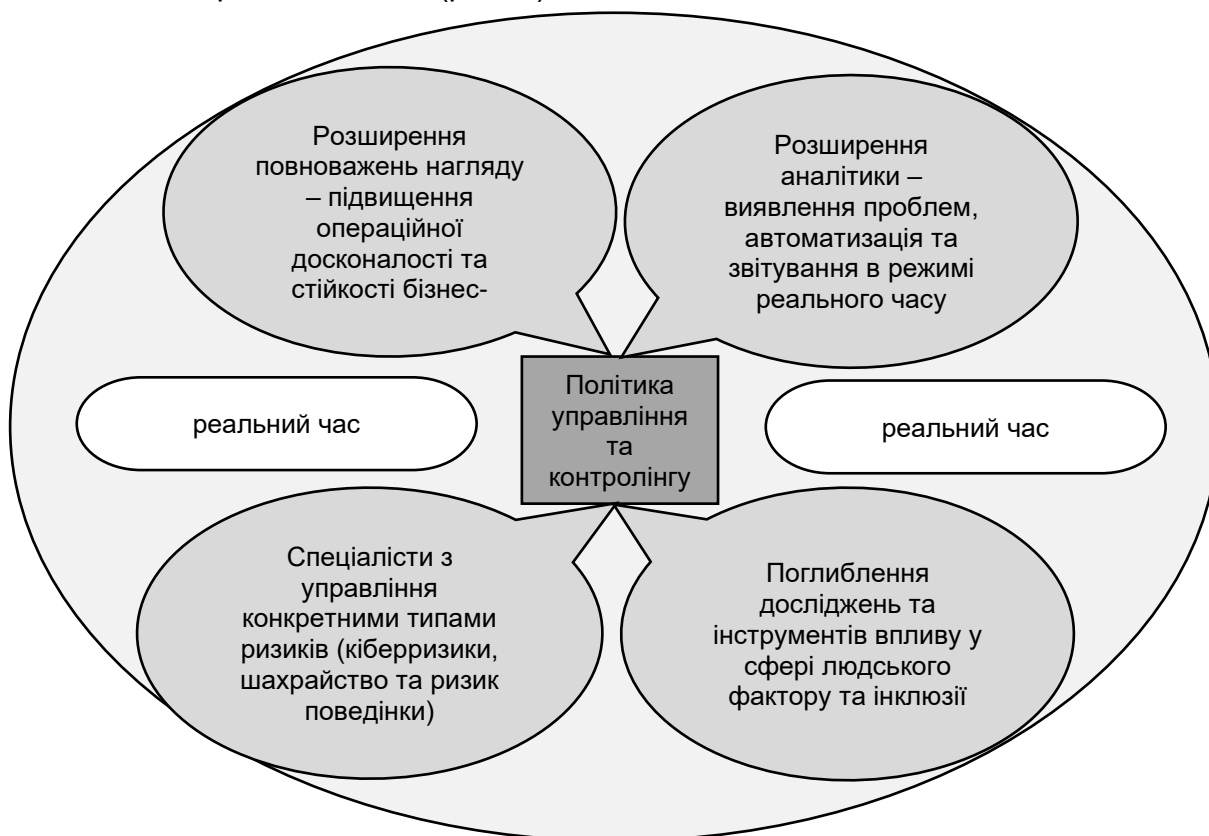

Рис. 3. Середовище управління операційними ризиками комерційних банків європейських країн

Забезпечення фундаментальної операційної досконалості та стійкості банківських бізнес-процесів зосереджується на виявленні та звітуванні саме про нефінансові ризики (регулятивний ризик, ризик третьої сторони та процесний ризик), пов'язаних із негативними регуляторними наслідками відсутності розкриття інформації, збоїв у роботі клієнтів, низьких витрат формування репутації. Сьогодні плеядою європейських комерційних банків уже визначено нові рамки та інструменти оцінки стійкості бізнес-процесів, перевірки управління бізнесом у відповідних випадках та встановлено пріоритети наглядових заходів, зокрема:

- 1) розробка дорожньої карти процесів, ризиків та їх засобів контролю на основі системних засобів впливу;
- 2) визначення допоміжних технологій, процедури моніторингу ризиків та контролю на основі ключових показників з метою посилення моніторингу рівнів ризику та ефективності контролю в реальному часі;
- 3) посилення корпоративної поведінки на основі засобів комунікації, навчання, управління ефективністю та стимулів, а також зворотного зв'язку;

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

4) адаптація до управління змінами.

Великі надії європейські банки сьогодні покладають на якісну самооцінку шляхом автоматизованого виявлення операційних ризиків на основі аналітично-звітних процесів. Цей шлях ускладнений особливостями агрегації даних, розбудовою масштабної аналітики ризиків та специфічним інструментарієм: по-перше, індикатори ризику в режимі реального часу, які включають тестування операційних процесів і засобів контролю в режимі реального часу, а також показники ризику, які визначають області, що працюють у стресовому стані, стрибки обсягів транзакцій та інші детермінанти рівнів ризику; по-друге, інструменти цільової аналітики – виявляють потенційні проблеми ризику (кіберризик, шахрайство та потенційне відмивання грошей тощо).

Маючи фахових спеціалістів, перед банками стоїть завдання інтегрування людей і роботу щодо виявлення операційного ризику. З іншого боку – працівники банку керують ефективністю діяльності компанії, але також є потенційним джерелом операційного ризику. Оскільки потенційні ризики, пов'язані з людським фактором, можуть завдати серйозної шкоди, банки визнають, що цей контроль має бути включений до функції управління операційними ризиками.

Досліджуючи практику управління операційними ризиками європейських країн виявлено, що кібербезпека є ключовим елементом робочого плану Базельського комітету. Так, 31 березня 2021 року Комітет разом з Національним інститут стандартів і технологій, Міжнародна організація стандартизації і Центр безпеки в Інтернеті випустив два документи, пов'язані з операційним ризиком і операційною стійкістю:

1. Принципи раціонального управління операційним ризиком (PSMOR).
2. Принципи операційної стійкості (POR).

Комітет вважає, що всім банківським установам необхідно застосовувати інструменти, ефективні методи, засоби тестування кіберризиків, які відповідають загальноприйнятим галузевим стандартам, що дозволить банкам краще виявляти, оцінювати, керувати та пом'якшувати свої кіберризик, у тому числі ті, що виникають від сторонніх постачальників послуг. Разом з цим, Комітет не схвалює жодного конкретного інструменту, ефективної практики чи структури, але поділяє прагнення банків застосування тих, які використовуються у всьому світі – спільність змісту та форми в цих стандартах демонструє глобальний консенсус, який зараз існує щодо ключових принципів кібербезпеки. Це сприятиме більшій стійкості до кіберзагроз та інцидентів на підтримку PSMOR та POR.

Основними превентивними заходами настання операційних ризиків встановлено використання біометрії (75% банків), штучного інтелекту та обробка природної мови (71% суб'єктів), хмарних обчислень, цифрових/мобільних гаманців та аналітики великих даних (75%). Банки є все ще тестують застосування смарт-контрактів і технології розподіленої книги (DLT) [14]. Європейські комерційні банки протягом найближчих років пунктом стратегічного розвитку планують значно збільшити витрати на цифрові інновації/технології та інвестиції в оновлення та обслуговування ІТ-систем.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Управління операційним ризиком комерційних банків за своєю природою є систематичним процесом, який повинен мати власні інструменти та організацію. Саме комплексність підходу, ґрунтований на ефективності системи управління ризиками, засобах контролю, одночасній революціонізації управління з точки зору дотриманням нормативних вимог. Переконані, що такі інструменти здатні забезпечувати безперебійну цифрову співпрацю та надавати можливості управління ризиками в реальному часі.

Вважаємо, ефективність та результативність управління і, як наслідок, мінімізація операційних ризиків комерційних банків можливо досягнуто завдяки формуванню та забезпечення якості функціонування внутрішньобанківського саморегулюючого механізму управління операційним ризиком на основі злагодженої співпраці внутрішніх структурних підрозділів самої банківської установи. Основою такої синергії повинно бути застосування в роботі автоматизованої системи на базі програмного забезпечення з метою управління операційними ризиками, втратами від реалізації ризикових подій операційного характеру, ключовими індикаторами операційного ризику. Ця система передбачає якісну та кількісну оцінку операційних ризиків у банку, формує онлайн звітність, а також дозволяє проводити оперативну передачу даних про операційні ризики для ухвалення рішення на необхідному рівні менеджменту.

Вагомим у прийнятті відповідного управлінського рішення з питань операційних ризиків повинно бути їх якісне визначення, а в умовах диджиталізації вона повинна здійснюватися шляхом присвоєння рейтингу операційним ризикам за рівнем їхньої значущості. Відповідно до якісного підходу до оцінки операційних ризиків для кожного ризику повинні оцінюватися ймовірність та потенційний ефект. Механізми управління повинен здійснюватися на основі зіставлення витрат з корисним ефектом, оцінки ступеня застосування та безпеки у цифровому середовищі. Це дозволить банку визначити рівень значущості операційних ризиків на підставі ймовірності та складності негативних наслідків реалізації.

Вважаємо, що пріоритетними напрямками розвитку банківське регулювання у галузі операційних ризиків повинно стати удосконалення методології оцінки операційних ризиків банківського портфеля для цілей резервування капіталу банку на основі стандартизованого підходу, активний розвиток методології побудови банками внутрішніх моделей, жорсткість вимог до якості даних, до бек-тестування моделей, підвищення ролі стрес-тестування в управлінні операційними ризиками, вдосконалення вимог до організації у банках системи управління ризиками, у тому числа до внутрішнього аудиту у цифровому середовищі. Запропоновані процеси варто здійснювати на основі зовнішніх систем забезпечення, представлених фінансовою, банківською екосистемою, засобами біометрії, «хмарних» технологій, block-chain та так званого «інтернету речей»). Саме хмарні технології повинні обиратися за основу здійснення оцінки факторів операційного ризику та висувати чітко описані обмеження при здійсненні якісного аудиту, сертифікації постачальників послуг, впровадити базові стандарти кібербезпеки підключених пристроїв.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Завдяки трансформації управління операційними ризиками комерційних банків та поглиблення свого партнерства з бізнесом стане можливим мінімізація базово-проблемних процесів та елементів інфраструктури. Прогрес вимагатиме часу, інвестицій та уваги управлінського апарату та створює переконливі можливості зниження операційного ризику, одночасно підвищуючи цінність бізнесу, безпеку та стійкість.

Висновки та пропозиції. Останні десятиліття визначили особливі вимоги та викликів у процесі банківського управління та управління його операційними ризиками і викликали інтерес науковців та практиків. Динамічний розвиток фінансових відносин кардинально змінив види операційних ризиків, пріоритет надавши саме кіберризикам та наслідковим ризикам процесів диджиталізації. Протягом минулих років значно зросли їх випадки і знайшли відображення у позитивній динаміці розмірів збитків від їх настання. Такі обставини зумовили формування нових вимог та інструментарно-методичних підходів до їх мінімізації та управління за вектром реалізації банківської довгострокової стратегії діяльності та репутаційної складової.

Оцінюючи особливості операційних ризиків визначено систему індикаторів їх діагностики, ключовими серед них запропоновано: індикаторами обслуговування фізичних та юридичних осіб, індикатори здійснення операцій та угод на ринку цінних паперів та термінових фінансових інструментів, IT-забезпечення, обліку, показників управління персоналом, моніторингу порушень вимог законодавства, а також здійснення платежів та розрахунків. Застосування вказаних індикаторів повинно враховувати специфіку середовища управління операційними ризиками комерційних банків в умовах реального часу, успішний приклад якого демонструє європейський банківський сектор.

Заявлено необхідність постійного проведення пріоритетних наглядових заходів, які б базувалися на розробці дорожніх карт банківських процесів, ризиків та засобів їх контролю на основі системних засобів впливу, визначенні допоміжних технологій, процедур моніторингу ризиків та контролю на основі ключових показників з метою посилення моніторингу рівнів ризику та ефективності контролю в реальному часі, посиленні корпоративної поведінки на основі засобів комунікації, навчання, управління ефективністю та стимулів, зворотного зв'язку, а також на адаптація до управління змінами. Основними превентивними заходами настання операційних ризиків повинно бути використання біометрії, штучного інтелекту та обробка природної мови, хмарних обчислень, цифрових/мобільних гаманців, аналітики великих даних, смарт-контрактів і технології DLT.

Внутрішньобанківський саморегулюючий механізм управління операційним ризиком на основі злагодженої співпраці внутрішніх структурних підрозділів банку повинен стати платформою мінімізації операційних ризиків, яка б гарантувала миттєву якісну та кількісну оцінку операційних ризиків, формувала онлайн звітність та проводила оперативну передачу даних про ризики для ухвалення рішення на необхідному рівні менеджменту.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Список використаних джерел

1. Білоус Н. В. Роль кіберстрахування в системі ризик-менеджменту банківських установ / Н. В. Білоус, М. В. Дубина, І. О. Середюк // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2020. – № 1 (21). – С. 183-196.
2. Гончар К. О. Сучасні підходи до оцінки операційного ризику банків / К. О. Гончар // Науковий погляд: економіка та управління. – 2020. – №1 (67). – С. 130-135.
3. Губа М. О. Сучасний стан електронних банківських послуг та перспективи їх розвитку / М. О. Губа, Т. А. Костенко, В. В. Стоколик // Регіональна економіка та управління. – 2019. – № 2 (24). – С. 66-70.
4. Дубина М. В. Особливості побудови системи ризик-контролінгу в банківських установах / М. В. Дубина // Фінансові дослідження. – 2019. – №2 (7). – Режим доступу: <http://ir.stu.cn.ua/jspui/bitstream/123456789/20264/1/Дубина.pdf>.
5. Жаворонок А. В. Управління фінансовими ризиками як складова фінансової безпеки підприємств / А. В. Жаворонок, А. В. Марич // Інфраструктура ринку. – 2020. – № 18. – С. 167-173.
6. Євтушенко Г. В. Операційні ризики в системі банківської діяльності та основні шляхи їх попередження / Г. В. Євтушенко, А. І. Бабошко, Д. І. Бушля // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Випуск 5. – С. 396-400.
7. Коваленко В. В. Цифровізація економіки та її вплив на фінансову стабільність банків / В. В. Коваленко, Н. В. Радова // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2021. – Випуск 1 (28). – С. 61-68.
8. Третяк Д. Д. Теоретичні аспекти ризик-менеджменту банку / Д. Д. Третяк, П. А. Душейко // Економіка та держава. – 2022. – № 1. – С. 100-107.
9. Юдіна С. В. Проблеми визначення та управління операційними ризиками комерційних банків / С. В. Юдіна, Г. О. Нагорнюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2019. – Випуск 26, частина 2. – С. 125-130.
10. Abdymonunov A. Operational risk and risk management quality: Evidence from U.S. bank holding companies / A. Abdymonunov, A. Mihov // Journal of Financial Services Research. – 2019. - № 56(1). – Pp. 73-93.
11. Bevan O. Transforming risk efficiency and effectiveness [Electronic resource] / O. Bevan, M. Freiman, K. Pasricha, H. Samandari, O. White. – Accessed mode: <https://www.mckinsey.com/business-functions/risk-and-resilience/our-insights/transforming-risk-efficiency-and-effectiveness>.
12. Mocanu M. Readability of operational risk disclosures of banks / M. Mocanu, C. H. Grose, T.H. Kargidis // Studies in Business and Economics. – 2019. - № 14(3). – Pp. 108-116.
13. Muneesh K. The operational risk disclosure practices of banks: evidence from India and Romania / K. Muneesh, K. Harshmeeta, M. Mocanu // Journal of Operational Risk. – 2019. – 14(2). Pp. 61-87.
14. Risk assessment of the european banking system / European Banking Authority // Publications Office of the European Union. – Luxembourg, 2021. – December 2021. [Electronic resource]. – Accessed mode: https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/document_library/Risk%20Analysis%20and%20Data/EU%20Wide%20Transparency%20Exercise/2021/1025102/Risk_Assessment_Report_December_2021.pdf.
15. Shou H. The Impact of Financial Technology on the Operational Efficiency of Commercial Banks / H. Shou // ICEME 2021: The 2021 12th International Conference on E-business, Management and Economics. – 2021. – Pp. 499-505.
16. Top 10 op risks 2020 [Electronic resource]. – Accessed mode: https://www.bakermckenzie.com/-/media/files/insight/publications/2020/05/bakermckenzie_top-10-op-risks-2020.pdf?la=en.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

17. Xu Y., Fangyun T., Netessine S. The Impact of Workload on Operational Risk: Evidence from a Commercial Bank / Y. Xu, T. Fangyun, S. Netessine // *Management Science*. – 2021. № 68(4). – Pp. 2668-2693.

References

1. Bilous, N.V., Dubyna, M.V., & Serediuk, I.O. (2020). Rol kiberstrakhuvannia v systemi ryzyk-menedzhmentu bankivskykh ustanov [The role of cyber insurance in the risk management system of banking institutions]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economics and management*, 1(21), 183-196.
2. Honchar, K.O. (2020). Suchasni pidkhody do otsinky operatsiinoho ryzyku bankiv [Modern approaches to assessing the operational risk of banks]. *Naukovyi pohliad: ekonomika ta upravlinnia. – Scientific view: economics and management*, 1(67), 130-135.
3. Huba, M.O., Kostenko, T.A., & Stokolyk, V.V. (2019). Suchasnyi stan elektronnykh bankivskykh posluh ta perspektyvy yikh rozvytku [The current state of electronic banking services and prospects for their development]. *Rehionalna ekonomika ta upravlinnia – Regional economy and management*, 2(24), 66-70.
4. Dubyna, M.V. (2019). Osoblyvosti pobudovy systemy ryzyk-kontrolinhu v bankivskykh ustanovakh [Peculiarities of building a risk-controlling system in banking institutions]. *Finansovi doslidzhennia – Financial research*, 2(7). <http://ir.stu.cn.ua/jspui/bitstream/123456789/20264/1/Dubyna.pdf>.
5. Zhavoronok, A.V., & Marych, A.V. (2020). Upravlinnia finansovymy ryzykamy yak skladova finansovoi bezpeky pidpriemstv [Management of financial risks as a component of financial security of enterprises]. *Infrastruktura rynku – Market infrastructure*, 18, 167-173.
6. Ievtushenko, H.V., Baboshko, A.I., & Bushlia, D.I. (2015). Operatsiini ryzyky v systemi bankivskoi diialnosti ta osnovni shliakhy yikh poperedzhennia [Operational risks in the banking system and the main ways of their prevention]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky. – Global and national economic problems*, Vypusk 5, 396–400.
7. Kovalenko, V.V., & Radova, N.V. (2021). Tsyfrovizatsiia ekonomiky ta yii vplyv na finansovu stabilnist bankiv [Digitization of the economy and its impact on the financial stability of banks]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia – Eastern Europe: economy, business and management*, 1(28), 61–68.
8. Tretiak, D.D., & Dusheiko, P.A. (2022). Teoretychni aspekty ryzyk-menedzhmentu banku [Theoretical aspects of bank risk management]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and State*, 1, 100-107.
9. Iudina, S.V., & Nahorniuk, H.O. (2019). Problemy vyznachennia ta upravlinnia operatsiinykh ryzykamy komertsii bankiv [Problems of determining and managing operational risks of commercial banks]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*, 6(2), 125-130.
10. Abdymomunov, A., & Mihov, A. (2019). Operational risk and risk management quality: Evidence from U.S. bank holding companies. *Journal of Financial Services Research*, 56(1), 73-93.
11. Bevan, O., Freiman, M., Pasricha, K., Samandari, H., & White, O. (n.d.). Transforming risk efficiency and effectiveness. <https://www.mckinsey.com/business-functions/risk-and-resilience/our-insights/transforming-risk-efficiency-and-effectiveness/>.
12. Mocanu, M., Grose, C.H., Kargidis, T.H. (2019). Readability of operational risk disclosures of banks. *Studies in Business and Economics*, 14(3), 108-116.
13. Muneesh, K., Harshmeeta, K., & Mocanu, M. (2019). The operational risk disclosure practices of banks: evidence from India and Romania. *Journal of Operational Risk*, 14(2), 61-87.
14. Risk assessment of the european banking system (2021). *Publications Office of the European Union*. https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/document_library/

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Risk%20Analysis%20and%20Data/EU%20Wide%20Transparency%20Exercise/2021/1025102/Risk_Assessment_Report_December_2021.pdf.

15. Shou H. (2021). The Impact of Financial Technology on the Operational Efficiency of Commercial Banks. *ICEME 2021: The 2021 12th International Conference on E-business, Management and Economics*, 499–505.

16. Top 10 op risks 2020 (2020). https://www.bakermckenzie.com/-/media/files/insight/publications/2020/05/bakermckenzie_top-10-op-risks-2020.pdf?la=en.

17. Xu Y., Fangyun T., & Netessine S. (2021). The Impact of Workload on Operational Risk: Evidence from a Commercial Bank. *Management Science*, № 68(4), 2668-2693.

Отримано 15.10.2021

UDC 336.71.078.3

Alla Abrampva

PhD in Economics, Associate Professor,

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Chernivtsi, Ukraine)

E-mail: a.abramova@chnu.edu.ua. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3364-8316>

**DEVELOPMENT TENDENCIES AND FEATURES OF OPERATIONAL RISK
MANAGEMENT OF COMMERCIAL BANKS**

Abstract. *The article examines the structure of operational risks of commercial banks in the context of the implementation of strategic policy and the formation of a positive reputation. Special attention is paid to biometric identification, artificial intelligence, robotics of banking processes and the latest banking products as digitalization factors of operational risks. Development trends and volumes of banks' losses from the occurrence of operational risks (on the example of European countries) were established, as a result of which a higher degree of vulnerability of commercial banks was recognized. Peculiarities of the operational risk management process of foreign banks were studied and consistent procedural laws were established, in particular: risk identification, quantitative and qualitative assessment of factors of the current level of risk, accumulation of information about events, risk losses and their subsequent registration, application of operational risk response measures, detection, accounting total losses and the cost of compensation from the occurrence of risks, monitoring and a system of countermeasures. Systematization of the composition of indicators for the diagnosis of the investigated risks, including for individuals and legal entities, has been carried out. The features and successful practice of the real-time risk management and control environment in European countries are presented, which is based on expanded supervisory powers (increasing operational excellence and stability of business processes), expanding analytics (identifying problems, automation and reporting), specializing in the management of specific by risk types (cyber risk, fraud and conduct risk) and in-depth human factors and inclusion real-time research and impact tools. Priority supervisory measures for operational risk management and control have been announced. It was determined that an important condition for achieving the efficiency and effectiveness of operational risk management should be an individual self-regulation mechanism that functions on the basis of the synergistic effect of the interaction of intrabank divisions and automation information systems. The scientific novelty of the research lies in the author's proposed directions for further actions aimed at prevention, early detection and minimization of the number of occurrences of operational risks and the size of banks' losses from them.*

Keywords: operational risks; digitalization; commercial bank; financial services; management tools; innovations.

Fig.: 3. Bibl.: 17.

Бібліографічний опис для цитування:

Абрамова А. Тенденції розвитку та особливості управління операційними ризиками комерційних банків. *Науковий вісник Полісся*. 2021. № 2(23). С. 93-104.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

DOI: 10.25140/2410-9576-2021-2(23)-105-121

УДК 336.77.01

JEL Classification: G21

Ірина Садчиковакандидат економічних наук, доцент, кафедри фінансів,
банківської справи та страхування

Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: aspirant_chstu@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5144-1306>ResearcherID: [F-4936-2014](https://orcid.org/0000-0001-5144-1306)**ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБҐРУНТУВАННЯ СУТНОСТІ
ПОНЯТТЯ «КРЕДИТНИЙ РИНОК»**

Анотація. У статті досліджено сутність і наукові підходи щодо визначення дефініції «кредитний ринок». Для цього було з'ясовано зміст поняття «кредит» та виокремлено теоретичні течії (натуралістична, капіталотворча, монетаризму, фондова, перерозподільна та кейсіанство) щодо сутності даної категорії. Досліджено сенс поняття «ринок», що дозволило виділити ключові характеристики, на яких акцентують увагу різні науковці. Також було ґрунтовно досліджено наукові тлумачення сутності поняття «кредитний ринок», що дало можливість запропонувати власне визначення даної дефініції. Це дозволило виділити загальні та специфічні риси, які притаманні кредитному ринку.

Ключові слова: кредит; ринок; кредитний ринок; економічна категорія; теорії кредиту; економіка; кредитування.

Табл.: 1. Рис.: 2. Бібл.: 58.

Постановка проблеми. В умовах трансформаційних перетворень економіки України дедалі більшого значення набуває досягнення сталого соціально-економічного розвитку суспільства, що неможливо без ефективно функціонуючого фінансового ринку. Саме такий ринок має змогу продукувати ресурси розвитку для забезпечення можливості впровадження окресленої моделі розвитку країни. Використовуючи трансформаційний механізм перетворення заощаджень у кредитні та інвестиційні кошти, у межах фінансового ринку формуються відносини щодо руху фінансових ресурсів між тими економічними суб'єктами, які мають у них потребу, та тими фізичними і юридичними особами, які мають можливість і згодні передати власні фінансові ресурси в розпорядження фінансовим установам.

Однією з головних складових фінансового ринку є кредитний ринок, у межах якого формується попит та пропозиція на кредитні ресурси та відбувається задоволення потреб суб'єктів господарювання в позикових коштах. Отримання кредиту для таких суб'єктів займає менше часу, ніж випуск в обіг цінних паперів та залучення інвестицій з інших джерел. Також залучення кредитних коштів є більш зручним способом, оскільки позики можна швидко відкривати та швидко повертати ресурси кредиту. Головними суб'єктами кредитного ринку виступають комерційні банки, які можуть не лише виступати посередниками руху грошових ресурсів, а й певним чином продукувати їх. Нормальне функціонування кредитного ринку впливає на економічний розвиток не тільки окремих суб'єктів господарювання, а й національної економіки загалом.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Кредитний ринок на сучасному етапі розвитку є механізмом перерозподілу коштів, який забезпечує перетворення грошового капіталу в позичковий. Функціонування такого ринку впливає на всіх без винятку економічних суб'єктів, оскільки нестача фінансових ресурсів негативно впливає не тільки на фізичних та юридичних осіб, але й гальмує інноваційний розвиток національної економіки, зменшує можливості до розширення діяльності суб'єктів господарювання та суттєво впливає на кредитний рейтинг країни загалом. Відповідно, враховуючи об'єктивну важливість кредитного ринку для розвитку господарства будь-якої країни, питання проведення нових наукових досліджень у сфері вивчення такого ринку, особливостей його функціонування є важливими. Саме тому виникає необхідність у ґрунтовному дослідженні також теоретичних основ сутності кредитного ринку та визначенні особливостей його функціонування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню теоретичних аспектів щодо визначення сутності кредиту присвячені праці таких вчених, як О. Непочатенко, В. Алексійчук, М. Савлук, М. Малік, О. Гудзь, С. Колотуха, О. Шубравська та ін. Проблеми кредиту досліджували вчені як класичної політекономії Дж. Кейнс, Дж. Ло, К. Маркс, Д. Рікардо, А. Сміт, Й. Трахтенберг, Й. Шумпетер, так і сучасні вітчизняні та закордонні вчені, зокрема: М. Бунге, О. Василик, В. Геращенко, О. Канаєва, Т. Караченцева, О. Лаврушин, М. Фрідмен, А. Чухно та ін.

Вагомий внесок у дослідження поняття «ринок» та сутності ринкових відносин зробили такі вітчизняні та закордонні дослідники, зокрема: А. Сміт, Д. Рікардо, А. Маршалл, Ж. Тироль, О. Бедрина, Ф. Котлер, К. Макконнелл, С. Брю, С. Брюс, Д. Ліндсей, С. Мочерний, А. Гальчинський, Е. Далан, А. Пезенті та ін.

Що стосується дослідження теоретичних досліджень кредитного ринку, то вони знайшли відображення в працях таких учених, як В. Алексійчук, А. Демяненко, О. Гудзь, О. Гриценко, М. Дубина, С. Маслова, Ф. Мишкін, І. Лютий, П. Стецюк, М. Савлук, М. Фрідмен, В. Ходаківська, А. Щетинін, І. Сухораба та ін.

Виділення недосліджених частин загальної потреби. Попри численні наукові результати, які були отримані зазначеними науковцями, актуальними та необхідними залишаються питання проведення нових теоретичних досліджень у сфері пізнання сутності кредитного ринку, обґрунтування особливостей його становлення та розвитку в сучасному суспільстві.

Мета статті. Основною метою статті є обґрунтування сутності кредитного ринку, особливостей його функціонування в економічних системах різних ієрархічних рівнів через дослідження базових концептуальних підходів до розгляду його змісту.

Виклад основного матеріалу. Для поглиблення теоретичних засад обґрунтування сутності кредитного ринку структура нашого дослідження буде складатися з двох етапів:

1) дослідження категорій «кредит» та «ринок» для визначення економічної сутності кредитного ринку, особливості його виникнення та розвитку;

2) розгляд та визначення категорії «кредитний ринок» через аналіз наявних у науковій літературі концепцій щодо трактування змісту цієї категорії, їх систематизація та визначення характерних рис кожної з них.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

У науковій літературі відсутній єдиний підхід до тлумачення окреслених дефініцій. У зарубіжних та вітчизняних джерелах існує значний спектр різних трактувань цих категорій, які різняться між собою. Це свідчить, з одного боку, про значний інтерес науковців до дослідження теоретичних аспектів функціонування кредитного ринку, а з іншого – дозволяє констатувати складність кредитних відносин, значний спектр їх видів та необхідність проведення додаткових досліджень для поглиблення знань у сфері функціонування такого ринку.

Розглядаючи категорію «кредит» з позиції етимології, можна зауважити, що термін «кредит» походить від латинського *creditum* (позичка) або *credere* (вірити, довіряти) [23]. Згідно з науковими дослідженнями основною передумовою виникнення кредиту стало первісне нагромадження капіталу. Проте теоретичне обґрунтування сутності категорії «кредит» було здійснено лише в XVII ст.

Основними теоретичними концепціями, які розкривають зміст кредиту як економічної категорії, прийнято вважати такі: натуралістична та капіталотворча теорії [17; 54]. Також, окрім зазначених, у науковій літературі поступово сформувалися і інші теорії кредиту: теорія монетаризму, фондова теорія, перерозподільна та кейнсіанство. Основні теоретичні концепції цих теорій кредиту представлені на рис. 1.

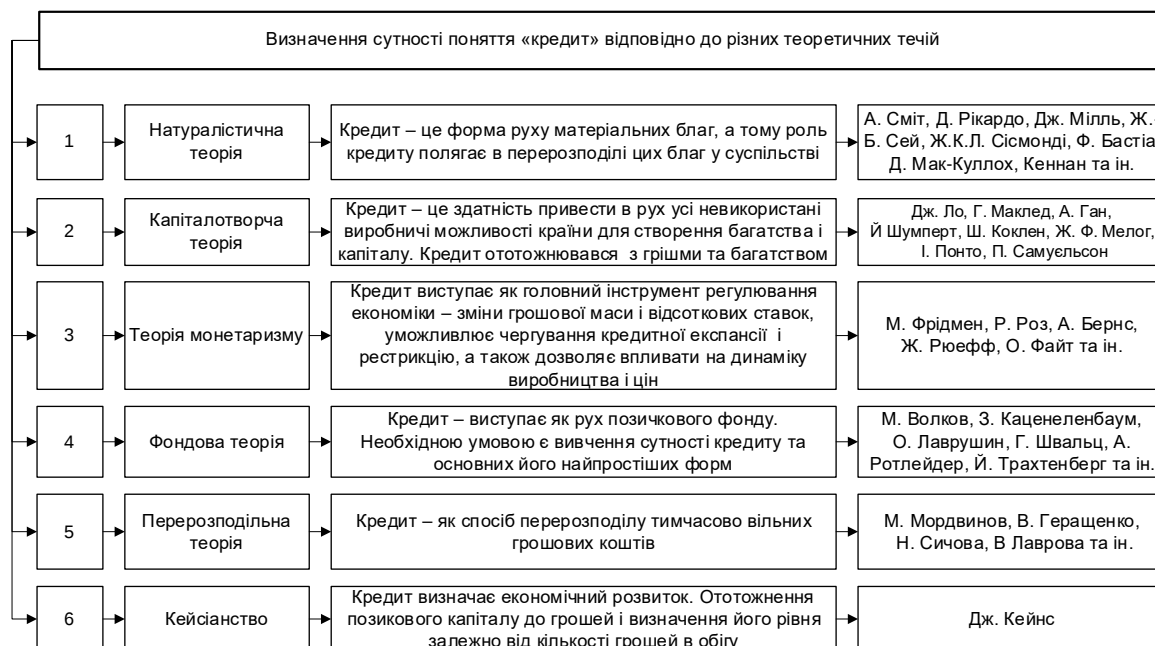

Рис. 1. Сутність поняття «кредит» відповідно до різних теоретичних течій

Джерело: складено автором на основі [9; 16; 17; 22; 25; 38; 46; 54].

Крім зазначених теорій кредиту, у наукових роботах сформувалися три основні підходи до розгляду ролі кредиту в розвитку економіки. Згідно з першим підходом науковці розглядають кредит з позиції негативного впливу на суспільство та вважають, що кредит не впливає на економічний розвиток країн.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Представниками такого підходу були А. Сміт, Д. Рікардо, Ж. Сей, Ф. Бастіа, Д. Мак-Куллох та ін. Зазначені науковці стверджували, що кредит – це перехід ресурсів від одних суб'єктів до інших, які краще зможуть ними розпоряджатись, він не створює ніякого капіталу, не є ним та може стати причиною криз. Представники другого підходу (Дж. Ло, Г. Маклеод, Й. Шумпетер, Дж. Кейнс, П. Самуельсон, М. Фрідман, А. Бернс, О. Файт та ін.) стверджували, що кредиту притаманна потужна сила, яка впливає на економічний розвиток, а також він є своєрідним центром та головним елементом економічного розвитку. Завдяки кредиту є можливість розширювати виробничі потужності, накопичувати ресурси, концентрувати дрібні заощадження для фінансування значно більших розмірів, кредит можна використовувати як спосіб подолання тимчасових фінансових труднощів, що своєю чергою приводить до капіталотворчого ефекту. Що стосується третього підходу, то науковці (С. Вітте, К. Маркс, Е. Брегель, Й. Трахтенберг, П. Песель та ін.) дійшли думки, що кредит відіграє помірну роль в економіці країни. Вони виходять із того, що кредит як такий може мати як позитивні, так і негативні наслідки для розвитку економіки, оскільки обсяг реальних обсягів капіталу при використанні кредитних ресурсів не збільшується. Таким чином, кредит може як підняти економічний розвиток країни, так і призвести до спаду такого розвитку [22; 46].

Результати дослідження сутності категорії «кредит» дають підстави стверджувати про багатогранність та відсутність загальноприйнятого підходу до обґрунтування змісту цієї дефініції. Наведемо деякі з наукових підходів щодо розгляду сутності кредиту. Так, М. Бунге стверджує, що «кредит є різновидом мінової вартості, в якій передається цінність чи особиста послуга щодо довіри і майбутньої винагороди, а всі предмети обміну можуть бути предметом кредитних угод» [5]. Отже, основою кредиту, на думку М. Бунге, є наявність довіри як ключової складової кредиту. При цьому, Т. Караченцева стверджує, що кредит необхідно розглядати як у широкому, так і у вузькому сенсі. Так, кредит у широкому сенсі являє собою сукупність економічних відносин, які виникають у процесі надання грошових і матеріальних коштів у тимчасове користування на умовах зворотності зі сплатою відсотка; а у вузькому – позика в грошовій чи товарній формі на умовах зворотності та платності [22]. У свою чергу, А. Гальчинський під кредитом розуміє відносини, що виникають між кредитором та позичальником щодо мобілізації тимчасово вільних коштів та їх використання на умовах повернення і платності [8].

А. Мороз наводить таке визначення кредиту – «економічні відносини, які виникають між кредитором і позичальником з приводу одержання останнім позики в грошовій або товарній формі на умовах повернення в певний строк і, як правило, зі сплатою відсотків» [2]. Водночас Б. Івасів розглядає категорію кредиту як «економічні відносини, що виникають між кредитором і позичальником з приводу мобілізації тимчасово вільних коштів та використання» [13]. М. Савлук зазначає, що кредит – «сукупність відносин, які виникають між різними економічними суб'єктами з приводу передачі один одному у непостійне користування вільних

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

коштів на умовах зворотності, платності та добровільності» [12]. А. Коргена трактує поняття «кредит» як економічні відносини між кредитором та позичальником із приводу мобілізації та використання тимчасово вільних коштів або товарів на умовах повернення, а також строковості і платності [25].

Враховуючи вищеокреслені підходи щодо визначення категорії «кредит» з урахуванням сьогоденних умов, *кредит варто досліджувати зважаючи на те, що він є інструментом та джерелом розширеного відтворення, виступає ресурсом для отримання прибутку як кредитором, так і позичальником, а також сприяє розвитку інноваційних процесів в економіці*. Зауважимо, що виділені вище теорії щодо ролі кредиту в розвитку економіки слугують для узагальнення широкого спектра поглядів стосовно трактування цього поняття та його впливу на соціально-економічний розвиток суспільства. Підводячи підсумки щодо теоретико-методологічних засад кредиту, можна зробити висновки, що кредит має ключове значення в забезпеченні поступального соціально-економічного розвитку держави, в реалізації бізнес-проектів, підвищенні конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів та в поліпшенні добробуту громадян.

Що стосується поняття «ринок», то ця категорія є однією з найбільш поширеною в економічній теорії. Із розвитком товарно-грошових відносин та в умовах розподілу праці формується такий важливий і системоформуючий елемент, як ринок. З того часу як виник ринок, різні наукові школи активно досліджували його природу і пропонували різні підходи до трактування його сутності.

Дослідження генезису поняття «ринок» бере свій початок з 1066 р., коли в Оксфордському словнику вперше був застосований термін «market» (ринок), під яким розумілися права лорда та державних установ організувати зустріч осіб для продажу та купівлі [57]. Тлумачний термінологічний словник дає таке визначення «ринок» – «це сфера товарного обігу, де формується попит, пропозиція і ціна на товари та послуги, а також відповідне місце, де відбувається торгівля. Таким чином, функціонування ринку відбувається під впливом двох законів – закону вартості й закону попиту і пропозиції» [44]. Навчальний економічний словник-довідник трактує поняття «ринок» так: «сукупність соціально-економічних відносин у сфері обміну, за допомогою яких здійснюється реалізація товарів і послуг, остаточне визначення суспільного характеру вкладеної в них праці, забезпечується взаємозв'язок між відокремленими за рахунок суспільного поділу праці виробниками» [37].

З наукового погляду вперше поняття «ринок» обґрунтував французький економіст А. Курно, який вважав, що ринок – це будь-який район, де відносини покупців і продавців настільки вільні, що ціни на ті ж самі товари мають тенденцію легко і швидко вирівнюватися [20]. У свою чергу, А. Пезеті також наголошував на територіальну ознаку ринку та стверджував, що «ринок – це умовне місце, куди сходяться виробники товарів, які пропонують свій товар, і покупці, які пред'являють попит на товар» [45].

Подальші дослідження ринку та особливостей його функціонування приводять до появи нових трактувань сутності цієї категорії, де вчені наголошують на важливості взаємозв'язків, а не територіальної належності. Пол Хейне трактував ринок як «набір взаємозв'язків або процес конкурентних торгів» [47]. У

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

свою чергу, в підручнику «Економікс» наведено таке твердження: «ринок – це просто механізм, що здійснює контакт між покупцями або споживачами та продавцями або постачальниками товарів та послуг» [30].

Польські вчені підходять до трактування сутності категорії «ринок» з урахування класичного визначення цієї дефініції. Зокрема, С. Марціняк дає визначення ринку, у якому говорить, що він є сукупністю економічних умов, у яких наявні обмінні процеси між продавцями і покупцями за умови підкріплення фінансовими розрахунками [56]. Своєю чергою, А. Яблонський розуміє ринок «як сукупність трансакцій купівлі та продажу й мов, у яких вони здійснюються» [58].

Щодо українських учених, то С. Мочерний трактує поняття ринок «як сукупність продавців і покупців, які пов'язані між собою економічними відносинами з приводу купівлі-продажу товарів і послуг на основі механізму узгодження цін на основі попиту і пропозиції» [35]. На думку такого науковця, як П. Єщенко, «ринок являє собою сферу обміну та виконує роль механізму, який допомагає підтримати рівновагу між попитом і пропозицією та здійснює координування діяльності суб'єктів економіки через систему цін» [7].

Отже, після вивчення та аналізу різних трактувань поняття «ринок» можна стверджувати, що не існує єдиного узагальненого підходу, тому доцільно буде провести групування різних підходів із виділенням ключової риси, яка характерна для ринку. Згруповані підходи до трактування поняття «ринок» наведені на рис. 2.

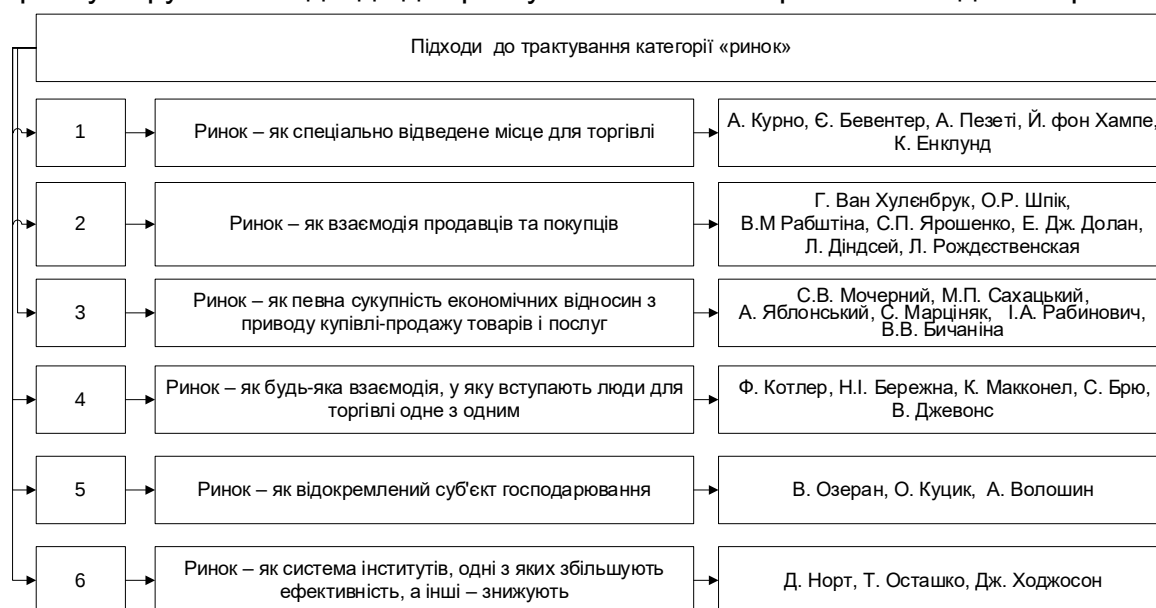

Рис. 2. Сутність поняття «ринок» залежно від його ключових характеристик

Джерело: [4; 15; 19; 20; 26-31; 34; 36; 40; 42; 43; 45; 47; 48; 55].

Дослідження сутності категорії «ринок» дозволило систематизувати та виділити ключові характеристики, на яких акцентують увагу різні автори при вивченні цього поняття. З урахуванням окреслених підходів, можна стверджувати,

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

що ринок – це система складних економічних відносин продавців та покупців за участю посередницьких структур, який функціонує та регулюється законом попиту і пропозиції, завдяки чому посилюється конкуренція та забезпечується безперервність суспільного відтворення.

Наступним етапом нашого дослідження є вивчення різних підходів щодо трактування сутності поняття «кредитний ринок», з урахуванням отриманих теоретичних результатів у процесі дослідження категорії «кредит» та «ринок».

Відповідно до ретроспективного дослідження щодо появи та формування кредиту і кредитних відносин можна стверджувати, що системні дослідження щодо розвитку кредитного ринку та його ролі в розбудові національного господарства почали розвиватися в європейських країнах лише у середині ХХ ст. Цьому сприяли об'єктивні фактори, такі як формування правової держави, побудова дворівневої кредитної системи, нормативно-правові документи щодо регламентування кредитних відносин та ін.

Огляд літературних джерел засвідчив, що немає єдиного концептуального підходу до розгляду сутності категорії «кредитний ринок». Розглянемо концептуальні підходи різних авторів, щодо визначення поняття «кредитний ринок», основні з яких наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Наукова тлумачення сутності поняття «кредитний ринок»

Автор (джерело)	Визначення
1	2
Фінансовий словник довідник (під ред. Дем'яненко М. Я.) [49]	Ринок кредитний (credit market) – специфічна сфера ринкових відносин, де здійснюється рух грошового капіталу від кредитора до позичальника на певних умовах. З функціонального погляду цей ринок забезпечує безпосередній зв'язок між власниками тимчасово вільних коштів та їх споживачами
Фінансово-кредитний енциклопедичний словник [50]	Кредитний ринок – сфера ринкових відносин, у якій відбувається акумулювання, розподіл та перерозподіл кредитних ресурсів, необхідних для забезпечення безперервності та ефективності суспільного відтворення
Алексєєв І. В. [1]	Кредит розглядають, як універсальний інструмент розподілу і перерозподілу національного доходу, фінансових, матеріальних і трудових ресурсів, вирівнювання рівнів рентабельності підприємств на основі переливання капіталів, що сприяє прогресивним структурним зрушенням у народному господарстві
Галицька С. В. [6, с. 272]	Кредитний ринок, як і ринок позикових капіталів, являє собою сукупність відносин між власниками капіталу-кредиторами і підприємцями-позичальниками
Глущенко С. В. [10, с. 80]	Кредитний ринок – це сукупність кредитних відносин, фінансово-кредитних інститутів та певних встановлених організаційно-правових норм, що у своїй єдності та взаємодії забезпечують можливість руху кредиту в різних формах між суб'єктами економіки на національному і міжнародному рівнях
Гурнакова Л. Н. [14]	Кредитний ринок – це сфера ринкових відносин, в якій кредитор і позичальник продають та купують кредитні ресурси з метою їх використання на користь задоволення суспільних потреб

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Закінчення табл. 1

1	2
Гоманова Т. К. [11, с. 9]	Кредитний ринок – це сфера ринкових відносин, у якій відбувається купівля-продаж кредитних ресурсів між кредитором і позичальником для їх використання на користь суспільних потреб
Дяків Р. [18]	Кредитний ринок – це специфічна сфера грошових відносин, де об'єктом операцій є грошовий капітал, що надається у позику, і формується попит і пропозиція на нього
Еш С. М. [21]	Кредитний ринок – це механізм, за допомогою якого встановлюються взаємозв'язки між підприємствами і громадянами, що потребують грошових коштів або можуть їх надати (позичити) на певних умовах
Комаринський Я., Яремчук І. [24]	Кредитний ринок – це система економічних відносин, що забезпечують акумуляцію вільних грошових коштів, перетворення їх в позиковий капіталі його перерозподіл між учасниками процесу відтворення
Коробов Ю. І., Рубин Ю. Б., Солдаткін В. І. [3]	Ринок кредитів – це сферу обігу позикових коштів. Дві головні особливості даного ринку: 1) на ньому обертається один товар – гроші; 2) гроші надаються в позику
Маслова С. О. [32]	Кредитний ринок – це механізм, за допомогою якого встановлюються відносини між підприємствами і громадянами, які мають потребу в фінансових ресурсах, та організаціями і громадянами, які можуть надати необхідні кошти на певних умовах
Мисиків Г. В. [33, с. 31]	Кредитний ринок – це економічний простір, регламентований державою, де виникають відносини, зумовлені рухом позикового капіталу між позичальниками і кредиторами на умовах строковості, цільового спрямування, забезпеченості, повернення і платності, у яких беруть участь фінансові посередники та гаранті
Мочерний С. В. [34]	Ринок позичкових капіталів – сукупність економічних відносин щодо організації купівлі-продажу вільних грошових коштів і перетворення їх на грошовий капітал
Савлук М. І. [12]	... як різновид грошового (фінансового) ринку, на якому формується попит і пропозиція на гроші, що надаються у позику
Опарін В. М. [39]	Під кредитним ринком розуміє частину фінансового (грошового) ринку, яка функціонує на основі укладених кредитних угод, має договірний характер та забезпечує швидкий доступ до фінансових ресурсів
Оспіщева В. І. [41]	Кредитний ринок – це сектор фінансового ринку, що належить до каналів опосередкованого фінансування, якщо кошти переходять від власників заощаджень та нагромаджень до позичальників через систему фінансово-кредитних інститутів
Ходаковська В. П. [52]	Кредитний ринок – це механізм, за допомогою якого встановлюються взаємозв'язки між підприємствами, громадянами, що потребують грошових коштів, та організаціями і громадянами, що можуть їх надати (позичити) на певних умовах
Хмелярчук М. І. [51]	Кредитний ринок – це інституційно впорядкований механізм акумуляції та алокації кредитних ресурсів, представлений функціонуванням банківських і небанківських кредитних інститутів, що забезпечують пропозицію кредитних ресурсів через банківський, небанківський і фондовий канали та задовольняють попит на них суб'єктів національної економіки
Шелудько В. М. [53]	Кредитний ринок характеризують як специфічну складову ринку інструментів позики, які відображають відносини між емітентом та інвестором і, як правило, пов'язані з виплатою доходу інвестору за надану емітентом позику

Джерело: виокремлено та систематизовано авторами.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Наведені тлумачення категорії «кредитний ринок» в табл. 1, говорять про багатогранність та неоднозначність. Вчені не мають єдиної думки щодо сутності кредитного ринку, що призводить до великої кількості різних визначень та залишає питання дискусійним.

Таким чином, після вивчення різних наукових підходів щодо трактування категорії «кредитний ринок, нами було виділено ключові параметри щодо визначення цього поняття:

1) кредитний ринок як специфічна сфера грошових або ринкових відносин. Серед науковців, які схиляються до такого підходу, можна виділити таких учених: Ю. Коробов, Ю. Рубин, В. Солдаткін, Р. Дяків, В. Шелудько, Г. Гурнакова та Т. Гомонова. Проте є деякі відмінності між науковцями при розгляді категорії «кредитний ринок». Так, у наукових працях [11] і [14] кредитний ринок розглядається як сфера ринкових відносин, де відбувається купівля-продаж кредитних ресурсів між позичальником і кредитором задля задоволення суспільних потреб. В інших працях [3; 17; 53] кредитний ринок являє собою сферу грошових відносин та обігу позикових коштів, де об'єктом операцій виступає грошовий капітал, який і надається в позику. Ми схиляємось до думки, що кредитний ринок може бути сферою грошових або ринкових відносин, де об'єктом операцій виступає грошовий капітал, а відносини між кредитором і позичальником будуються на наданні позики для задоволення суспільних потреб;

2) кредитний ринок – як механізм певної взаємодії між учасниками ринку. Така позиція щодо трактування кредитного ринку висвітлена в працях [21; 32; 51; 52]. На наш погляд, найбільш повно визначення «кредитний ринок» дано у праці М. Хмельарчука [51], де автор наголошує на присутності на ринку як банківських, так і небанківських кредитних інститутів, які задовольняють потребу в кредитних ресурсах різним суб'єктам національної економіки;

3) кредитний ринок як частина або сектор фінансового (грошового) ринку. Цей підхід можна знайти в працях [12; 39; 41]. У цьому підході акцент робиться саме на тому, що кредитний ринок є частиною фінансового (грошового) ринку, який належить до опосередкованого фінансування, де укладаються кредитні угоди, які мають договірний характер, та забезпечується швидкий доступ до фінансових ресурсів;

4) кредитний ринок як система економічних відносин. Така позиція притаманна науковцям [6; 24; 33; 34]. За цим параметром кредитний ринок розглядається з позиції системного підходу, що означає наявність певних елементів для забезпечення функціонування ринку, а саме: присутність суб'єктів (позичальник та кредитор) та об'єктів (позичковий капітал) кредитних відносин.

Наявність великої кількості трактувань поняття «кредитний ринок», говорить про досить ґрунтовні дослідження, які дозволяють виділити специфічні риси притаманні кредитному ринку та визначити його економічну роль у фінансовій системі країни. Звісно, ми поділяємо думки науковців щодо виділених ключових параметрів для визначення поняття «кредитний ринок» та будемо їх враховувати при виділенні ключових рис, характерних для цього ринку.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Роль кредитного ринку з економічного погляду полягає в процесі об'єднання грошових коштів різного походження в інтересах усього грошового нагромадження, що дає поштовх ринку до розвитку та впливає на сферу виробництва й капіталу.

Для кредитного ринку, як і для будь-якого іншого ринку, будуть характерні такі риси:

- наявність товару, у ролі якого на кредитному ринку виступає позичковий капітал;
- формування попиту і пропозицію на товар, що, у свою чергу, впливає на формування ціни – відсоток за користування кредитом;
- присутність продавців (кредиторів) та покупців (позичальників);
- суб'єкти та їхні потреби;
- наявність дієвої інфраструктури ринку кредитних ресурсів;
- присутність різних суб'єктів на ринку, що породжує конкуренцію і виступає стимулом для постійного розвитку та вдосконалення;

Проте є і специфічні риси, які притаманні саме кредитному ринку, що і вирізняє його серед інших ринків:

- єдність кредитного ринку. Це риса полягає в тому, що на цьому ринку товаром виступає позичковий капітал, який має грошовий вираз та єдину споживчу вартість, що проявляється в здатності приносити прибуток, а також єдність витікає з того, що об'єктом попиту і пропозиції на кредитному ринку є один товар – позичковий капітал;
- концентрований характер пропозиції позичкового капіталу, який зібраний у банках та інших фінансово-кредитних установах;
- наявність сукупного попиту на позичковий капітал;
- посилення впливу на процес інтернаціоналізації світового господарства за допомогою забезпечення міграції капіталів [10].

Таким чином, враховуючи наявні визначення дефініції «кредитний ринок», розроблені концептуальні підходи, пропонуємо таке авторське визначення цієї категорії: *кредитний ринок – специфічний економічний простір, де відбувається взаємодія між кредитором і позичальником з приводу купівлі-продажу позичкового капіталу для задоволення суспільних і власних потреб через систему банківських та небанківських фінансово-кредитних інститутів на основі базових принципів.*

Висновки та пропозиції. У межах цієї статті було досліджено економічну сутність кредитного ринку через розкриття таких понять, як «кредит», «ринок» та «кредитний ринок».

Було з'ясовано, що при розгляді категорії «кредит» виділяють такі теорії щодо визначення цієї дефініції, а саме: натуралістична, капіталістична, монетаризму, фондова, перерозподільна та кейсіанська. Наявність різноманітних теорій зумовлена еволюційними процесами та адаптацією кредитних відносин до потреб економічного розвитку. Отже, кредит – це економічні відносини з приводу отримання певної суми в борг на основі кредитного договору, а також на умовах платності та поверненості.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

При цьому, результати вивчення літературних джерел показали, що поняття ринок є досить складним і багатограним поняттям економічної теорії, який можна розглядати залежно від ключових рис, таких як: спеціальне відведене місце для торгівлі, взаємодія продавців і покупців, певна сукупність економічних відносин щодо купівлі-продажу товарів і послуг, будь-яка взаємодія, у яку вступають люди, відокремлений суб'єкт господарювання та система інститутів.

Виходячи із цих двох понять, було розглянуто сутність кредитного ринку, наведено підходи щодо трактування цієї категорії, розкрито загальні та специфічні риси, характерні для кредитного ринку. Усе це дозволило дати авторське визначення досліджуваного поняття. Отже, на нашу думку, *кредитний ринок – це специфічний економічний простір, де відбувається взаємодія між кредитором і позичальником з приводу купівлі-продажу позичкового капіталу для задоволення суспільних та власних потреб через систему банківських і небанківських фінансово-кредитних інститутів на основі базових принципів.*

Список використаних джерел

1. Алексеев И. В. Гроші та кредит : навч. посіб. / І. В. Алексеев, М. К. Колісник. – К. : Знання, 2009. – 253 с.
2. Банківська енциклопедія / під ред. А. М. Мороза. – К. : Ельтон, 1993. – 327 с.
3. Банковский портфель / отв. ред. Ю. И. Коробов. – М. : СОМИНТЭК, 1995. – 752 с.
4. Бережная Н. И. Политическая экономия в структурно-логических схемах : учеб. пособие / Н. И. Бережная. – 2-е изд., испр. и доп. – Х. : ИНЖЭК, 2008. – 288 с.
5. Бунге Н. Х. Теория кредита / Н. Х. Бунге. – К., 1852. – 336 с.
6. Галицкая С. В. Деньги. Кредит. Финансы : учебное пособие / С. В. Галицкая. – 2-е изд., перераб. и доп. Сер. Высшее экономическое образование. – М. : Эксмо, 2009. – 736 с.
7. Гальчинський А. Економічна теорія : підручник / А. Гальчинський, П. Єщенко. – К. : Вища шк., 2007. – 503 с.
8. Гальчинський А. С. Основи економічної теорії : підручник / А. С. Гальчинський, П. С. Єщенко, Ю. І. Палкін. – К.: Вищ. шк., 1995. – 471 с.
9. Гернего Ю. О. "Кредит" у контексті класичних теорій та економічної думки сучасності / Ю. О. Гернего // Фінанси, облік і аудит. – 2013. – Вип. 1 (21). – С. 29-40.
10. Глущенко С. В. Кредитний ринок: інститути та інструменти : навч. посіб. / С. В. Глущенко. – К. : НаУКМА, 2009. – 153 с.
11. Гоманова Т. К. Методический подход к оценке уровня развития кредитного рынка : автореф. дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Т. К. Гоманова. – Новосибирск, 2009. – 26 с.
12. Гроші та кредит / за ред. М. І. Савлука. – К. : КНЕУ, 2002. – 598 с.
13. Гроші та кредит : [підручник] / за ред. Б. С. Івасіва. – К. : КНЕУ, 1999. – 404 с.
14. Гурнакова Л. Н. Сущность и теоретические основы понятия «кредитный рынок» [Электронный ресурс] / Л. Н. Гурнакова. – Режим доступа: <https://bit.ly/3pi8ZyE>.
15. Далан З. Дж. Рынок: микроэкономическая модель: Пер. с англ. / З. Дж. Далан, Д. Линдсей ; под. общ. ред. Б. Лисовина, В. Лукашевича. – СПб., 1992. – 492 с.
16. Дубина М. В. Роль кредитної системи у забезпеченні фінансової безпеки держави / М. В. Дубина // Стратегія та механізми забезпечення фінансово-економічної безпеки : колективна монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. В. П. Ільчука. – Чернігів : ЧНТУ, 2017. – С. 39-59.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

17. Дубина М. В. Наукові підходи до систематизації та класифікації кредитів / М. В. Дубина // Фінансові дослідження. – 2017. – № 2 (2). – С. 12-20.
18. Дяків Р. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / Р. Дяків. – К. : Міжнародна економічна фундація, 2000. – 704 с.
19. Загороднюк О. В. Теоретична сутність ринку, його функції та структурні складові / О. В. Загороднюк // Формування ринкової економіки : зб. наук. пр. – 2009. – Спец. вип. – С. 279-288.
20. Економічна теорія : навч. посіб. / за ред. В. О. Білика, П. Т. Саблука. – 4-е вид., перероб. та доп. – К. : ННЦ ІАЕ, 2004. – 560 с.
21. Еш С. М. Фінансовий ринок: курс лекцій для студентів спеціальності «Фінанси» денної та заочної форм навчання / С. М. Еш. – К. : НУХТ, 2007. – 141 с.
22. Караченцева Т. Теории кредита и его функциональная роль в экономике / Т. Караченцева // Банковский вестник. – 2006. – № 31. – С. 41-46.
23. Квіт Н. Уніфікація поняттєвого апарату відносин кредитування / Н. Квіт // Вісник Львівського університету. – 2011. – Вип. 54. – С. 224-231.
24. Комаринський Я. Фінансово-інвестиційний аналіз : навч. посіб. / Я. Комаринський, І. Яремчук. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана: Книга пам'яті України, 1996. – 298 с.
25. Корнега А. О. Економічна сутність кредиту і концепція розвитку кредитних відносин за сучасних умов / А. О. Корнега // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 6. – С. 354-356.
26. Котлер Ф. Основи маркетинга / Котлер Ф. ; пер. с англ. В. Б. Боброва. – М. : Ростинтер, 1996. – 699 с.
27. Майн В. В. Етимологічна основи сутності ринку [Електронний ресурс] / В. В. Майн // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Сер. : Економічні науки. – 2013. – № 1. – С. 73-77. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpusk_2013_1_15.
28. Макаренко П. М. Теоретичні аспекти сутності ринку та його видів / П. М. Макаренко, О. В. Сень // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – 2012. – Вип. 1(4), т. 2. – С. 3-21.
29. Макеев В. Визначення понять «ринок» і «ринкові відносини» / В. Макеев // Економіка України. – 1997. – № 2. – С. 67-70.
30. Макконнелл К. Р. Экономикс: Принципы, проблемы и политика : в 2 т. : пер. с англ. 11-го изд. Т. 1 / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю. – М. : Республика, 1992. – 399 с.
31. Мардус Н. Ю. Теоретичні та методичні підходи до визначення економічної сутності ринку як економічної категорії [Електронний ресурс] / Ю. Н. Мардус // Проблеми економіки. – 2017. – № 4. – С. 325-329. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2017_4_43.
32. Маслова С. О. Фінансовий ринок : навч. посіб. / С. О. Маслова, О. А. Опалов. – Львів : Новий світ, 2002. – 304 с.
33. Мисиків Г. В. Функціонування та розвиток кредитного ринку України : дис. ... д-р. екон. наук : спец. 08.00.08. «Гроші, фінанси, кредит» / Г. В. Мисиків. – К., 2016. – 539 с.
34. Мочерний С. В. Економічна теорія : навч. посіб. / С. В. Мочерний. – [4-те вид., стереотип.]. – К. : ВЦ «Академія», 2009. – 640 с.
35. Мочерний С. В. Основи економічних знань : підручник / С. В. Мочерний. – К. : Видавничий центр «Академія», 2000. – 304 с.
36. Навроцький Я. Ф. Теоретичні та практичні засади формування ринку сільськогосподарської техніки / Я. Ф. Навроцький // Економіка АПК. – 2016. – № 10. – С. 47-52.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

37. Навчальний економічний словник-довідник (політекономія, мікроекономіка, макроекономіка, економічний аналіз, економіка підприємства, менеджмент, маркетинг, фінанси, банки, інвестиції, біржова діяльність, планування) : Терміни, поняття, персоналії / уклад. : В. С. Іфтемичук, В. А. Григорєв, М. І. Манілич, Г. Д. Шутак ; за наук. ред. Г. І. Башнянина і В. С. Іфтемичука. – 2-ге вид., виправл. і доповн. – Львів : Магнолія 2006, 2008. – 688 с.

38. Нечипоренко А. А. Економічна сутність банківського кредиту та кредитних відносин [Електронний ресурс] / А. А. Нечипоренко. – Режим доступу: <https://www.sworld.com.ua/konferu5/36.pdf>.

39. Опарін В. М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) : монографія / В. М. Опарін. – К. : КНЕУ, 2005. – 240 с.

40. Основи аграрної економіки : підручник / [В. П. Галушко, Гвідо Ван Хуленбрук, О. А. Ковтун та ін.]. – К. : Вища освіта, 2003. – 399 с.

41. Оспіщева В. І. Фінанси: курс для фінансистів : навч. посіб. / В. І. Оспіщева [та ін.]. – К. : Знання, 2008. – 567 с.

42. Рабинович И. А. Маркетинг в коммерческой деятельности / И. А. Рабинович. – Одесса : Интмар, 1993. – 248 с.

43. Рабштина В. М. Мікроекономіка / В. М. Рабштина, С. П. Ярошенко. – Суми : Слобожанщина, 1998. – 292 с.

44. Рынок: Бизнес, Коммерция, Экономика: Толковый терминологический словарь / сост. В. Калашников ; под общ. ред. Л. П. Дашкова. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Маркетинг, 1994. – 404 с.

45. Рынок / сост. А. А. Чухно. – К. : Украина, 1995. – 448 с.

46. Сидоренко В. А. Кредит: Сутність, функції та форми прояву [Електронний ресурс] / В. А. Сидоренко // Світ фінансів. – 2009. – № 3(20). – С. 24-33. – Режим доступу: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/361/370>.

47. Современный рынок: природа и развитие / под ред. Э. П. Дунава, И. Е. Рудаковой. – М. : МГУ, 1992. – 133 с.

48. Туржанський В. А. Формування регіонального ринку тваринницької продукції / В. А. Туржанський // Вісник Хмельницького національного університету: Економічні науки. – 2007. – № 6, т. 3. – С. 212-215.

49. Фінансовий словник-довідник / [за ред. М. Я. Дем'яненка]. – К. : ІАЕ. УААН, 2003. – 555 с.

50. Фінансово-кредитний енциклопедичний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/3zUvZJ6>.

51. Хмельярчук М. І. Кредитний механізм стимулювання соціально-економічного розвитку: теорія, методологія, практика : монографія / М. І. Хмельярчук. – К. : УБС НБУ, 2014. – 395 с.

52. Ходаковська В. П. Ринок фінансових послуг: Теорія і практика : навч. посіб. / В. П. Ходаковська, В. В. Беляєв. – К. : ЦУЛ, 2002. – 616 с.

53. Шелудько В. М. Фінансовий ринок : підручник / В. М. Шелудько. – К. : Знання, 2015. – 535 с.

54. Шишкіна О. В. Гроші та кредит : навч. посіб. / О. В. Шикіна, М. В. Дубина. – Чернівці : Видавець Брагінець О. В., 2016. – 692 с.

55. Шпик О. Р. Формування і розвиток регіонального ринку зерна : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.07.02 «Економіка сільського господарства і АПК» / О. Р. Шпик. – Житомир, 2004. – 20 с.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

56. Makro i mikroekonomia: podstawowe problemy / pod red. nauk. st. Mrciniaka. – Warszawa, 2002. – 595 s.
57. Oxford dictionary. – Oxford : Clarendon Press, V. VI. – 1970. – Pp. 172–173.
58. Podstawy ekonomii / pod. red. nauk. R. Milewski. – Warszawa : PWN, 1998. – 682 s.

References

1. Aliksieiev, I.V., Kolisnyk, M.K. (2009). *Hroshi ta kredyt [Money and credit]*. Znannia.
2. Moroz, A.M. (Ed.). (1993). *Bankivska entsyklopediia [Banking encyclopedia]*. Elton.
3. Korobov, Yu.Y. (1995). *Bankovskiy portfel [Bank portfolio]*. SOMINTEK.
4. Berezhnaia, N.I. (2008). *Politicheskaiia ekonomiiia v strukturno-logicheskikh skhemakh [Political economy in structural and logical schemes: account. allowance]*. (2nd ed.). INZhEK.
5. Bunhe, N.Kh. (1852). *Teoriia kredita [Theory of credit]*.
6. Galitskaia, S.V. (2009). *Dengi. Kredit. Finansy [Money. Credit. Finances]*. (2nd ed.). Eksmo.
7. Halchynskiy, A., Yeshchenko, P. (2007). *Ekonomichna teoriia [Economic theory]*. Vyshcha shk.
8. Halchynskiy, A.S., Yeshchenko, P.S., Palkin, Yu.I. (1995). *Osnovy ekonomichnoi teorii [Basics of economic theory]*. Vyshch. shk.
9. Herneho, Yu.O. (2013). "Kredit" u konteksti klasychnykh teorii ta ekonomichnoi dumky suchasnosti ["Credit" in the context of classical theories and economic thought of the present day]. *Finansy, oblik i audyt – Finances, accounting and audit*, 1(21), 29-40.
10. Hlushchenko, S.V. (2009). *Kredytnyi rynek: instytucy ta instrumenty [Credit market: institutions and tools]*. NaUKMA.
11. Gomanova, T.K. (2009). *Metodicheskii podkhod k otsenke urovnia razvitiia kreditnogo rynka [Methodological approach to assessing the level of development of the credit market]* [PhD dissertation]. Novosybyrsk.
12. Savluk, M.I. (Ed.). (2002). *Hroshi ta kredyt [Money and credit]*. KNEU.
13. Ivasiv, B.S. (Ed.). (1999). *Hroshi ta kredyt [Money and credit]*. KNEU.
14. Gurnakova, L.N. (2011). *Sushchnost i teoreticheskie osnovy poniatiia «kreditnyi rynek» [Essence and theoretical concepts of the «credit market»]*. <https://bit.ly/3pi8ZyE>.
15. Dalan, Z.Dzh., Lyndsei, D. (1992). *Rynok: mikroekonomicheskaiia model [Market: microeconomic model]*.
16. Dubyna, M.V. (2017). Rol kredytnoi systemy u zabezpechenni finansovoi bezpeky derzhavy [The role of the credit system in ensuring the financial security of the state]. In V.P. Ilchuk (Ed.). *Stratehiia ta mekhanizmy zabezpechennia finansovo-ekonomichnoi bezpeky – Strategy and mechanisms for ensuring financial and economic security* (pp. 39-59). ChNTU.
17. Dubyna, M.V. (2017). Naukovi pidkhody do systematyzatsii ta klasyfikatsii kredytiv [Scientific approaches to the systematization and classification of loans]. *Finansovi doslidzhennia – Financial studies*, (2(2)), 12-20.
18. Diakiv, R. (2000). *Entsyklopediia biznesmena, ekonomista, menedzhera [Encyclopedia of a businessman, economist, manager]*. Mizhnarodna ekonomichna fundatsiia.
19. Zahorodniuk, O.V. (2009). Teoretychna sutnist rynku, yoho funktsii ta strukturni skladovi [The theoretical essence of the market, its functions and structural components]. *Formuvannia rynkovoi ekonomiky – Formation of the market economy* (pp. 279-288).
20. Bilyk, V.O., Sabluk, P.T. (Ed.). (2004). *Ekonomichna teoriia [Economic theory]* (4th ed.). NNTs IAE.
21. Esh, S.M. (2007). *Finansovyi rynek: kurs lektsii dlia studentiv spetsialnosti «Finansy» dennoi ta zaочноi form navchannia [Financial market: a course of lectures for students majoring in "Finance" full-time and part-time forms of study]*. NUKhT.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

22. Karachentseva, T. (2006). Teorii kredita i ego funktsionalnaia rol v ekonomike [Theories of credit and ego's functional role in the economy]. *Bankovskiy vestnyk – Bankovsky vestnik*, (31), 41-46.
23. Kvit, N. (2011). Unifikatsiia poniattievoho aparatu vidnosyn kredytuvannia [Unification of the conceptual apparatus of lending relations]. *Visnyk Lvivskoho universytetu – Bulletin of Lviv University*, 54, 224-231.
24. Komarynskyi, Ya., Yaremchuk, I. (1996). *Finansovo-investytsiyni analiz [Financial and investment analysis]*. Ukrainska entsyklopediia im. M. P. Bazhana: Knyha pamiati Ukrainy.
25. Korneha, A.O. (2015). Ekonomichna sutnist kredytu i kontseptsiiia rozvytku kredytnykh vidnosyn za suchasnykh umov [The economic essence of credit and the concept of development of credit relations under modern conditions]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and national problems of the economy*, 6, 354-356.
26. Kotler, F. (1996). *Osnovy marketynha [Fundamentals of marketing]*. Rostynter.
27. Main, V.V. (2013). Etymolohichna osnovy sutnosti rynku [Etymological basis of the essence of the market]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli. Ser.: Ekonomichni nauky – Scientific Bulletin of the Poltava University of Economics and Trade. Ser.: Economic sciences*, (1), 73-77. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpusk_2013_1_15.
28. Makarenko, P.M., Sen, O.V. (2012). Teoretychni aspekty sutnosti rynku ta yoho vydiv [Theoretical aspects of the essence of the market and its types]. *Naukovi pratsi Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii – Scientific works of the Poltava State Agrarian Academy*, 2(1(4)), 3-21.
29. Makieiev, V. (1997). Vyznachennia poniat «rynok» i «rynkovi vidnosyny» [Definition of the concepts of "market" and "market relations"]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, (2), 67-70.
30. Makkonell, K.R., Briu, S.L. (1992). *Ekonomiks: Printsipy, problemy i politika [Economics: Principles, problems and politics]* (Vol. 1). Respublika.
31. Mardus, N.Yu. (2017). Teoretychni ta metodychni pidkhody do vyznachennia ekonomichnoi sutnosti rynku yak ekonomichnoi katehorii [Theoretical and methodical approaches to determining the economic essence of the market as an economic category]. *Problemy ekonomiky – Problems of economics*, (4), 325-329. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2017_4_43.
32. Maslova, S.O., Opalov, O.A. (2002). *Finansovyi rynek [Financial market]*. Novyi svit.
33. Mysykyv, H.V. (2016). *Funktsionuvannia ta rozvytok kredytnoho rynku Ukrainy [Functioning and development of the credit market of Ukraine]* [Doctor dissertation].
34. Mochernyi, S.V. (2009). *Ekonomichna teoriia [Economic theory]* (4th ed.). VTs «Akademiia».
35. Mochernyi, S.V. (2000). *Osnovy ekonomichnykh znan [Fundamentals of economic knowledge]*. Vydavnychiy tsentr «Akademiia».
36. Navrotskyi, Ya.F. (2016). Teoretychni ta praktychni zasady formuvannia rynku silskohospodarskoi tekhniki [Theoretical and practical principles of agricultural machinery market formation]. *Ekonomika APK – Economy of agricultural industry*, (10), 47-52.
37. Bashnianyn, H.I., Iftemichuk, V.S. (Eds.). (2008). *Navchalnyi ekonomichnyi slovnyk-dovidnyk (politekonomiia, mikroekonomika, makroekonomika, ekonomichniy analiz, ekonomika pidpriemstva, menedzhment, marketynh, finansy, banky, investytsii, birzhova diialnist, planuvannia): Terminy, poniattia, personalii [Educational economic dictionary-reference (political economy, microeconomics, macroeconomics, economic analysis, enterprise economics, management, marketing, finance, banks, investments, stock market activity, planning): Terms, concepts, personalities]*. Mahnoliia 2006.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

38. Nechyporenko, A.A. (2017). *Ekonomichna sutnist bankivskoho kredytu ta kredytnykh vidnosyn* [Economic essence of bank credit and credit relations]. <https://www.sworld.com.ua/konferu5/36.pdf>.
39. Oparin, V.M. (2005). *Finansova systema Ukrainy (teoretyko-metodolohichni aspekty)* [Financial system of Ukraine (theoretical and methodological aspects)]. KNEU.
40. Halushko, V.P., Hvido Van Khulenbruk, Kovtun, O.A. (2003). *Osnovy ahrarnoi ekonomiky* [Basics of agrarian economy]. Vyscha osvita.
41. Ospishcheva, V.I. (2008). *Finansy: kurs dlia finansystiv* [Finance: a course for financiers]. Znannia.
42. Rabynovych, I.A. (1993). *Marketynh v kommercheskoi deiatelnosti* [Marketing in commercial activity]. Intmar.
43. Rabshtyna, V.M., Yaroshenko, S.P. (1998). *Mikroekonomika* [Microeconomics]. Slobozhanshchyna.
44. Dashkova, L.P. (Ed.). (1994). *Rynok: Biznes, Kommertsia, Ekonomika: Tolkovy terminologicheskii slovar* [Market: Business, Commerce, Economy: Interpretive terminological dictionary]. (2nd ed.). Marketing.
45. Chukhno, A.A. (Ed.). (1995). *Rynok* [Market]. Ukraina.
46. Sydorenko, V.A. (2009). Kredit: Sutnist, funktsii ta formy proiavu [Credit: Essence, functions and forms of manifestation]. *Svit finansiv – The world of financ*, (3(20)), 24-33. <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/361/370>.
47. Dunav, E.P., Rudakovoi, I.E. (Eds.). (1992). *Sovremennyi rynek: priroda i razvitie* [Modern market: nature and development]. MHU.
48. Turzhanskyi, V.A. (2007). Formuvannia rehionalnogo rynku tvarynnytskoi produktsii [Formation of the regional market of livestock products]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnogo universytetu: Ekonomichni nauky – Bulletin of the Khmelnytskyi National University: Economic sciences*, 3(6), 212-215.
49. Demianenko, M.Ya. (Ed.). (2003). *Finansovyi slovnyk-dovidnyk* [Financial dictionary-reference]. IAE. UAAN.
50. Finansovo-kredytnyi entsyklopedychnyi slovnyk [Financial and credit encyclopedic dictionary]. (n.d.). <https://bit.ly/3zUvZJ6>.
51. Khmeliarchuk, M.I. (2014). *Kredytnyi mekhanizm stymuliuvannia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Credit mechanism for stimulating socio-economic development: theory, methodology, practice]. UBS NBU.
52. Khodakovska, V.P., Bieliaiev, V.V. (2002). *Rynok finansovykh posluh: Teoriia i praktyka* [Market of financial services: Theory and practice]. TsUL.
53. Sheludko, V.M. (2015). *Finansovyi rynek* [Financial market]. Znannia.
54. Shyshkina, O.V., Dubyna, M.V. (2016). *Hroshi ta kredyt* [Money and credit]. Vydavets Brahynets O. V.
55. Shpik, O.R. (2004). *Formuvannia i rozvytok rehionalnogo rynku zerna* [Formation and development of the regional grain market] [PhD dissertation].
56. Mrciniak (Ed.). (2002). *Makro i mikroekonomia: podstawowe problemy*. Warszawa.
57. *Oxford dictionary*. (1970). Clarendon Press, V. VI, 172-173.
58. Milewski, R. (Ed.). (1998). *Podstawy ekonomii*. PWN.

Отримано 27.08.2021

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

UDC 336.77.01

JEL Classification: G21

Iryna SadchykovaPhD in Economics, Associate Professor of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)E-mail: aspirant_chstu@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5144-1306>ResearcherID: [F-4936-2014](https://orcid.org/0000-0001-5144-1306)**THEORETICAL PRINCIPLES OF JUSTIFICATION
OF THE ESSENCE OF THE “CREDIT MARKET” CONCEPT**

Abstract. *The credit market at the present stage of development is a mechanism of funds distribution, which ensures the transformation of monetary capital into a loan. The functioning of this market affects all economic entities, since the lack of financial resources negatively influences not only individuals and legal entities, but also inhibits innovative development of the national economy, reduces opportunities for expanding the activities of economic entities and significantly plunges into the credit rating of the country as a whole. Accordingly, given the objective importance of the credit market for the economy development of any country, the issue of conducting new scientific research in the field of this market studying, the features of its functioning are important.*

The purpose of the study is to substantiate the essence of the credit market, the features of its functioning in economic systems of different hierarchical levels through the study of the basic conceptual approaches to considering its concept.

In the course of the research, the main theoretical trends in determining the essence of the “credit” definition were thoroughly considered, this made it possible to find out that a loan is not a tool and source of extended reproduction, acts as a resource for profit both by the lender and the borrower, and also contributes to the development of innovative processes in economy. In addition, the content of the “market” category was investigated, which made it possible to distinguish different approaches to the interpretation of this concept. Based on these two concepts, the essence of the credit market was considered, the approaches to the interpretation of this category were given, common and specific features characteristic for the credit market were revealed. Based on this, the author proposed the following definition that the credit market is a specific economic space, where there is an interaction between the lender and the borrower about the purchase and sale of loan capital, in order to meet public and own needs through a system of banking and non-banking financial and credit institutions according to the basic principles.

Key words: credit; market; credit market; economic category; theories of credit; economy; crediting.

Table: 1. Fig.: 2. References: 58.

Бібліографічний опис для цитування:

Садчикова І. Теоретичні засади обґрунтування сутності поняття «кредитний ринок». Науковий вісник Полісся. 2021. № 2(23). С. 105-121.

МАРКЕТИНГ

DOI: 10.25140/2410-9576-2021-2(23)-122-132

УДК 339.138

JEL Classification: M31

Тетяна Забаштанська

кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу, PR-технологій та логістики
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: tamza.cn@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5086-3651>ResearcherID: [M-4471-2014](https://orcid.org/0000-0002-5086-3651)**СУЧАСНИЙ СТАН ДОСЛІДЖЕНЬ
У СФЕРІ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ**

Анотація. У статті досліджено сучасний стан досліджень у сфері цифрового маркетингу. Визначено, що цей вид маркетингу є нині важливою та невід'ємною складовою процесів трансформації багатьох суб'єктів підприємницької діяльності в результаті впливу цифрових технологій. У статті проведено аналіз статистичної інформації, яка була виокремлена з наукометричної бази даних Scopus щодо наукових публікацій у сфері цифрового маркетингу. Досліджено тенденції зміни кількості таких публікацій у 1990-2020 рр., виявлено центри проведення досліджень у цій сфері. Також на основі результатів аналізу встановлено, що надалі кількість досліджень цифрового маркетингу буде лише зростати, враховуючи значний потенціал цього виду маркетингу для підвищення ефективності роботи підприємств та забезпечення належного рівня їхньої конкурентоспроможності.

Ключові слова: маркетинг; цифровий маркетинг; цифровізація; цифрова економіка; підприємство.

Рис: 5. Табл.: 3. Бібл.: 6.

Постановка проблеми. Процеси диджиталізації сьогодні активно впливають на всі сфери суспільства, включаючи світову економіку. Активне використання потенціалу нових інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє значно підвищити ефективність функціонування національних економік, окремих галузей, сфер господарства, зокрема окремих типів суб'єктів підприємницької діяльності. Розвиток цифрової економіки сьогодні є наступним етапом становлення інформаційного суспільства і, отже, використання нових інновацій є об'єктивною необхідністю для забезпечення розвитку підприємств та підвищення рівня їхньої конкурентоспроможності.

Цифрові технології також активно впливають на всі підсистеми функціонування підприємств. Особливо такий вплив спостерігається у сфері маркетингової діяльності, збуту продукції, формування репутації підприємств. Розвиток окреслених технологій нині змушує суб'єктів підприємницької діяльності бути більш відкритими перед споживачами, підвищувати якість власної продукції та обслуговування для формування позитивного іміджу, репутації, які вже є невід'ємною частиною забезпечення їхньої конкурентоспроможності як на національних, так і на світових ринках товарів, послуг та капіталу [1; 4].

Цифровий маркетинг у сучасних умовах розвивається швидкими темпами, ґрунтовно змінюючи підхід власників та менеджерів до організації системи збуту товарів, реклами і т. ін. Саме така ситуація зумовила підвищений інтерес науковців до проведення досліджень щодо застосування сучасних цифрових

МАРКЕТИНГ

технологій у цій сфері, використання потенціалу таких інновацій для забезпечення розвитку суб'єктів підприємницької діяльності. Таким чином, існує потреба у проведенні нових досліджень з метою поглиблення теоретичних, прикладних аспектів розвитку цифрового маркетингу. Частково тенденції розвитку зазначеного виду маркетингу та особливості його зародження можливо визначити на основі аналізу сучасного стану досліджень у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання впливу процесів цифровізації на розвиток суб'єктів підприємницької діяльності вивчалися великою кількістю науковців. До їх числа варто віднести таких: В. Ільчук, С. Ковальчук, І. Корольчук, О. Лукан, Є. Маказан, І. Мосійчук, Р. Муха, І. Педько, А. Попов, Г. Рзаєв, Ю. Руденко.

Особливості впливу сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на функціонування системи маркетингу підприємств розглядаються в роботах В. Білика, М. Бударіної, Є. Венгера, О. Гарматюк, Т. Гранчак, О. Гуменної, М. Забаштанського, В. Занори, В. Коваленко, О. Легкого, О. Марчука, І. Новицької, Т. Окландер, В. Пугачова, Л. Романенко, В. Рубан, З. Соколовської, О. Сохацької, О. Христофорова, О. Христофорової, П. Чеморди та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Проте, враховуючи численні напрацювання науковців у сфері цифрового маркетингу, існує потреба в проведенні нових теоретичних досліджень у цій сфері з метою поглиблення знань учених про вплив сучасних цифрових технологій на розвиток підприємств та окремих його підсистем, зокрема й у частині аналізу стану вже реалізованих досліджень цифрового маркетингу.

Метою статті є аналіз сучасного стану досліджень у сфері цифрового маркетингу та виявлення актуальних тенденцій вивчення вченими особливостей зародження, розвитку цього виду маркетингу в сучасних умовах становлення цифрової економіки в усьому світі.

Виклад основного матеріалу. Як уже зазначалося, питання маркетингу є актуальним серед науковців, враховуючи важливість цієї сфери для розвитку підприємств. Наприкінці 2020 р. у наукометричній базі Scopus нараховувалося понад 53 тис. наукових публікацій, у темі яких зустрічається слово «маркетинг». Особливо вивчення цієї сфери актуалізувалося на початку 90-х років XX ст. На рис. 1 представлено інформацію про кількість статей, у яких розглянуто питання маркетингу, маркетингового забезпечення розвитку підприємств у різних галузях та сферах національного господарства у 1990-2020 рр.

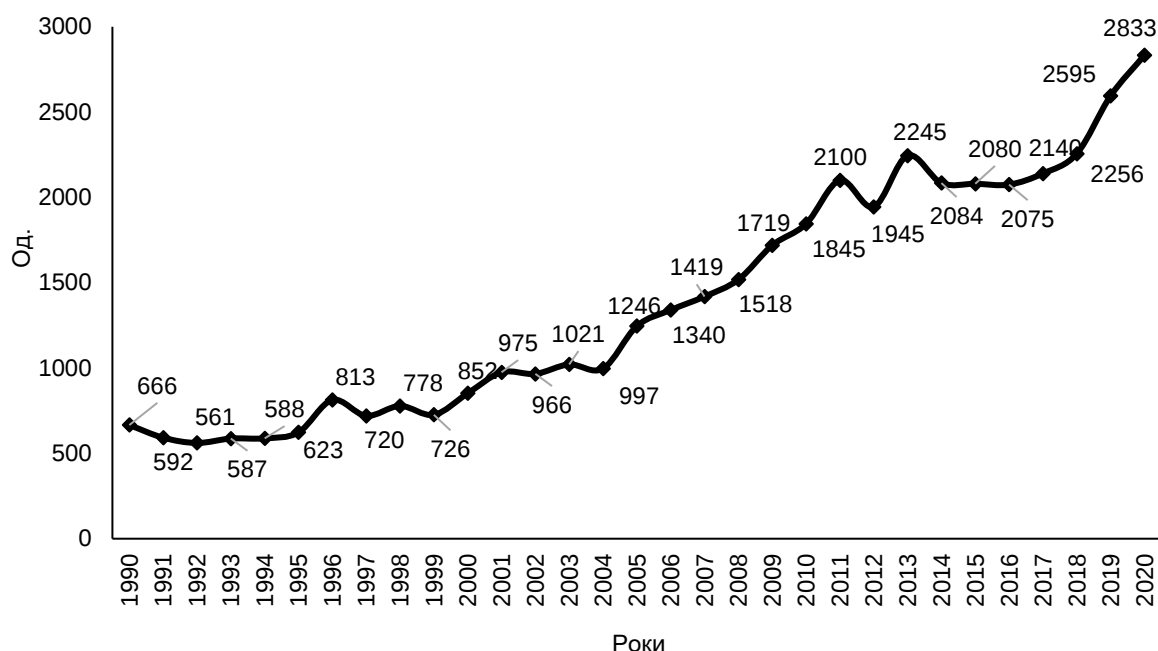
МАРКЕТИНГ

Рис. 1. Кількість наукових публікацій, у темі яких зустрічається слово «маркетинг»

Джерело: складено на основі даних наукометричної бази Scopus [2].

Таким чином, наприкінці 2020 р. у базі даних Scopus було завантажено 2833 публікації у сфері маркетингу. Тренд, який представлений на рис. 1, свідчить про поступове зростання цього показника протягом 1990-2020 рр. Фактично за цей період кількість робіт збільшилася на 2167 од., або у 4,25 раза. Таким чином, стрімкий розвиток світової економіки в окреслений період, поглиблення глобалізаційних процесів, розвиток окремих країн та перехід значної кількості держав до ринкової моделі розвитку сприяло розбудові національних економік, а сучасні процеси інформатизації, цифровізації лише сприяли розвитку нових галузей та сфер господарства [6]. Усе це і привело до виникнення значної кількості наукових робіт у сфері підвищення ефективності функціонування суб'єктів господарювання, забезпечення їхньої конкурентоспроможності на внутрішньому та світових ринках товарів, сировини та капіталу.

Диджиталізація, яка сьогодні вже проникла в усі сфери функціонування підприємств, сприяла і трансформації системи їхнього маркетингу, фактично зміні парадигми побудови такої системи. Сьогодні маркетинг є об'єктивно невід'ємною складовою розвитку сучасного підприємства. Саме тому розвиток цифрового маркетингу відбувається швидкими темпами в усьому світі, що й обумовлює зростання інтересу науковців до проведення досліджень у цій сфері. На рис. 2 представлено інформацію про кількість наукових робіт, у назві яких зустрічаються слова «цифровий» та «маркетинг» у 1990-2020 рр.

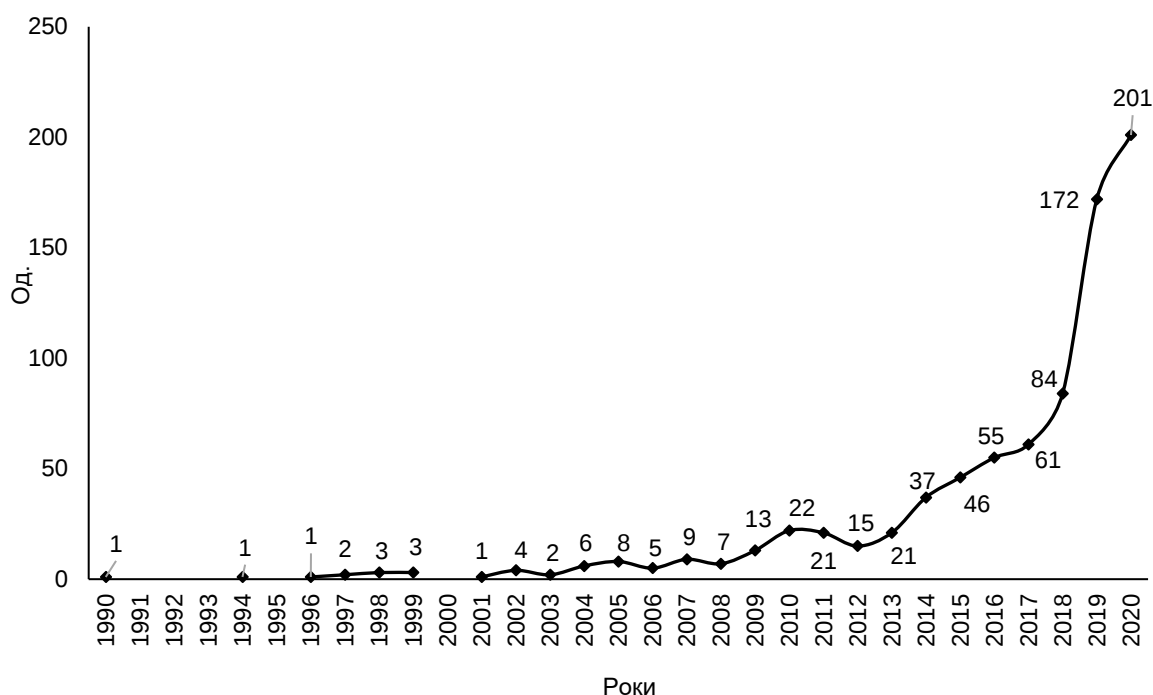
МАРКЕТИНГ

Рис. 2. Кількість наукових публікацій, у темі яких зустрічаються слова «маркетинг» та «цифровий»

Джерело: складено на основі даних наукометричної бази Scopus [3].

Отже, аналізуючи дані рис. 2, зазначимо, що протягом 1990-2020 рр. спостерігається зростання кількості наукових робіт у сфері цифрового маркетингу, що зумовлено звичайно розвитком цифрових технологій у всьому світі. Проте швидкість збільшення кількості таких робіт у 2013-2020 рр. є досить високою. Якщо у 2013 році в базі Scopus було всього 21 робота в цьому напрямі, то вже через сім років, у 2020 році, – 201 робота. Фактично зростання становило 10 %. Така ситуація ще раз підтверджує зростання зацікавленості науковців у проведенні нових досліджень у сфері цифровізації маркетингу на підприємствах, вивченню особливостей використання потенціалу таких технологій для розвитку суб'єктів підприємницької діяльності. Також важливо зауважити, що кількість зазначених досліджень не лише зростає, але і їхня питома вага в загальному обсязі наукових робіт у сфері маркетингу також збільшується. Відповідна інформація представлена на рис. 3.

Таким чином, наприкінці 2020 року питома вага наукових робіт у сфері цифрового маркетингу в загальній кількості наукових публікацій, які стосуються системи маркетингу, становила 7,09 %. Починаючи з 2012 року спостерігаємо стабільне зростання цього показника. Якщо у 2012 році його значення становило 0,77 %, то протягом наступних восьми років збільшилося майже в 11 разів.

МАРКЕТИНГ

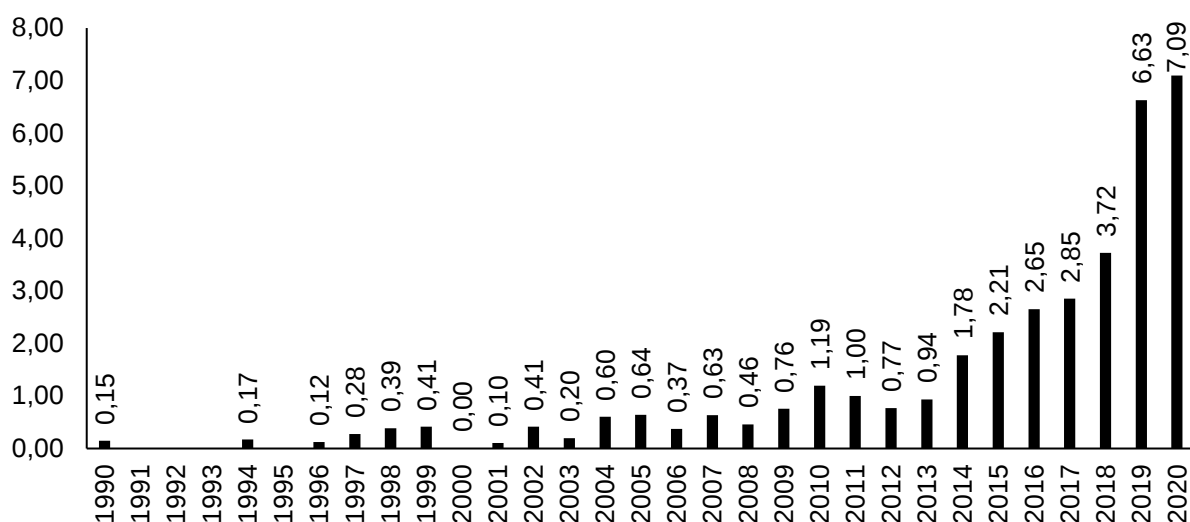

Рис. 3. Питома вага наукових робіт у сфері цифрового маркетингу в загальній кількості наукових публікацій, які стосуються системи маркетингу

Джерело: розраховано авторкою на основі даних наукометричної бази Scopus [3].

Аналіз рис. 3 дає підстави констатувати зростання інтересу науковців до проведення досліджень у сфері цифрового маркетингу, також можна стверджувати, що така тенденція буде спостерігатися і в майбутньому. Розвиток цифрових технологій сьогодні кардинально змінює систему маркетингу і створює нові можливості для підвищення ефективності такої системи. Нині виникають нові канали маркетингу, створюються нові інструменти продажу товарів та іншої продукції, кардинально змінюється підхід до побудови бренду та формування репутації підприємств фактично в усіх сферах та галузях національного господарства.

Також доцільно проаналізувати ті сфери наукового знання, у межах яких сьогодні досліджуються питання цифрового маркетингу. На перший погляд, цілком зрозуміло, що маркетингові дослідження є складовою насамперед економічної науки. Однак, як свідчать дані табл. 1, окреслені питання розглядаються вченими з різних сфер науки.

Отже, наприкінці 2020 року найбільша кількість наукових робіт у сфері цифрового маркетингу була опублікована в наукових виданнях, присвячених вивченню питань бізнесу, менеджменту та бухгалтерського обліку (514 од.). Також окреслені питання активно вивчалися науковцями у сфері комп'ютерних наук (343 од.), соціальних наук (264 од.), інженерії (213 од.), економіки, економетрики та фінансів (172 од.). Загалом найбільше досліджень проведено за двома напрямками: трансформація суб'єктів підприємницької діяльності в результаті впливу цифрових технологій з метою пошуку нових шляхів та інструментів забезпечення їхньої ефективності, та технічні і технологічні рішення у сфері впровадження інструментів цифрового маркетингу, пошуку нових механізмів збору, опрацювання та використання інформації.

МАРКЕТИНГ

Таблиця 1

Кількість наукових статей у базі даних Scopus, у темі яких зустрічаються слова «цифровий» та «маркетинг» за напрямками науки

Наука	Кількість, од.	Наука	Кількість, од.
Бізнес, менеджмент та бухгалтерський облік	514	Мистецтво та гуманітарні науки	43
Комп'ютерні науки	343	Матеріалознавство	25
Соціальні науки	264	Науки про Землю і планету	20
Інженерія	213	Психологія	19
Економіка, економетрика та фінанси	172	Фармакологія, Токсикологія та Фармацевтика	17
Науки про прийняття рішень	108	Фізика та астрономія	16
Медицина	60	Сільськогосподарські та біологічні науки	14
Математика	58	Хімічна інженерія	14
Наука про навколишнє середовище	54	Біохімія, генетика та молекулярна біологія	12
Енергетика	48	Охорона здоров'я	12

Джерело: складено на основі даних бази Scopus [3].

У процесі вивчення сучасного стану досліджень у сфері цифрового маркетингу також увага була приділена аналізу ключових слів, які зустрічаються в наукових публікаціях, у темі яких використано слова «цифровий» та «маркетинг». Отже, було визначено понад 800 таких слів. Проте найчастіше в зазначених публікаціях зустрічалися такі слова/словосполучення, як «цифровий маркетинг», «маркетинг», «комерція», «соціальні мережі», «Інтернет», «продажі» тощо (табл. 2).

Таблиця 2

Кількість найбільш поширених ключових слів, які є у статтях у базі даних Scopus, у темі яких зустрічаються слова «цифровий» та «маркетинг»

Ключові слова	Кількість згадувань, од.	Ключові слова	Кількість згадувань, од.
Digital Marketing	404	Advertising	31
Marketing	316	Marketing Strategy	31
Commerce	192	Electronic Commerce	30
Social Media	122	Article	27
Internet	58	Strategic Planning	27
Sales	57	Decision Making	26
Human	49	Information Systems	26
Social Networking (online)	47	Consumer Behavior	25
Humans	37	Information Use	25
Artificial Intelligence	36	Tourism	25
Big Data	32	Digital Transformation	22

Джерело: складено на основі даних наукометричної бази Scopus [3].

МАРКЕТИНГ

Аналіз ключових слів, які найчастіше зустрічаються в сукупності окремо виокремлених публікацій, дозволяє насамперед зрозуміти основні напрями, особливості, положення, які досліджують науковці в процесі проведення відповідних досліджень. Особливо важливою є інформація про ключові слова, відмінні від назви об'єкта вивчення. У нашому випадку цікавими є дані про частоту використання ключових слів у публікаціях, крім таких слів, як «цифровий», «маркетинг». Цілком логічним є те, що такі слова будуть зустрічатися досить часто у статтях, які були відібрані за цими самими словами. Саме тому часте використання науковцями таких слів, як «комерція», «соціальні мережі», «продажі», «електронна комерція» дають підстави стверджувати, що вагома кількість робіт у сфері цифрового маркетингу стосується використання його інструментарію для продажу товарів, послуг у системі електронної комерції. Також частина публікацій, про що свідчить аналіз ключових слів (табл. 2), стосується саме технічних аспектів використання цифрового маркетингу. Застосування таких слів, як «штучний інтелект», «великі дані» дає підстави констатувати інтерес науковців до побудови інформаційних систем у сфері цифрового маркетингу, які б дозволяли використовувати його потенціал та технічно розробляти інновації в цьому напрямі. На рис. 4 представлено графічну карту взаємозв'язків між ключовими словами в публікаціях, у темі яких зустрічалися слова «цифровий» та «маркетинг» [4].

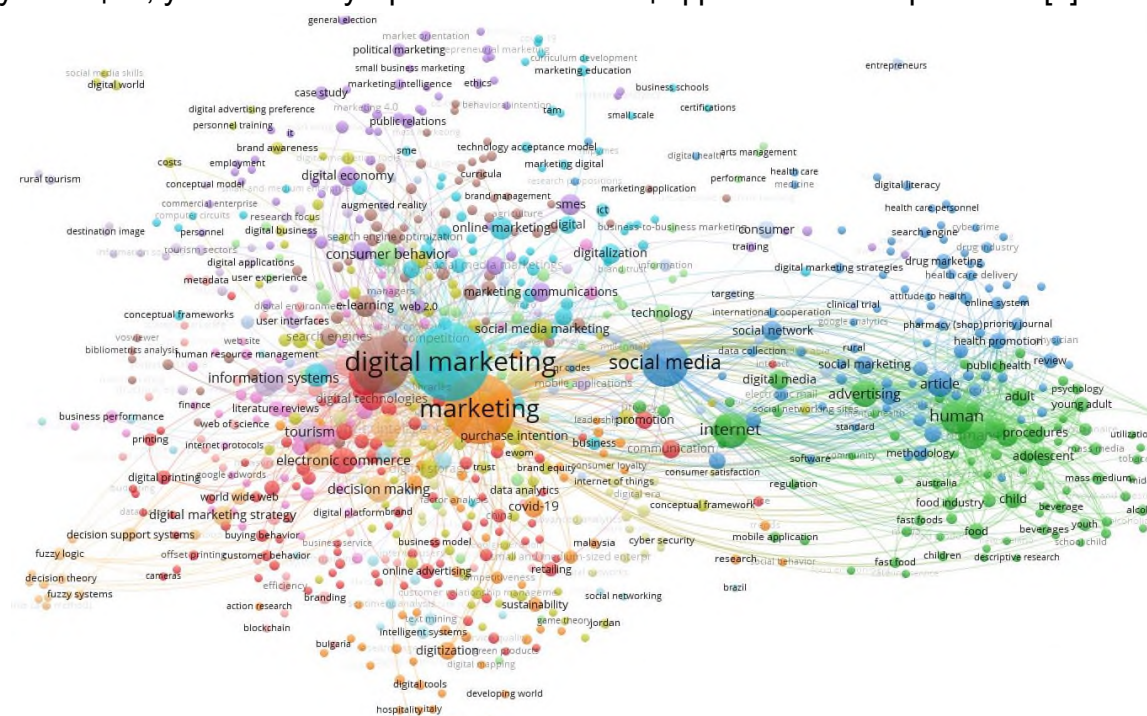

Рис. 4. Графічна карта взаємозв'язків між ключовими словами в публікаціях, в темі яких зустрічалися слова «цифровий» та «маркетинг»

Джерело: складено на основі даних наукометричної бази Scopus [3; 5] з використанням програмного забезпечення VOSviewer.

МАРКЕТИНГ

Проаналізуємо тепер основні джерела та центри досліджень цифрового маркетингу у світі. Зауважимо, що цілком логічною є кореляція між рівнем економічного розвитку в країні, розвитком електронної комерції, цифрових технологій та відповідними дослідженнями в цій сфері. У табл. 3 представлено розподіл країн за кількістю науковців, які здійснювали дослідження у сфері цифрового маркетингу.

Таблиця 3

Кількість наукових статей у базі даних Scopus за країнами, у темі яких трапляються слова «цифровий» та «маркетинг»

Країна	Кількість, од.	Країна	Кількість, од.
Сполучені Штати Америки	173	Франція	25
Індія	134	Малайзія	20
Велика Британія	109	Канада	17
Індонезія	67	Бразилія	16
Російська Федерація	48	Фінляндія	16
Китай	42	Італія	16
Португалія	41	Об'єднані Арабські Емірати	16
Австралія	38	Японія	15
Іспанія	36	Румунія	14
Німеччина	29	Тайвань	13
Туреччина	27	Саудівська Аравія	11

Джерело: складено на основі даних наукометричної бази Scopus [3].

Отже, дані табл. 3 засвідчують, що наприкінці 2020 року центром наукових досліджень у сфері цифрового маркетингу були США. У цій країні загалом було опубліковано 173 наукові роботи в цій сфері. Також центрами досліджень у цьому напрямі є Індія – 134 од., Велика Британія – 109 од., Індонезія – 67 од. Загалом особливості використання інструментів цифрового маркетингу, його вплив на розвиток підприємств сьогодні вивчаються у великій кількості країн, оскільки цей напрям є сучасним, важливим та невід'ємним від процесів цифровізації суспільства і становлення моделі цифрової економіки в усьому світі. Пандемія COVID-19 лише прискорила процеси цифровізації економічної сфери, а отже, і розвиток цифрового маркетингу. На рис. 5 представлено графічну карту взаємозв'язків між науковцями з різних країн, які проводять дослідження у сфері цифрового маркетингу.

Таким чином, аналіз даних рис. 5 свідчить, що центрами дослідження цифрового маркетингу на сьогодні є США, Індія та Європейські країни. Науковці із США активно співпрацюють із вченими з Індонезії, Таїланду, Малайзії, Тайваню. У свою чергу, науковці з Індії кооперуються з вченими з Єгипту, Ірану, США. Отже, варто зазначити, що проведення окресленого аналізу свідчить, що сфера цифрового маркетингу як об'єкт дослідження сьогодні поступово залучає дедалі більшу кількість учених з усього світу. Така тенденція, на наш погляд, буде лише поглиблюватися, оскільки маркетинг є невід'ємною складовою розвитку підприємств, країн, а цифрові технології створюють надзвичайно великий спектр методів, інструментів для їх використання в економічній сфері. На сучасному етапі цифровий маркетинг уже є невід'ємною складовою розвитку електронної комерції в усьому світі та виступає важливим компонентом системи електронного бізнесу.

МАРКЕТИНГ

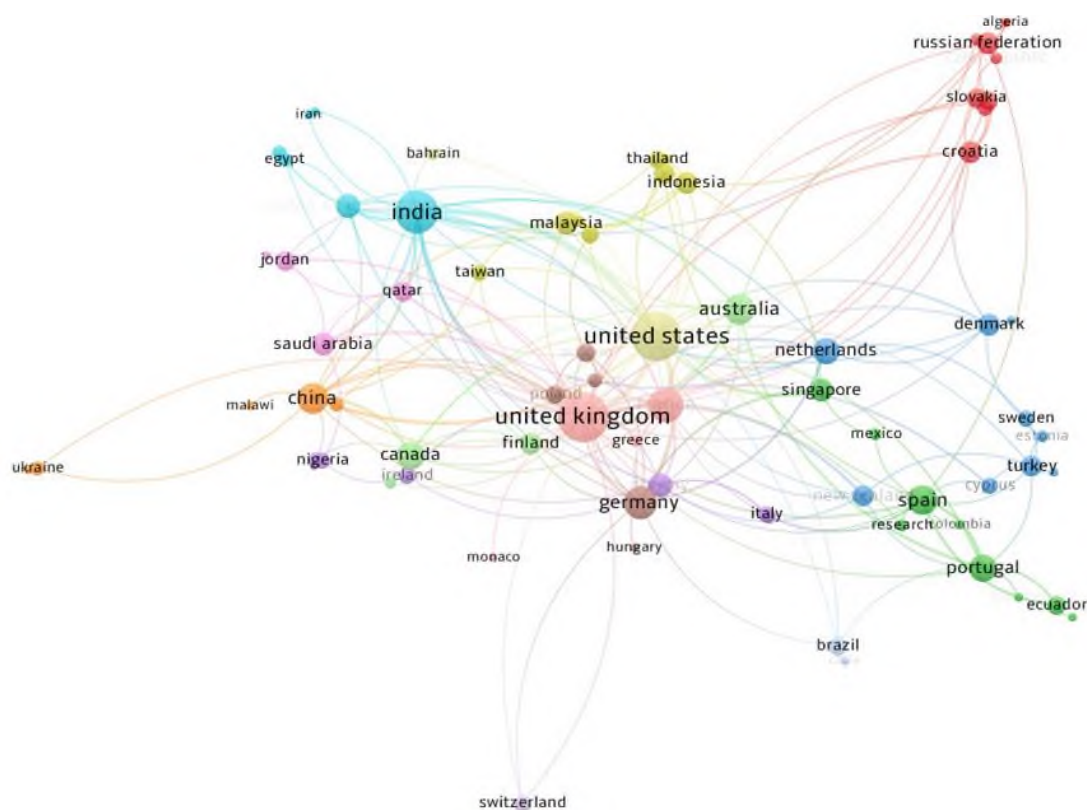

Рис. 5. Графічна карта взаємозв'язків між науковцями з різних країн, які проводять дослідження у сфері цифрового маркетингу

Джерело: складено на основі даних наукометричної бази Scopus [3] з використанням програмного забезпечення VOSviewer.

Висновки і пропозиції. Отже, становлення цифрової економіки в усьому світі змінює усталені моделі функціонування економічних суб'єктів та формує нові умови їх подальшого розвитку. Особливий вплив цифрові технології здійснюють на функціонування підприємств у різних сферах та галузях національного господарства, окремі складові їхньої діяльності. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології також кардинально змінюють систему маркетингу суб'єктів підприємницької діяльності, у результаті чого сьогодні активно розвивається система цифрового маркетингу, якій притаманні власні принципи та особливості функціонування.

Важливість та актуальність використання сучасних інструментів цифрового маркетингу для розвитку підприємств підтверджується зростанням інтересу і вчених до проведення досліджень у цьому напрямі. Проведений аналіз засвідчив значне зростання кількості наукових публікацій останніми роками в цій сфері, дозволив також визначити основні центри реалізації таких досліджень у всьому світі, проаналізувати динаміку змін кількості опублікованих наукових праць, у темі яких зустрічаються слова «цифровий» та «маркетинг».

Також аналіз статей загалом у сфері маркетингу дозволяє зробити висновок про збільшення питомої ваги наукових публікацій у сфері саме цифрового маркетингу в загальній кількості робіт з маркетингу. Отже, результати аналізу

МАРКЕТИНГ

дають підстави констатувати значний рівень потенціалу цифрового маркетингу, недостатній рівень його дослідження та до кінця не визначений науковцями потенціал до використання інструментів цього виду маркетингу. Саме визначення, систематизація та опис таких інструментів є недостатньо вивченим питанням у цій сфері і є пріоритетним напрямом для проведення подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Венгер Є. І. Digital-маркетинг: сучасні тренди та переваги [Електронний ресурс] / Є. І. Венгер // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. – 2017. – Вип. 4. – С. 204-213. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchtei_2017_4_22.
2. Офіційний сайт наукометричної бази даних Scopus («маркетинг») [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.scopus.com/results/results.uri?sort=plf-f&src=s&st1=marketing&sid=ebc78e6302cd5edf27c556df14115c9a&sot=b&sdt=b&sl=16&s=TITLE%28marketing%29&origin=searchbasic&editSaveSearch=&yearFrom=Before+1960&yearTo=Present>.
3. Офіційний сайт наукометричної бази даних Scopus («цифровий маркетинг») [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.scopus.com/results/results.uri?sort=plf-f&src=s&st1=digital+marketing&sid=6b56e4bd883076dcefe9b955305f1389&sot=b&sdt=b&sl=24&s=TITLE%28digital+marketing%29&origin=searchbasic&editSaveSearch=&yearFrom=Before+1960&yearTo=Present>.
4. Рзаєв Г. І. Управління маркетинговою діяльністю підприємства та напрями її удосконалення / Г. І. Рзаєв, І. І. Корольчук // Вісник Хмельницького національного університету. – 2019. – № 5. – С. 195-198.
5. Mapping the Literature on Financial Behavior: a Bibliometric Analysis Using the VOSviewer Program / M. Dubyna, O. Popelo, N. Kholiavko, A. Zhavoronok, M. Fedyshyn, I. Yakushko // WSEAS TRANSACTIONS on BUSINESS and ECONOMICS. – 2022. – Vol. 19. – Pp. 231-246.
6. Pylypchuk V. The Advertising in Enterprises Marketing Communications Activity in the Internet / V. Pylypchuk, I. Kyrylov, K. Korolkova // Marketing and Digital Technologies. – 2020. – Vol. 4, No 2. – Pp. 72-81.

References

1. Venher, Ye.I. (2017). Digital-marketynh: suchasni trendy ta perevahy [Digital marketing: modern trends and benefits]. *Visnyk Chernivetskoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu. Ekonomichni nauky – Bulletin of the Chernivtsi Trade and Economic Institute. Economic sciences*, 4, 204-213. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchtei_2017_4_22.
2. *Ofitsiynyi sait naukometrychnoi bazy danykh Scopus («marketing»)* [Official site of the Scopus scientometric database («marketing»)]. (n.d.). <https://www.scopus.com/results/results.uri?sort=plf-f&src=s&st1=marketing&sid=ebc78e6302cd5edf27c556df14115c9a&sot=b&sdt=b&sl=16&s=TITLE%28marketing%29&origin=searchbasic&editSaveSearch=&yearFrom=Before+1960&yearTo=Present>.
3. *Ofitsiynyi sait naukometrychnoi bazy danykh Scopus («digital marketing»)* [Official site of the Scopus scientometric database («digital marketing»)]. (n.d.). <https://www.scopus.com/results/results.uri?sort=plf-f&src=s&st1=digital+marketing&sid=6b56e4bd883076dcefe9b955305f1389&sot=b&sdt=b&sl=24&s=TITLE%28digital+marketing%29&origin=searchbasic&editSaveSearch=&yearFrom=Before+1960&yearTo=Present>.
4. Rzaiev, H.I., Korolchuk, I.I. (2019). Upravlinnia marketynhovoio diialnistiu pidpriemstva ta napriamy yii udoskonalennia [Management of marketing activities of the enterprise and its improvement directions].

МАРКЕТИНГ

directions of its improvement]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of the Khmelnytsky National University*, (5), 195-198.

5. Dubyna, M., Popelo, O., Kholiavko, N., Zhavoronok, A., Fedyshyn, M., & Yakushko, I. (2022). Mapping the Literature on Financial Behavior: a Bibliometric Analysis Using the VOSviewer Program. *WSEAS TRANSACTIONS on BUSINESS and ECONOMICS*, 19, 231-246.

6. Pylypchuk, V., Kyrylov, I., & Korolkova, K. (2020). The Advertising in Enterprises Marketing Communications Activity in the Internet. *Marketing and Digital Technologies*, 4(2), 72-81.

Отримано 15.11.2021

UDC 339.138

JEL Classification: M31

Tetiana Zabashtanska

PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of Department of Marketing, PR Technologies and Logistics
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: tamza.cn@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5086-3651>

ResearcherID: [M-4471-2014](https://orcid.org/0000-0002-5086-3651)

CURRENT STATE OF RESEARCH IN THE FIELD OF DIGITAL MARKETING

Abstract. The emergence of digital economy around the world states that the world changes the established patterns of the economic entities' functioning and creates new conditions for their further development. Digital technologies have a special impact on the functioning of enterprises in various spheres and sectors of the national economy. Modern information and communication technologies are radically changing the marketing system of business entities, resulting in the active development of digital marketing system, which has its own principles and features of operation. The importance and relevance of the use of modern digital marketing tools for business development is confirmed by the growing interest of scientists in conducting research in this area.

The aim of the article is to analyze the current state of research in the field of digital marketing and identify current trends in the study of the origins of scientists, the development of this type of marketing in modern conditions of digital economy around the world

Thus, it is defined within the article that digital marketing is today an important and integral part of the transformation process of business entities as a result of the impact of digital technologies. Within the article, the statistical information extracted from the Scopus scientometric database on scientific publications in the field of digital marketing is analyzed. Accordingly, the trends in the number of such publications in 1990-2050 were studied, and research centers in this field were identified. The analysis of articles in general in the field of marketing allows us to conclude that the share of scientific publications in the field of digital marketing in the total number of works on marketing will increase in the future.

The results of the analysis give grounds to state a significant level of the digital marketing potential, insufficient level of its research and the potential for the use of tools of this type of marketing is not fully determined by scientists. The very definition, systematization and description of such tools are among the insufficiently studied issues in this area and are priority areas for further research.

Keywords: marketing; digital marketing; digitalization; digital economy; enterprise.

Fig: 5. Table: 3. References: 6.

Бібліографічний опис для цитування:

Забаштанська Т. Сучасний стан досліджень у сфері цифрового маркетингу. *Науковий вісник Полісся*. 2021. № 2(23). С. 122-132.

Наукове видання

Науковий вісник Полісся

Науковий економічний журнал

№ 2(23)

Друкується в авторській редакції з оригінал-макетів авторів.

Редколегія не завжди поділяє погляди авторів статей.

За достовірність викладених фактів
та коректний переклад статей іншими мовами відповідальність несе автор.

Відповідальний редактор	В. Г. Маргасова
Технічний редактор	Н. В. Мороз
Комп'ютерна верстка	Н. В. Мороз, І. М. Мекшун
Дизайн обкладинки	І. М. Мекшун
Технічні редактори з питань комп'ютерного забезпечення	І. М. Мекшун
Мовне редагування	О. В. Друпп
Друкар	К. П. Гузь

Підписано до друку 02.12.2021.

Формат 60х84/8.

Умов. друк. арк. 15,35.

Тираж 100 пр. Зам. № 49/21/3

Редакційно-видавничий відділ
Національний університет «Чернігівська політехніка»
14035, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої
продукції серія ДК No 7128 від 18.08.2020 р.

Scientific publication

Scientific bulletin of Polissia

Scientific journal on Economics

№ 2(23)

Pressed in an author's edition from the authors' original layouts.

Editorial Board is not always agreed with the authors' views.
An author is responsible for the given facts' authenticity.

Responsible Editor	V. H. Marhasova
Technical editor	N. V. Moroz
Computer typing	N. V. Moroz, I. M. Mekshun
Cover design	I. M. Mekshun
Technical editor and Computer Support	I. M. Mekshun
Language editing	O. V. Drupp
Printing	K. P. Huz

Signed to the press 02.12.2021.
Format 60x84/8.
Edition of 100 copies.

PUBLIC

Editorial and publishing department of
Chernihiv Politechnic National University
14035, Chernihiv, Shevchenka Str., 95

State Registration Certificate of Printing Mass Medium
Series DK No7128 from 18.08.2020